ณ ที่แห่งหนึ่ง...แห่งนั้น: ประสบการณ์ทางพื้นที่ในความทรงจำ

โดย
นางสาวณัฐภรณ์ สถิตวราทร

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาทัศนศิลป์ แบบ 1.1 ปริญญาดุษฎีบัณฑิต
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
ปีการศึกษา 2562
ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ณ ที่แห่งหนึ่ง...แห่งนั้น: ประสบการณ์ทางพื้นที่ในความทรงจำ

โดย
นางสาวณัฐภรณ์ สถิตวราทร

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาทัศนศิลป์ แบบ 1.1 ปริญญาดุษฎีบัณฑิต
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
ปีการศึกษา 2562
ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ONCE UPON A PLACE: SPATIAL EXPERIENCES IN MEMORIES

By

MISS Nattaporn SATHITWARATHORN

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements

for Doctor of Philosophy (VISUAL ARTS)

Graduate School, Silpakorn University

Academic Year 2019

Copyright of Graduate School, Silpakorn University

หัวข้อ	ณ ที่แห่งหนึ่ง...แห่งนั้น: ประสบการณ์ทางพื้นที่ในความทรงจำ
โดย	ณัฐภรณ์ สถิตวราทร
สาขาวิชา	ทัศนศิลป์ แบบ 1.1 ปริญญาดุษฎีบัณฑิต
อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก	ศาสตราจารย์เกียรติคุณ พิษณุ ศุภนิมิตร

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร ได้รับพิจารณาอนุมัติให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต

.....คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ ดร.จุไรรัตน์ นันทานิช)

พิจารณาเห็นชอบโดย

.....ประธานกรรมการ
(ศาสตราจารย์เกียรติคุณอิทธิพล ตั้งโฉลก)

.....อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก
(ศาสตราจารย์เกียรติคุณพิษณุ ศุภนิมิตร)

.....อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม
(ศาสตราจารย์ถาวร โกอุดมวิทย์)

.....อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม
(รองศาสตราจารย์ ดร.ชัยยศ อิษฎ์วรพันธุ์)

.....ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก
(ศาสตราจารย์เกียรติคุณกัญญา เจริญศุภกุล)

59007804 : ทัศนศิลป์ แบบ 1.1 ปริญญาดุษฎีบัณฑิต
คำสำคัญ : ประสบการณ์, พื้นที่, ความทรงจำ, ศิลปะจัดวาง

นางสาว ณัฐภรณ์ สถิตวราทร: ณ ที่แห่งหนึ่ง...แห่งนั้น: ประสบการณ์ทางพื้นที่ในความทรงจำ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ : ศาสตราจารย์เกียรติคุณ พิษณุ ศุภนิมิตร

เมื่อความทรงจำของเราถูกสั่งสมและประสบการณ์ใหม่เกิดขึ้นตลอดเวลา จึงอาจมีบางครั้งคราวที่ประสบการณ์ในปัจจุบันเกิดซ้อนทับกับอดีตในแง่มุมใดแง่มุมหนึ่ง การซ้อนทับนี้สามารถทำให้เรานึกถึง คิดถึง กระทั่งมีความถวิลหาถึงช่วงเวลาในอดีตนั้นได้ ศิลปนิพนธ์ฉบับนี้จึงมุ่งศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสถานที่อันเป็นปัจจัยหนึ่งในการก่อให้เกิดความรู้สึกดังกล่าว

วิธีการดำเนินการศึกษาประกอบด้วยการค้นคว้าข้อมูลเกี่ยวกับแนวคิดเรื่องพื้นที่และเวลาในมุมมองของปรากฏการณ์วิทยา การรับรู้สถานที่ ความทรงจำ และการโหยหาอดีต ประกอบกับการศึกษาแนวคิดและผลงานของศิลปินที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ เออร์เนสโต เนโต แอน แฮมิลตัน โอลาฟัวร์ เอเลียสซอน โมนา ฮาทูม และซู ซันนี พาร์ค เพื่อเป็นกรอบในการสร้างสรรค์ผลงาน

จากการสร้างสรรค์ผลงานชุด ณ ที่แห่งหนึ่ง...แห่งนั้น (Once Upon a Place) ซึ่งเป็นผลงานศิลปะจัดวางที่นำเสนอความทรงจำที่ผู้สร้างสรรค์มีต่อมหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์ โดยถ่ายทอดผ่านองค์ประกอบทางทัศนศิลป์ อาทิ ลายเส้นแผนที่การเดินทาง แสงและภาพสะท้อน บ่อน้ำเสมือน และแผ่นสเตนเลสฉลุลาย องค์ประกอบเหล่านี้มีที่มาจากการระลึกถึงพื้นที่ สภาพแวดล้อม การเดินทาง และการใช้ชีวิตที่ได้หลอมรวมภาพจำจากหลายช่วงเวลาเข้าด้วยกัน เป็นเสมือนโครงข่ายที่ห่อหุ้มผู้สร้างสรรค์อยู่ ก่อให้เกิดความตระหนักรู้ถึงการมีอยู่ของตนเองและพื้นที่ในอดีต

ผลการศึกษาพบว่าการสร้างสรรค์ผลงานด้วยการสร้างพื้นที่ที่มีความเฉพาะเจาะจง และสนับสนุนให้ผู้ชมเป็นส่วนหนึ่งของผลงาน ประกอบกับองค์ประกอบที่แสดงถึงธรรมชาติอันเป็นสากลสามารถสร้างการรับรู้ทางพื้นที่ที่เชื่อมโยงกับประสบการณ์ของผู้ชมได้

59007804 : Major (VISUAL ARTS)
Keyword : EXPERIENCE, SPACE, MEMORY, INSTALLATION ART

MISS NATTAPORN SATHITWARATHORN : ONCE UPON A PLACE: SPATIAL EXPERIENCES IN MEMORIES THESIS ADVISOR : PROFESSOR EMERITUS PISHNU SUPANIMIT

As the memories were collected and recollected all the time, the current experiences might retrace them occasionally. The retracing recalls us some moments in the past. This art thesis aimed to study the relationship between human and place which is a factor of recalling. By researching the concept of space and time through the lens of Phenomenology, the perceptions of place, memory and recall were adopted in the work. Furthermore, the ideas and works of related artists which were Ernesto Neto, Ann Hamilton, Olafur Eliasson, Mona Hatoum, and Soo Sunny Park were adopted as practical frameworks of creation.

“Once Upon a Place” was an installation art projecting the artist’s memories of Silpakorn University, Sanam Chandra Palace Campus. The memories were projected by adopting several compositions of visual art which were a cognitive map of life journey, light and reflection, an imitated pond, and carving stainless steel sheets. The compositions were inspired by recalling space, surrounding, journey, and life which were collected as a memento. Due to the memento which was like a network surrounding the artist, the artist was able to realise the self existing and space in the past. As a result, the specific space that lets the audiences be a part of the work were created by adopting the compositions performing the sense of nature which were universal. Hence, the audiences were allowed to perceive the space related to their experiences.

กิตติกรรมประกาศ

การดำเนินการศึกษาครั้งนี้สำเร็จได้ด้วยความความเมตา ความเอาใจใส่ คำปรึกษาและคำแนะนำ จากศาสตราจารย์เกียรติคุณพิษณุ ศุภนิมิตร ที่ปรึกษาหลักวิทยานิพนธ์ ศาสตราจารย์ถาวร โกอุดมวิทย์ และรองศาสตราจารย์ ดร. ชัยยศ อิษฎ์วรพันธุ์ ที่ปรึกษาร่วมวิทยานิพนธ์

ขอกราบขอบพระคุณคณาจารย์ หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาทัศนศิลป์ คณะจิตรกรรม ประติมากรรมและภาพพิมพ์ ทุกท่านที่บ่มเพาะข้าพเจ้าด้วยองค์ความรู้และความกรุณาตลอดระยะเวลาที่ได้ศึกษาในหลักสูตรนี้

ทั้งนี้ขอขอบพระคุณคณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ที่ให้โอกาสในการเข้าศึกษาระดับปริญญาดุษฎีบัณฑิต และสนับสนุนค่าธรรมเนียมการศึกษามาโดยตลอด

ณัฐภรณ์ สถิตวราทร

มหาวิทยาลัยศิลปากร

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย ..... ง

บทคัดย่อภาษาอังกฤษ ..... จ

กิตติกรรมประกาศ ..... ฉ

สารบัญ ..... ช

สารบัญภาพ ..... ญ

บทที่ 1 1

บทนำ 1

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา 1

วัตถุประสงค์ของการศึกษา 3

สมมติฐานของการศึกษา 3

ขอบเขตการศึกษา 3

ขั้นตอนของการศึกษาและสร้างสรรค์ผลงาน 4

การนำเสนอผลงาน 4

บทที่ 2 5

วรรณกรรมและผลงานศิลปะที่เกี่ยวข้อง 5

1. กรอบทฤษฎีและแนวความคิด (Conceptual Frameworks) 6

1.1 แนวคิดเกี่ยวกับพื้นที่และเวลาผ่านมุมมองทางปรากฏการณ์วิทยา 6

1.2 ความใส่ใจของมนุษย์ต่อโลกแวดล้อม 8

1.3 การรับรู้พื้นที่ สถานที่ และบรรยากาศ 11

1.4 ความทรงจำที่มีต่อสถานที่สู่การถวิลหาห้วงเวลาในอดีต (Nostalgia) 15

2. กรอบการศึกษาเชิงปฏิบัติ (Practical Frameworks) 19

2.1 เออร์เนสโต เนโต (Ernesto Neto) 20
2.2 แอน แฮมิลตัน (Ann Hamilton) 26
2.3 โอลาฟัวร์ เอเลียสซอน (Olafur Eliasson) 34
2.4 โมนา ฮาทูม (Mona Hatoum) 39
2.5 ซู ซันนี พาร์ค (Soo Sunny Park) 44
บทสรุป 47
ผลงาน A Sacred Place (2017) โดย เออร์เนสโต เนโต 47
ผลงาน The Event of a Thread (2011 - 2012) โดย แอน แฮมิลตัน 48
ผลงาน The Weather Project โดย โอลาฟัวร์ เอเลียสซอน 49
ผลงานที่ใช้แผนที่เป็นสื่อ โดย โมนา ฮาทูม 49
ผลงาน Unwoven Light โดย ซู ซันนี พาร์ค 50
บทที่ 3 52
กระบวนการสร้างสรรค์ผลงาน 52
1. แนวความคิดในการสร้างสรรค์ 52
2. กระบวนการสร้างสรรค์ผลงาน 53
2.1 กระบวนการสร้างสรรค์ผลงานระยะที่ 1 54
2.1.1 ผลงานชุด ลมหายใจกับธาตุทั้งสี่ 54
2.1.2 ผลงานชุด การเดินทาง...ทับแก้ว 58
2.1.3 ผลงานชุด ทับแก้ว (A Place Called Home) 67
2.2 กระบวนการสร้างสรรค์ผลงานระยะที่ 2 75
2.2.1 ผลงานชุด ณ ที่แห่งหนึ่ง...แห่งนั้น (Once Upon a Place) ช่วงที่ 1 . 75
2.2.2 ผลงานชุด ณ ที่แห่งหนึ่ง...แห่งนั้น (Once Upon a Place) ช่วงที่ 2 . 83
บทที่ 4 101
การวิเคราะห์ผลงานสร้างสรรค์ 101

แนวคิดในการวิเคราะห์ 101
การวิเคราะห์พื้นที่และเวลาในผลงานชุด ณ ที่แห่งหนึ่ง...แห่งนั้น 102
บทที่ 5 121
สรุปและอภิปรายผล 121
รายการอ้างอิง 124
ประวัติผู้เขียน 128

สารบัญภาพ

หน้า

ภาพที่ 1 Vincent van Gogh, A Pair of Shoes, 1886. 9

ภาพที่ 2 สะพานสระแก้ว 15

ภาพที่ 3 Ernesto Neto, The Huni Kuin: Aru Kuxipa (Sacred Secret), 2015 21

ภาพที่ 4 Ernesto Neto, Um Sagrado Lugar (A Sacred Place) ภายนอก, 2017 22

ภาพที่ 5 Ernesto Neto, Um Sagrado Lugar (A Sacred Place) ภายนอก, 2017 23

ภาพที่ 6 Ernesto Neto, Um Sagrado Lugar (A Sacred Place) บันไดเชือกที่แขวนลงจากยอดกระโจม, 2017 24

ภาพที่ 7 Ernesto Neto, Um Sagrado Lugar (A Sacred Place) พื้น, 2017 25

ภาพที่ 8 Ann Hamilton, The Event of a Thread, 2011-2012 26

ภาพที่ 9 Ann Hamilton, The Event of a Thread (curtain), 2011-2012 27

ภาพที่ 10 Ann Hamilton, The Event of a Thread (curtain and pulleys), 2011-2012 27

ภาพที่ 11 Ann Hamilton, The Event of a Thread (ผู้ชมที่นอนลงใต้ผืนผ้า), 2011-2012 28

ภาพที่ 12 Ann Hamilton, The Event of a Thread (swings), 2011-2012 29

ภาพที่ 13 Ann Hamilton, The Event of a Thread (writer), 2011-2012 30

ภาพที่ 14 Ann Hamilton, The Event of a Thread (newspapers), 2011-2012 30

ภาพที่ 15 (ซ้าย) Ann Hamilton, The Event of a Thread (a reader), 2011-2012 31

ภาพที่ 16 (ขวา) Ann Hamilton, The Event of a Thread (radio transmissions), 2011-2012 31

ภาพที่ 17 Ann Hamilton, The Event of a Thread (pigeons), 2011-2012 32

ภาพที่ 18 (ซ้าย) Ann Hamilton, The Event of a Thread (vocalist), 2011-2012 33

ภาพที่ 19 (ขวา) Ann Hamilton, The Event of a Thread (record player), 2011-2012 33

ภาพที่ 20 Olafur Eliasson, The Weather Project, 2003-2004 34

ภาพที่ 21 Olafur Eliasson, The Weather Project (ภาพรวม), 2003-2004 36
ภาพที่ 22 Olafur Eliasson, The Weather Project (details), 2003-2004 37
ภาพที่ 23 Olafur Eliasson, The Weather Project (details), 2003-2004 37
ภาพที่ 24 Olafur Eliasson, The Weather Project (spectators), 2003-2004 38
ภาพที่ 25 Mona Hatoum, Present Tense, 1996 39
ภาพที่ 26 Nablus soap, Palestine 40
ภาพที่ 27 Mona Hatoum, Map (clear), 2015 41
ภาพที่ 28 Mona Hatoum, Map (clear) detail, 2015 41
ภาพที่ 29 Mona Hatoum, Bunker, 2006 42
ภาพที่ 30 Mona Hatoum, Balancoires, 2010 43
ภาพที่ 31 Mona Hatoum, Balancoires, 2010 43
ภาพที่ 32 Soo Sunny Park, Unwoven Light, 2013 44
ภาพที่ 33 Soo Sunny Park, Unwoven Light (detail), 2013 46
ภาพที่ 34 Soo Sunny Park, Unwoven Light (Day), 2013 46
ภาพที่ 35 Soo Sunny Park, Unwoven Light (Evening), 2013 47
ภาพที่ 36 การเคลื่อนไหวของธาตุน้ำที่แสดงให้เห็นความหนักแน่น คงที่ของธาตุดิน 55
ภาพที่ 37 การอยู่ร่วมกันของธาตุน้ำและธาตุดิน แสดงให้เห็นถึงคุณสมบัติของธาตุทั้งสอง 55
ภาพที่ 38 การแตกตัวของน้ำในอากาศอันเกิดจากแรงปะทะเมื่อน้ำถูกพัดพาโดยแรงลม และการหมุนเวียนของคลื่น 55
ภาพที่ 39 การนอนบันทึกภาพเคลื่อนไหว โดยวางกล้องบนหน้าท้องพร้อมทั้งหายใจเข้า-ออก บริเวณบ่อเก็บน้ำข้างโรงละคร 56
ภาพที่ 40 ความสัมพันธ์ของลมหายใจเข้าออกและความเปลี่ยนแปลงของภาพ (การเคลื่อนที่แนวนอน) 56
ภาพที่ 41 ความสัมพันธ์ของลมหายใจเข้าออกและความเปลี่ยนแปลงของแสง (การเคลื่อนที่แนวตั้ง) 57

ภาพที่ 42 ร่างลายเส้นแผนที่การเดินทางภายในมหาวิทยาลัยจากความรู้สึกและความทรงจำ 59
ภาพที่ 43 ชิ้นงานพลาสวูดสีขาวจากลายเส้นแผนที่การเดินทางภายในมหาวิทยาลัยจากความรู้สึกและความทรงจำ 60
ภาพที่ 44 ลำดับภาพในวิดีทัศน์แสดงจุดเริ่มต้นและจุดจบของลายเส้นแผนที่การเดินทางภายในมหาวิทยาลัย 60
ภาพที่ 45 ร่างลายเส้นภาพแทนความรู้สึกที่มีต่อบ้านจากอักษรจีน 家 61
ภาพที่ 46 (ซ้าย) กระบวนการฉลุแผ่นสเตนเลสด้วยการตัดเลเซอร์ (Laser cutting) 62
ภาพที่ 47 (ขวา) ชิ้นงานสำเร็จจากการฉลุแผ่นสเตนเลสด้วยการตัดเลเซอร์ 62
ภาพที่ 48 ร่างลายเส้นที่ถอดแบบจากผังแม่บทมหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์ ปี พ.ศ. 2521 62
ภาพที่ 49 (ซ้าย) ลายเส้นผังแม่บทเดิมบนแผ่นอะคริลิคกระจก (Mirror Acrylic) เทคนิคกัดกระจก 63
ภาพที่ 50 (ขวา) แผนผังมหาวิทยาลัย เทคนิคแผ่นซีดีบนอะคริลิค 63
ภาพที่ 51 การติดตั้งผลงานแผนที่การเดินทางภายในมหาวิทยาลัยจากความรู้สึกและความทรงจำ.. 64
ภาพที่ 52 การติดตั้งผลงานภาพแทนความรู้สึกที่มีต่อบ้าน 65
ภาพที่ 53 การติดตั้งผลงานแผนที่มหาวิทยาลัยซึ่งเป็นส่วนสะท้อนของอดีต-ปัจจุบัน 66
ภาพที่ 54 ผลงานชุด การเดินทาง...ทับแก้ว, 2018 67
ภาพที่ 55 (ซ้าย) ตัวอย่างภาพเคลื่อนไหวในผลงานชุด ทับแก้ว มุมมองจากล่างขึ้นบน 68
ภาพที่ 56 (ขวา) ตัวอย่างภาพเคลื่อนไหวในผลงานชุด ทับแก้ว มุมมองจากบนลงล่าง 68
ภาพที่ 57 แผนที่กัดกระจกรับภาพจากเครื่องฉายภาพ (Projector) 69
ภาพที่ 58 การสะท้อนภาพจากกระจกอะคริลิคลงบนพื้น 70
ภาพที่ 59 การติดตั้งแผ่นสเตนเลสซึ่งอยู่เบื้องหลังผืนผ้า 71
ภาพที่ 60 เงาตกกระทบจากการให้แสงที่แผ่นสเตนเลส เกิดเป็นลวดลายบนผืนผ้า 71
ภาพที่ 61 ภาพบนจอรับภาพที่สะท้อนลายเส้นการเดินทางลึกเข้าไปในจอภาพ 72
ภาพที่ 62 ภาพรวมการจัดวางผลงานชุด ทับแก้ว (A Place Called Home), 2018 72
ภาพที่ 63 นักแสดงนอนมองภาพเงาไม้ไหว นึกถึงความทรงจำในอดีต 73

ภาพที่ 64 นักแสดงตอบสนองต่อน้ำซึ่งหยดลงมา 73
ภาพที่ 65 แสงจากเครื่องฉายภาพที่สะท้อนกับแผนที่ด้านบนตกกระทบลงบนร่างกายของนักแสดง 74
ภาพที่ 66 นักแสดงมองเข้าไปในจอซึ่งถ่ายทอดภาพผลงาน ณ ขณะนั้น 74
ภาพที่ 67 เส้นแผนที่การเดินทางจากความรู้สึกและความทรงจำเมื่อได้รับแสงที่ต่างกัน 76
ภาพที่ 68 เงาความทรงจำ 77
ภาพที่ 69 ภาพแทนความทรงจำในมุมย้อนแสง 78
ภาพที่ 70 ภาพแทนความทรงจำในมุมย้อนแสง เงาตกกระทบแสดงให้เห็นการผสมสีของแสง 78
ภาพที่ 71 ภาพจากโปรเจคเตอร์ฉายลงบนแผนที่อะคริลิค 79
ภาพที่ 72 การสะท้อนลายเส้นของแผนที่บนกระจกและผิวน้ำ 79
ภาพที่ 73 การสะท้อนของภาพบนพื้นบนพื้นผิวของขอบบ่อน้ำ 80
ภาพที่ 74 ตัวอย่างภาพที่ปรากฏในวีดิทัศน์ 81
ภาพที่ 75 ตัวอย่างภาพสะท้อนที่ปรากฏบนผนัง 82
ภาพที่ 76 ภาพรวมการจัดแสดงผลงานชุด ณ ที่แห่งหนึ่ง...แห่งนั้น (ครั้งที่ 1), 2018 82
ภาพที่ 77 พื้นที่จัดแสดง อาคารวัชรนาฏยสภา มหาวิทยาลัยศิลปากร (ภายใน) 83
ภาพที่ 78 ลวดลายแห่งความทรงจำ มุมมองด้านหน้า และมุมมองด้านข้าง 84
ภาพที่ 79 เงาร่างของความทรงจำ การใช้ชีวิตในทับแก้ว 85
ภาพที่ 80 ลำแสงที่ทอดข้ามพื้นที่จัดแสดงมายังลายเส้นการเดินทาง 85
ภาพที่ 81 ร่มเงาแห่งที่พำนัก 86
ภาพที่ 82 ผังแม่บท เทคนิคกัดกระจก ที่วางอยู่ในบ่อน้ำ 87
ภาพที่ 83 (ซ้าย) แสงบรรยากาศก่อนเริ่มการนำเสนอผลงาน 88
ภาพที่ 84 (ขวา) แสงที่หรี่ลงเพื่อเริ่มการนำเสนอผลงาน 88
ภาพที่ 85 ภาพลายเส้นจากไฟล์วิดีโอ 88
ภาพที่ 86 ภาพลายเส้นที่ปรากฏในผลงาน 88
ภาพที่ 87 ภาพแสงบนผิวน้ำในไฟล์วิดีโอ 89

ภาพที่ 88 ภาพแสงบนผิวน้ำที่ปรากฏในผลงาน 89
ภาพที่ 89 มุมมองจากใต้บ่อน้ำในไฟล์วิดีโอ 90
ภาพที่ 90 ภาพมุมมองจากใต้บ่อน้ำที่ปรากฏในผลงาน 90
ภาพที่ 91 ภาพเงาไม้เคลื่อนตามลมหายใจในไฟล์วิดีโอ 91
ภาพที่ 92 ภาพเงาไม้ที่ฉายลงในบ่อน้ำเสมือนและภาพสะท้อน 91
ภาพที่ 93 สายฝนที่โปรยลงในบ่อน้ำ 92
ภาพที่ 94 แรงกระทบของน้ำส่งผลต่อภาพสะท้อน 92
ภาพที่ 95 ภาพท้องฟ้าจากไฟล์วิดีโอ 93
ภาพที่ 96 สายฝนที่ตกลงในบ่อน้ำ 93
ภาพที่ 97 ภาพสะท้อนที่ถูกสลายรูปร่างไป 93
ภาพที่ 98 ภาพการก่อรูปของก้อนเมฆในไฟล์วิดีโอ 94
ภาพที่ 99 ภาพสะท้อนที่แสดงให้เห็นริ้วน้ำเมื่อฝนใกล้หยุด 94
ภาพที่ 100 ภาพรวมของผลงานในตอนจบ 94
ภาพที่ 101 สรุปลำดับภาพผลงานชุด ณ ที่แห่งหนึ่ง...แห่งนั้น 95
ภาพที่ 102 บรรยากาศของผลงานที่เกิดจากการเหลื่อมเวลาของผลงาน 96
ภาพที่ 103 บรรยากาศของผลงานที่เกิดจากการเหลื่อมเวลาของผลงาน 96
ภาพที่ 104 ลำแสงที่มองเห็นได้จากการใช้เครื่องสร้างหมอก 97
ภาพที่ 105 ภาพเคลื่อนไหวที่เกิดจากการฉายภาพขึ้นไปยังกระจกด้านบนและตกกระทบกลับลงมาที่พื้น 103
ภาพที่ 106 ภาพสะท้อนที่แสดงให้เห็นลวดลายของแผนที่ที่มีภาพเคลื่อนไหวไหลเวียนอยู่ 104
ภาพที่ 107 การติดตั้งผลงานและการสะท้อนภาพจากแผนที่กัดกระจกบนผนัง ในการพัฒนาผลงานระยะที่ 1 105
ภาพที่ 108 การติดตั้งผลงานและการสะท้อนภาพจากแผนที่กัดกระจกบนผนัง ในการพัฒนาผลงานระยะที่ 2 106
ภาพที่ 109 เฟรมภาพเมฆจำนวน 72 ภาพที่นำมาเรียงกันเป็นวิดีโอความยาว 4 วินาที 107

ภาพที่ 110 หยดน้ำ ในการพัฒนาผลงานระยะที่ 1 108
ภาพที่ 111 ระลอกคลื่นของน้ำที่ตกลงในบ่อน้ำเสมือน ในการพัฒนาผลงานระยะที่ 2 109
ภาพที่ 112 ภาพสะท้อนที่แสดงให้เห็นริ้วน้ำ ในการพัฒนาผลงานระยะที่ 2 109
ภาพที่ 113 น้ำที่หยดลงในผลงาน คล้ายช่วงเวลาฝนตก 110
ภาพที่ 114 จังหวะการเปลี่ยนแสง ในการพัฒนาผลงานระยะที่ 1 110
ภาพที่ 115 สีของแสงในการนำเสนอความก้าวหน้าของผลงานครั้งที่ 1 111
ภาพที่ 116 หมอกทำให้เห็นลำแสงที่ส่องลอดผ่านลวดลาย 112
ภาพที่ 117 แสงจากเครื่องฉายภาพที่แสดงภาพขนาดแตกต่างกัน 113
ภาพที่ 118 ลำแสงที่มีลักษณะเป็นเส้นส่องลงมายังผิวน้ำ คล้ายกับแสงที่ลอดเงาไม้ลงมา 114
ภาพที่ 119 ลำแสงที่ส่องลงมายังผิวน้ำ คล้ายกับแสงยามค่ำคืน 114
ภาพที่ 120 แสงที่ปกคลุมชิ้นงานทำให้เกิดรูปทรงใหม่ 115
ภาพที่ 121 แสงจากทิศทางที่แตกต่างกัน แสดงให้เห็นพื้นที่ในอากาศ 115
ภาพที่ 122 ภาพถ่ายทอดสดบนจอรับภาพที่ซ้อนทับอยู่กับความเป็นจริง 116
ภาพที่ 123 การจัดวางลายเส้นแผนที่การเดินทางในการนำเสนอความก้าวหน้าครั้งที่ 1 117
ภาพที่ 124 การติดตั้งลายเส้นการเดินทางในการนำเสนอความก้าวหน้าครั้งที่ 2 118
ภาพที่ 125 น้ำ - ความทรงจำ ที่ได้รับการเติม 119
ภาพที่ 126 เงาสะท้อนลายเส้นความทรงจำในน้ำ 119
ภาพที่ 127 การติดตั้งแผ่นสเตนเลสฉลุลายและเงาตกกระทบในผลงาน 120

บทที่ 1

บทนำ

ศิลปนิพนธ์ หัวข้อ “ณ ที่แห่งหนึ่ง...แห่งนั้น: ประสบการณ์ทางพื้นที่ในความทรงจำ นำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสถานที่ อันเกิดจากการที่มนุษย์มีประสบการณ์และใช้เวลาบนสถานที่แห่งใดแห่งหนึ่ง โดยมีความรู้สึกเข้าไปเกี่ยวเนื่องด้วย การมีประสบการณ์ดังกล่าวจึงได้รับการบันทึกไว้ในรูปแบบความทรงจำของแต่ละบุคคล ซึ่งในบางเวลาความทรงจำเหล่านั้นเกิดการซ้อนทับกับประสบการณ์ในช่วงเวลาปัจจุบัน ก่อให้เกิดความรู้สึกคิดถึงหรือโหยหาช่วงเวลาในอดีต

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ความผูกพันของมนุษย์ต่อพื้นที่ไม่ได้ขึ้นอยู่กับระยะเวลาเพียงอย่างเดียว แต่เป็นประสบการณ์และความทรงจำที่มีร่วมกับพื้นที่นั้น ๆ เมื่อบุคคลมีความรักและผูกพันแล้ว ความรู้สึกหวงแหนและต้องการดูแลรักษาจึงเกิดขึ้นตามมา จากประสบการณ์ของผู้สร้างสรรค์ที่เคยเป็นนักศึกษา กำลังเป็นนักศึกษาและอาจารย์ของมหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์ หรือเรียกสั้น ๆ ว่า “ทับแก้ว” นั้น ผู้สร้างสรรค์พบว่าทับแก้วไม่เพียงเป็นสถานศึกษาที่บ่มเพาะความรู้ให้กับผู้เรียนหรือเป็นสถานที่ทำงานเท่านั้น แต่มีคุณค่าเทียบเท่ากับบ้านและเป็นพื้นที่ที่บรรจุความทรงจำที่มีร่วมกันของผู้คนเป็นจำนวนมาก ไม่ว่าบุคคลเหล่านั้นจะอยู่ที่ทับแก้วด้วยสถานะใดก็ตาม

หากแต่ในปัจจุบันที่โลกและสังคมเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว การเดินทางที่สะดวกสบายมากขึ้น รวมถึงการกำเนิดของโลกออนไลน์ ส่งให้ความสนใจหรือการใช้ชีวิตในพื้นที่เป็นไปอย่างไม่สมบูรณ์นัก การที่บุคคลมีชีวิตอยู่ทั้งในโลกจริงและโลกออนไลน์ก็สามารถทำให้คุณค่าของพื้นที่ในโลกจริงเลือนไปได้ คนบางกลุ่มอาจมองสถานศึกษาอย่างทับแก้วเป็นเพียงสถานที่ให้บริการทางการศึกษาเท่านั้น หากแต่ไม่ได้มีชีวิตหรือซึมซับประสบการณ์กับพื้นที่อย่างเต็มที่ ส่งผลให้การรับรู้ถึงคุณลักษณะหรือบรรยากาศของสถานที่ลดน้อยลง ตลอดจนลดทอนความพยายามที่จะดูแลรักษาไปด้วย

สำหรับพื้นที่ที่มีคุณค่าต่อชีวิตของผู้สร้างสรรค์ขณะใช้ชีวิตอยู่ในมหาวิทยาลัยแห่งนี้ พื้นที่ที่มีความสำคัญที่สุดแห่งหนึ่งคืออาคารวัชรนาฏยสภา หรือที่เรียกกันว่าโรงละครเอสี่ เนื่องจากเป็นอาคารที่สร้างขึ้นเสร็จสมบูรณ์เป็นลำดับที่สี่ในวิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์ เมื่อวันที่ 3 ตุลาคม พ.ศ. 2514 (มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2510-2519) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นอาคารเรียนรวมและใช้ในการจัดกิจกรรมของมหาวิทยาลัย ซึ่งในเวลาต่อมาได้พัฒนาเป็นสถานที่จัดการเรียนการสอนและแสดงละครเวที

อาคารวัชรนาฏยสภาเป็นอาคารโถงทรงแปดเหลี่ยม ตั้งอยู่ริมสระน้ำของมหาวิทยาลัย (สระแก้ว) ภายในเป็นพื้นที่โล่ง บริเวณกลางโถงเป็นพื้นต่างระดับ เทียบได้กับพื้นที่จัดการแสดงแบบอารีนา (Arena) ที่เวทีอยู่บริเวณตรงกลาง ส่วนผู้ชมนั่งอยู่โดยรอบ หากมองในแง่สถาปัตยกรรม การก่อสร้างอาคารรูปทรงชนิดนี้ซึ่งมีขนาดใหญ่และตั้งอยู่ริมน้ำด้วยเทคโนโลยีของครึ่งศตวรรษที่แล้ว

นับว่ามีความทันสมัยมาก เนื่องจากเป็นอาคารที่ต้องใช้โครงสร้างที่ซับซ้อนเพื่อรับน้ำหนักอาคารที่เป็นโถงกว้างแบบไม่มีเสาตรงกลาง และหากมองถึงคุณค่าทางจิตใจ โรงละครแห่งนี้เป็นดั่งที่พักพิง เป็นเสมือนสถานที่แห่งการเติบโตของชีวิตของนักศึกษาและผู้คนที่ได้มามีส่วนร่วมในการทำงานละคร รวมถึงผู้ที่ได้เข้ามาชมละครในโรงละครแห่งนี้ ดังคำกล่าวของรองศาสตราจารย์เด่นดวง พุ่มศิริ ผู้ก่อตั้งภาควิชานาฏยสังคีต คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากรว่า “โรงละครมิได้เป็นเพียงสถานที่ที่คนมาหาความบันเทิงกันเท่านั้น แต่เป็นสถานที่ที่เรามาหาความหมายและสารัตถะของชีวิตกันเป็นข้อสำคัญ” อีกทั้งในเวลาเกือบครึ่งศตวรรษที่ผ่านมา โรงละครยังเป็นบ้านที่บันทึกความรู้สึก ความรัก ความผูกพัน และเป็นสถานที่เชื่อมโยงคนจำนวนมากเข้าด้วยกันเสมอมา

โรงละครแห่งนี้เป็นเพียงตัวอย่างหนึ่งของ “ณ ที่แห่งหนึ่ง...แห่งนั้น” หรือสถานที่สำคัญอันมีความหมายต่อชีวิตของผู้สร้างสรรค์ โดยผู้สร้างสรรค์มีความเชื่ออย่างยิ่งว่าทุกคนต่างมี “ที่แห่งหนึ่ง...แห่งนั้น” ในใจของตนเองทั้งสิ้น อันเป็นสถานที่ที่บุคคลมีความสัมพันธ์ข้องเกี่ยวอย่างลึกซึ้ง เป็นสถานที่แต่ละบุคคลได้ทำกิจกรรม ใช้ชีวิต และมีปฏิสัมพันธ์ต่อทั้งพื้นที่และผู้อยู่ร่วมพื้นที่เดียวกันนั้นในช่วงเวลาหนึ่ง ทั้งนี้เนื่องมาจากสถานที่แต่ละแห่งมีลักษณะเฉพาะและมีบรรยากาศของตนเองซึ่งเป็นสิ่งที่มนุษย์สามารถรับรู้ได้ผ่านประสาทสัมผัสต่าง ๆ ทั้งทางอารมณ์ พื้นที่ ร่างกาย กลิ่น ผิวสัมผัส ฯลฯ และทั้งหมดทั้งมวลนี้ได้สร้างความเป็นตัวตนของทั้งสถานที่และเชื่อมโยงเข้ากับบุคคลที่อยู่ในสถานที่นั้น

อย่างไรก็ตามมนุษย์เรามิได้มีความสัมพันธ์กับสถานที่เพียงแห่งเดียวในชีวิต หากแต่การเดินทาง เคลื่อนที่ ย้ายที่พำนัก ทำให้มนุษย์ผูกพันอยู่กับสถานที่มากมาย เนื่องจากสถานที่ต่าง ๆ นั้นได้สร้างรอยประทับทางประสบการณ์และความรู้สึกไว้ในความทรงจำของแต่ละบุคคล จึงเปรียบเสมือนว่ามนุษย์แต่ละคนได้พาเอาสถานที่ต่าง ๆ ที่ผ่านเข้ามาในชีวิตไปกับตนเองทุกที่ และในบางครั้งสถานที่ในความทรงจำก็เกิดการเชื่อมต่อหรือซ้อนทับกับประสบการณ์ในปัจจุบันได้ ซึ่งโดยส่วนใหญ่แล้วความทรงจำที่มนุษย์หวนระลึกถึงมักมีความหมาย มีผลกระทบต่อจิตใจ หรือเป็นสถานที่ที่บุคคลนั้นได้มีปฏิสัมพันธ์อย่างแนบชิด

ศิลปะจัดวาง (Installation Art) เป็นศิลปะสมัยใหม่รูปแบบหนึ่งที่นำเสนอผ่านองค์ประกอบที่หลากหลาย โดยให้ความสำคัญกับพื้นที่รวมถึงประสบการณ์ของผู้ชมที่มีต่อผลงาน หากกล่าวอย่างเฉพาะเจาะจงคือผลงานที่กระตุ้นให้ผู้ชมรับรู้ถึงการจัดวางผลงานบนพื้นที่อย่างมีนัยยะสำคัญ และการตอบสนองของผู้ชมต่อการจัดการนั้น ศิลปะรูปแบบนี้จึงส่งผลต่อความหมายด้านพื้นที่และเวลาอันเป็นเนื้อหาหลักของการสร้างสรรค์

จากที่กล่าวมาข้างต้นผู้สร้างสรรค์จึงมีความมุ่งหมายที่จะถ่ายทอดความรู้สึกที่มีต่อสถานที่ในความทรงจำอันเป็นที่แห่งหนึ่ง...แห่งนั้น และเชื้อเชิญให้ผู้ชมได้ร่วมระลึกถึงบรรยากาศและความรู้สึกของที่แห่งหนึ่ง...แห่งนั้น ที่มีอยู่ในความทรงจำของตนเอง เนื่องด้วยความรู้สึกและความทรงจำของมนุษย์ที่มีต่อสถานที่ใดนั้นย่อมอิงอยู่กับพื้นที่และเวลาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ด้วยเหตุนี้ผู้สร้างสรรค์จึงเลือกนำเสนอผ่านผลงานรูปแบบศิลปะจัดวางซึ่งเชื่อมร้อยองค์ประกอบต่าง ๆ เข้าด้วยกันในพื้นที่จัดแสดง

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ของมนุษย์ที่มีต่อพื้นที่ที่ส่งผลต่อความทรงจำและการโหยหาอดีต

2. เพื่อสร้างสรรค์และนำเสนอผลงานศิลปะจัดวางที่แสดงออกถึงความรู้สึกที่ผู้สร้างสรรค์มีต่อสถานที่ที่มีความหมายกับชีวิต อันเป็นที่แห่งหนึ่ง...แห่งนั้น ในความทรงจำ

3. เพื่อกระตุ้นให้ผู้ชมรู้สึกถึงสถานที่ในความทรงจำอันมีความหมายทางความรู้สึกของตนเอง อันเป็นสำนึกจากสัญชาตญาณของมนุษย์ที่มีอยู่

สมมติฐานของการศึกษา

1. ผู้สร้างสรรค์มีความเข้าใจและสามารถนำแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ของมนุษย์ที่มีต่อพื้นที่ที่ส่งผลต่อความทรงจำและการโหยหาอดีตมาสร้างสรรค์ผลงานศิลปะได้

2. สามารถสร้างสรรค์และนำเสนอผลงานศิลปะจัดวางที่แสดงออกถึงความรู้สึกที่ผู้สร้างสรรค์มีต่อสถานที่ที่มีความหมายกับชีวิต อันเป็นที่แห่งหนึ่ง...แห่งนั้น ในความทรงจำได้

3. ผลงานสร้างสรรค์สามารถกระตุ้นให้ผู้ชมรู้สึกถึงสถานที่ในความทรงจำอันมีความหมายของตนเองได้

ขอบเขตการศึกษา

ผลงานสร้างสรรค์ “ณ ที่แห่งหนึ่ง...แห่งนั้น (Once Upon a Place)” เป็นผลงานที่นำเสนอในรูปแบบศิลปะจัดวาง โดยมีองค์ประกอบหลัก ได้แก่ การฉลุลายโลหะและวัสดุอื่น ๆ ด้วยเทคนิคการตัดเลเซอร์ (Laser Cutting) การจัดแสง และการมีส่วนร่วมของผู้ชม โดยมีเนื้อหาที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และพื้นที่บนเงื่อนไขของเวลา โดยเฉพาะการแสดงถึงความผูกพันระหว่างผู้สร้างสรรค์กับพื้นที่ที่มีความหมายเฉพาะในความทรงจำ เช่น มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์ เป็นต้น

นอกจากนี้ผลงานสร้างสรรค์ “ณ ที่แห่งหนึ่ง...แห่งนั้น (Once Upon a Place)” จะเผยแพร่ออกสู่สาธารณะ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างการรับรู้ทางพื้นที่และกระตุ้นเตือนให้เกิดการระลึกถึงสถานที่ในความทรงจำผ่านผลงานศิลปะให้แก่ผู้ชม รวมถึงนำเสนอองค์ความรู้จากการศึกษาในโครงการศิลปนิพนธ์นี้ในรูปแบบบทความวิชาการ

ขั้นตอนของการศึกษาและสร้างสรรค์ผลงาน

กระบวนการสร้างสรรค์ผลงาน ชุด “ณ ที่แห่งหนึ่ง...แห่งนั้น” ประกอบด้วยการศึกษาค้นคว้าแนวคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของมนุษย์กับพื้นที่ เวลา และความทรงจำ ผ่านเอกสารทางวิชาการและการสร้างสรรค์ผลงาน โดยมีขั้นตอนดังนี้

1. ทบทวนความรู้สึกของตนเองที่มีต่อสถานที่จากประสบการณ์และความทรงจำ และศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่นั้น ได้แก่ ความเป็นมา แผนผัง เส้นทาง และบรรยากาศ

2. ศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากเอกสารวิชาการทั้งในรูปแบบหนังสือ บทความ ผลงานวิจัย และสื่อออนไลน์ที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ของมนุษย์กับพื้นที่ เวลา และความทรงจำ

3. ศึกษาผลงานของศิลปินที่ใช้รูปแบบศิลปะจัดวาง ผลงานของศิลปินที่แสดงถึงแนวคิดเรื่องพื้นที่และเวลา และผลงานของศิลปินที่มีเนื้อหาหรือรูปแบบที่เกี่ยวข้องกับความทรงจำ รวมถึงผลงานของศิลปินที่ใช้แผนที่เป็นสื่อ

4. วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้รับจากการศึกษา เพื่อออกแบบภาพร่างสำหรับการสร้างสรรค์ผลงาน

5. ดำเนินการสร้างสรรค์ผลงานในรูปแบบศิลปะจัดวาง

6. เรียบเรียงและนำเสนอผลงานที่ได้ศึกษาค้นคว้าในรูปแบบงานวิจัย (เอกสาร)

7. นำเสนอผลงาน ชุด “ณ ที่แห่งหนึ่ง...แห่งนั้น” ในพื้นที่สาธารณะ

การนำเสนอผลงาน

นำเสนอการศึกษาวิทยานิพนธ์ในรูปแบบของผลงานการสร้างสรรค์ 1 ชุด และจัดแสดงเผยแพร่สู่สาธารณะ พร้อมทั้งตีพิมพ์เผยแพร่บทความวิชาการลงในสูจิบัตรควบคู่กัน

บทที่ 2

วรรณกรรมและผลงานศิลปะที่เกี่ยวข้อง

การสร้างสรรค์ผลงานศิลปะ ชุด “ณ ที่แห่งหนึ่ง...แห่งนั้น (Once Upon a Place)” ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ในหัวข้อ “ณ ที่แห่งหนึ่ง...แห่งนั้น: ประสบการณ์ทางพื้นที่ในความทรงจำ” เป็นการสร้างสรรค์ผลงานโดยมีที่มาจากความรู้สึกของผู้สร้างสรรค์ที่มีต่อสถานที่สำคัญในชีวิต แม้ว่าผลงานจะเกิดขึ้นจากความทรงจำของปัจเจกบุคคล หากแต่เนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับประสบการณ์นั้นล้วนเกิดขึ้นกับมนุษย์ทุกคน การศึกษาแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง รวมถึงผลงานศิลปะของศิลปินที่มีรูปแบบผลงานและแนวคิดที่ใกล้เคียงจึงเป็นส่วนสำคัญที่ช่วยสร้างความเข้าใจ และนำไปสู่การวิเคราะห์ผลงานอย่างเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น

การทบทวนวรรณกรรมนี้เป็นการศึกษาค้นคว้าเอกสารวิชาการจากแหล่งที่มาต่าง ๆ อาทิ หนังสือ บทความ บทวิจัย และวารสารวิชาการ รวมถึงการศึกษาแนวคิดและผลงานศิลปะของศิลปินที่มีความสอดคล้องต่อผลงานสร้างสรรค์และวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เพื่อนำเสนอความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับพื้นที่ในช่วงเวลาหนึ่ง ๆ โดยสามารถแบ่งหัวข้อการค้นคว้าได้ดังนี้

1. กรอบทฤษฎีและแนวความคิด (Conceptual Frameworks)
    - 1.1 การรับรู้พื้นที่และเวลา (Space and Time) ในมุมมองทางปรากฏการณ์วิทยา
    - 1.2 ความใส่ใจของมนุษย์ต่อโลกแวดล้อม
    - 1.3 การรับรู้พื้นที่ สถานที่ และบรรยากาศ
    - 1.4 ความรู้สึก ความทรงจำที่มีต่อสถานที่สู่การถวิลหาห้วงเวลาในอดีต

2. กรอบการศึกษาเชิงปฏิบัติ (Practical Frameworks)
    - 2.1 เออร์เนสโต เนโต (Ernesto Neto)
    - 2.2 แอน แฮมิลตัน (Ann Hamilton)
    - 2.3 โอลาฟัวร์ เอเลียสสัน (Olafur Eliasson)
    - 2.4 โมนา ฮาทูม (Mona Hatoum)
    - 2.5 ซู ซันนี พาร์ค (Soo Sunny Park)

1. กรอบทฤษฎีและแนวความคิด (Conceptual Frameworks)

1.1 แนวคิดเกี่ยวกับพื้นที่และเวลาผ่านมุมมองทางปรากฏการณ์วิทยา

การรับรู้พื้นที่และเวลา (Space and Time) ซึ่งอยู่รอบตัวเราโดยที่เราไม่สามารถมองเห็นได้ นำมาซึ่งความสงสัยและก่อให้เกิดการศึกษาตลอดช่วงเวลาหลายยุคสมัยด้วยวิธีคิดตามศาสตร์ต่าง ๆ ทั้งนี้ตั้งแต่ยุคกรีกเป็นต้นมา มีนักคิดจำนวนมากที่แสดงทัศนะต่อโลกในแง่ของพื้นที่และเวลา โดยนักปรัชญาชาวกรีกมีความเห็นว่าเวลาเป็นนิรันดร์ (Eternity) ส่วนพื้นที่คือโลกที่ถูกรับรู้ในฐานะกระบวนการที่เคลื่อนไหวไปเรื่อย ๆ โดยไม่มีจุดกำเนิดหรือจุดจบ (Leyden, 1964) เวลาจึงเป็นจุดหนึ่งของจังหวะที่เคลื่อนไหวและมีรูปแบบที่ต่อเนื่องไปบนพื้นที่ แม้ความเห็นในแง่ของผู้สร้างพื้นที่และเวลาจะแตกต่างกันตามความเชื่อ แต่นักคิดชาวกรีกต่างเห็นพ้องกันว่าพื้นที่และเวลาเป็นสิ่งที่คงอยู่ในฐานะที่เป็นองค์ประกอบสำคัญของชีวิตมนุษย์

จากหนังสืออัตชีวประวัติเรื่อง Confessions ที่เขียนขึ้นในยุคกลาง นักบุญออกัสติน (Saint Augustine of Hippo) ในฐานะผู้เขียนหนังสือดังกล่าว ได้ตั้งคำถามถึงการระบุช่วงเวลาว่า การกล่าวว่าช่วงเวลาหรือระยะเวลาของเหตุการณ์นั้นสั้นหรือยาว สามารถวัดหรืออธิบายได้ด้วยสิ่งใด เมื่ออดีตสิ้นสุดลงแล้ว ส่วนอนาคตไม่ได้ดำรงอยู่ เช่นเดียวกับเวลาปัจจุบันที่ดำเนินอยู่และไม่สามารถประเมินเป็นระยะเวลาได้ (Durationless) จากข้อคำถามนี้ นักบุญออกัสตินเสนอแนวคิดว่าการวัดช่วงเวลาหรือระยะเวลาของเหตุการณ์ของมนุษย์นั้นอยู่ในความทรงจำ เนื่องเพราะอดีตและอนาคตดำรงอยู่ในความคิดของมนุษย์เท่านั้น กล่าวได้ว่าการที่ความทรงจำของเราที่มีต่อเหตุการณ์นั้นมีจุดเริ่มต้นและจุดจบ ทำให้เราสามารถอนุมานเกี่ยวกับระยะเวลาได้ (Le Poidevin, 2019)

แนวความคิดที่มีต่อเวลาของนักบุญออกัสตินข้างต้นมีความสอดคล้องกับความคิดทางปรัชญาตะวันตกในช่วงศตวรรษที่ 17 ของเรอเน เดส์การ์ตส์ (René Descartes) ซึ่งเป็นนักปรัชญา-คณิตศาสตร์ชาวฝรั่งเศส ที่ว่าพื้นที่และเวลาดำรงอยู่แต่ในความคิดของมนุษย์เท่านั้น เพราะเดส์การ์ตส์เชื่อว่าตัวตนเกิดจากความคิดซึ่งแยกออกจากร่างกาย (Gorham, 2007) อีกทั้งเวลายังเป็นสิ่งที่ไม่สามารถสัมผัสได้ด้วยการมองเห็น ได้ยิน หรือใช้ประสาทสัมผัสทั้งห้า แม้ว่าจะมีแนวคิดเรื่องการวัดหน่วยเวลาเป็นวินาที นาที ชั่วโมง แต่ในทางความรู้สึก มนุษย์วัดเวลาจากการรับรู้และประสบการณ์ ยกตัวอย่างเช่น เวลาสองนาทีในขณะที่รอคอยสิ่งใดสิ่งหนึ่งมักรู้สึกว่ายาวนานกว่าขณะที่อยู่ในสภาวะเร่งรีบ เป็นต้น

ต่อมาในศตวรรษที่ 20 การพิจารณาเรื่องพื้นที่และเวลาได้ย้ายจุดศูนย์กลางมาสู่มนุษย์ ตามแนวความคิดทางปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenology) ที่ให้ความสำคัญกับโลกที่ปรากฏต่อมนุษย์ที่เข้าไปมีประสบการณ์ร่วม มากกว่าการที่โลกดำรงอยู่โดยตัวของมันเอง ตัวอย่างคำถามสำคัญทางปรัชญานี้ ได้แก่ เสียงของต้นไม้ที่ล้มในป่านั้นจะเป็นเสียงหรือไม่ หากไม่มีผู้ใดอยู่ที่นั่นแล้วได้ยิน

ปรากฏการณ์วิทยาจึงไม่ได้มองสิ่งที่เกิดขึ้นนั้นในฐานะสถานการณ์ แต่มุ่งสู่ความคิดที่ว่าใครอยู่ที่ตรงนั้นและรับรู้สิ่งที่เกิดขึ้น ประเด็นสำคัญของปรากฏการณ์วิทยาจึงคำนึงว่ามนุษย์มีชีวิตอยู่ท่ามกลางโลกแวดล้อมรอบตัวอย่างไร และสัมผัสรู้ต่อโลกอย่างไร

ดังนั้นหากมองผ่านมุมมองของปรากฏการณ์วิทยา พื้นที่และเวลาจะไม่มีความหมายตราบเท่าที่ไม่มีมนุษย์ไปมีประสบการณ์ร่วมด้วย สำหรับเอ็ดมันด์ ฮุสเซิร์ล (Edmund Husserl) นักปรัชญาชาวเยอรมันผู้ริเริ่มวิธีการทางปรากฏการณ์วิทยานี้ เขาเสนอว่าสำนึกแห่งเวลา (Time-consciousness) มีความเกี่ยวเนื่องกับการรับรู้ทางกายภาพหรือการใช้ผัสสะทางกาย เนื่องด้วยการรับรู้สิ่งใดก็ตามบนพื้นที่จำเป็นต้องอาศัยร่างกายเป็นสื่อในการสัมผัส ส่งผลให้จิตสำนึกของเรารู้ถึงความเปลี่ยนแปลงของสรรพสิ่งและกาลเวลา ในขณะเดียวกันตัวตนของเราก็ผสานไปกับประสบการณ์ที่มีต่อวัตถุนั้นด้วย (Larrabee, 1989)

การปรากฏของเวลาในลักษณะข้างต้น จริยา นวลนิรันดร์ (2551: 500-502, อ้างถึงในสรายุทธ เลิศปัจฉิมนันท์ และคำแหง วิสุทธางกูร, 2561) อธิบายว่า “สำนึกแห่งเวลาเป็นกาลเวลาที่เลื่อนไหลอยู่ในจิตสำนึกและทำให้ความทรงจำมีตำแหน่งของเวลากำกับอยู่” บุคคลจึงสามารถกล่าวถึงเหตุการณ์และสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นท่ามกลางความต่อเนื่องของเวลาได้ โดยสามารถนึกกลับไปกลับมาระหว่างอดีตและปัจจุบันโดยไม่สับสน รวมถึงคาดเดาเหตุการณ์ที่กำลังจะเกิดขึ้นได้

อย่างไรก็ตามการที่ประสบการณ์ (ซึ่งเกิดขึ้นในปัจจุบัน) จะหลอมรวมกับอดีตและอนาคตเข้าไว้ด้วยกันได้นั้น ฮุสเซิร์ลเสนอว่าจะต้องเน้นที่ช่วงเวลาปัจจุบันหรือภาษาอังกฤษเรียกว่า I am ซึ่งในเวลาต่อมา มาร์ติน ไฮเดกเกอร์ (Martin Heidegger) ลูกศิษย์ของเขาเสนอความคิดว่าการวิเคราะห์เวลาและพื้นที่ต้องวางอยู่บนฐานของการวิเคราะห์ธรรมชาติและวิธีการดำรงอยู่ของมนุษย์ (Human Existence) ซึ่งเป็นมุมมองจากประสบการณ์ของแต่ละบุคคลที่มีต่อเวลา อันส่งผลต่อการกระทำของมนุษย์ และการกระทำนั้นจะมีผลต่อพื้นที่ไปด้วย

การวิเคราะห์ปัจจุบันนับเป็นจุดสำคัญสำหรับการดำรงอยู่ของมนุษย์ (Human Existence) อันมีความหมายถึงการดำรงอยู่ด้วยธรรมชาติความเป็นบุคคลของแต่ละคน (Individual self) เนื่องจากช่วงเวลาปัจจุบันดังกล่าวเป็นการหลอมรวมอดีต ปัจจุบัน และอนาคตที่มีความหมายกับจุดมุ่งหมายของการกระทำในขณะนั้นเข้าด้วยกัน โดยตัดอดีตและอนาคตอื่น ๆ ที่ไม่เกี่ยวข้องไป จนกลายเป็นการสังเคราะห์ช่วงเวลาหนึ่ง ๆ ขึ้น

ทั้งนี้มีการใช้ความเปรียบเกี่ยวกับการเห็นภาพของมนุษย์เพื่ออธิบายถึงการสังเคราะห์ช่วงเวลานี้ว่ามีลักษณะเป็นการเปลี่ยนจุดโฟกัสไปเรื่อย ๆ หากแต่เราสามารถรับรู้ภาพแต่ละภาพได้ชัดเจน เนื่องด้วยมุมมองของเราถูกกำกับโดยความสนใจและความใส่ใจของแต่ละบุคคล เปรียบได้กับ

การขับรถท่ามกลางสภาพแวดล้อมที่มืดมิด มีเพียงแสงไฟส่องถนนจากหน้ารถของเราเท่านั้น เวลาขณะที่ขับรถนั้นคือปัจจุบันที่เราใช้แสงไฟส่องทางเพื่อให้ไปถึงจุดหมายในอนาคต ด้วยวิธีการและประสบการณ์ในอดีตจากถนนที่ผ่านมาแล้ว การตัดสินใจว่าจะเลี้ยวไปทิศทางไหน เหยียบคันเร่ง หรือเหยียบเบรค ฯลฯ ย่อมขึ้นอยู่กับการรวมกันเข้าของอดีตและอนาคตในช่วงเวลาปัจจุบันนั่นเอง กระบวนการนี้เรียกว่ากระบวนการคาดการณ์อนาคตเฉพาะ (Anticipatory Resoluteness) โดยเลือกเพียงบริบทที่จำเป็นต่อความตั้งใจในปัจจุบันและตัดอนาคตรวมถึงอดีตอื่น ๆ ที่ไม่เกี่ยวข้องไป

ไฮเดกเกอร์เสนอว่าความสนใจและใส่ใจข้างต้น รวมถึงการสำนึกถึงความมีอยู่ของตนเอง ส่งผลให้เกิดการสร้างตัวตนขึ้น แต่ละบุคคลจึงกลายเป็นจุดศูนย์กลางของโลก เป็นจุดศูนย์กลางของเครือข่ายที่สร้างขึ้นมาเป็นตัวเราที่แตกต่างกัน โดยเรียกตัวตนนี้ว่า ‘Dasein’ ซึ่งมีความหมายว่า To Be There หรือการดำรงอยู่ในฐานะที่มีชีวิตอยู่ท่ามกลางการประสบ (Experiencing) (สมบูรณ์ วัฒนะ, 2553) ทั้งนี้ ความสนใจของมนุษย์ที่มีต่อโลกตั้งอยู่บนพื้นฐานของความจริงที่ว่ามนุษย์ต้องเคลื่อนตัวไปข้างหน้าจากจุดใดจุดหนึ่ง ไปสู่จุดอื่น ๆ อยู่ตลอดเวลาตั้งแต่ในอดีต ในปัจจุบัน และต่อไปในอนาคต (หม่อมหลวงนิพาดา เทวกุล, 2548)

จากการศึกษาแนวความคิดเกี่ยวกับพื้นที่และเวลาข้างต้น โดยเฉพาะวิธีคิดทางปรากฏการณ์วิทยา แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของพื้นที่และเวลาที่เกี่ยวเนื่องกับการดำรงอยู่ของมนุษย์ อีกทั้งยังส่งผลต่อการสร้างตัวตนของเราอีกด้วย

1.2 ความใส่ใจของมนุษย์ต่อโลกแวดล้อม

หากกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับโลก นักปรัชญาตะวันตกส่วนใหญ่มีทัศนะว่ามนุษย์ดำรงอยู่ในโลกเป็นพื้นฐาน และการจะวิเคราะห์ตนเองกับโลกควรเป็นไปอย่างมีเหตุผลตามวิธีคิดทางตรรกวิทยา โดยผู้วิเคราะห์อยู่ในฐานะผู้สังเกตการณ์ ซึ่งมีความหมายว่ามนุษย์กับโลกนั้นแยกออกจากกันโดยที่มนุษย์เป็นผู้เฝ้ามองโลก ในทางตรงกันข้ามไฮเดกเกอร์มีมุมมองว่ามนุษย์และโลกดำรงอยู่ร่วมกันโดยไม่มีการแบ่งแยกระหว่างมนุษย์ (Subject) และสิ่งอื่น ๆ (Object) เพราะการแยกตนเองออกจากโลกซึ่งเป็นการตัดอารมณ์ความรู้สึกออกไปจะทำให้มนุษย์รับรู้โลกได้เพียงสภาพที่ปรากฏภายนอกเท่านั้น หากต้องการทำความเข้าใจมนุษย์ในฐานะที่เป็น “ภาวะที่อยู่ในโลก” (Being-in-the-world) เราจะต้องใส่ใจศึกษาปรากฏการณ์แห่งชีวิตผ่านความสัมพันธ์กับโลกที่เราดำรงอยู่ (หม่อมหลวงนิพาดา เทวกุล, 2548) ทั้งนี้เนื่องมาจากการดำรงอยู่ของมนุษย์มีความเกี่ยวข้องกับสิ่งอื่น ๆ ที่อยู่รอบตัวผ่านกิจกรรมต่าง ๆ เสมอ โลกจึงเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของความเป็นมนุษย์ในฐานะ ‘เครื่องมือเครื่องใช้’ ที่มนุษย์อาศัยใช้สร้างตัวตนของแต่ละบุคคล

ไฮเดกเกอร์ได้ยกตัวอย่างการเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ (Object) และความเป็นสิ่ง (Thingness) ของสิ่งต่าง ๆ ผ่านผลงานภาพวาดสีน้ำมัน A Pair of Shoes ของฟินเซนต์ ฟาน ก็อกฮ์ (Vincent van Gogh) โดยกล่าวถึงคุณสมบัติทางการใช้งานหรือประโยชน์ของรองเท้าในภาพวาด ทำให้รองเท้านั้นมีฐานะเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ หากแต่ในขณะที่รองเท้าไม่ถูกสวมใส่ รองเท้านั้นจะกลายเป็นเพียงวัตถุที่เป็น “สิ่ง” เท่านั้น

ภาพที่ 1 Vincent van Gogh, **A Pair of Shoes**, 1886.
Oil on canvas, 38.1 x 45.3 cm.
ที่มา: (Vincent van Gogh, 1886)

ไฮเดกเกอร์มีโอกาสได้ชมภาพเขียนนี้ในงานนิทรรศการศิลปะที่อัมสเตอร์ดัม ในปี ค.ศ. 1930 ซึ่งเป็นช่วงที่เขากำลังเขียนงานเกี่ยวกับทฤษฎีทางศิลปะ โดยบรรยายลักษณะรองเท้าของฟาน ก็อกฮ์ ไว้ในบทความชื่อ *The Origin of the Work of Art* ได้ดังนี้

> *“รองเท้าของหญิงชาวนาคู่หนึ่งและไม่ใช่อะไรที่มากไปกว่านั้น*
> *แต่ถึงอย่างนั้นมันก็แสดงให้เห็นถึงร่องรอยการเหยียบย่างจากการทำงานอย่างหนัก*
> *ในความหนักและแข็งที่อของรองเท้าได้สะสมเอาความเมื่อยล้า*
> *จากการก้าวเดินผ่านร่องคันนากลางทุ่งกว้าง*
> *ความชื้นและความอุดมสมบูรณ์ของดินทาบทับอยู่บนหนังรองเท้า*
> *พื้นล่างของมันตรึงเอาความเงียบเหงาของทางเดินในทุ่งยามพลบค่ำ ...*
> *เครื่องมือเครื่องใช้นี้เป็นของโลก (Earth)*
> *และมันได้รับการปกป้องอยู่ในโลก (World) ของหญิงชาวนา”*
>
> (Heidegger, 2001)

จากบทบรรยายข้างต้น ไฮเดกเกอร์แสดงทรรศนะว่าภาพวาดรองเท้าคู่นี้ทำให้เกิดการเปิดเผยโลกของหญิงชาวนาและแม้ว่ารองเท้าคู่นี้จะมีความสำคัญต่อเธอเพียงใด ในขณะที่สวมใส่รองเท้านี้อยู่ หญิงชาวนาเพียงใส่เพื่อทำงานตามปกติเท่านั้นโดยไม่ต้องครุ่นคิดถึงมัน บางทีหญิงชาวนาอาจไม่แม้แต่จะรู้สึกถึงการมีอยู่ของมัน ความไม่รู้ตัวนี้เกิดขึ้นเนื่องจากรองเท้านั้นยังใช้งานได้ตามปกติ เช่นเดียวกับสิ่งอื่นในโลก ไม่ต่างจากสภาพแวดล้อมที่เราอาศัยอยู่ที่บางครั้งเราก็มิได้ใส่ใจถึงการมีและเป็นอยู่ของมัน

หลังจากการแสดงความเห็นของไฮเดกเกอร์ต่อภาพดังกล่าว ภาพเขียนนี้ได้กลายเป็นข้อถกเถียงมาโดยตลอด บ้างเชื่อว่าภาพรองเท้าทั้งสองข้างนั้นมาจากรองเท้าคนละคู่ คือรองเท้าของศิลปินข้างหนึ่ง และอีกข้างหนึ่งเป็นของ Theo van Gogh น้องชายของเขา บ้างเห็นว่ารองเท้าคู่นี้ศิลปินซื้อมาจากตลาด แต่รองเท้ามีขนาดเล็กเกินไป เขาจึงนำไปจุ่มโคลนและนำมาเป็นหุ่นนิ่งสำหรับการเขียนภาพแทน เหตุที่ภาพรองเท้าของฟาน ก็อกฮ์ ไม่เฉพาะภาพเขียน A Pair of Shoes เท่านั้นถูกนำมาตีความเชื่อมโยงกับชีวิตของศิลปิน เนื่องมาจากภาพเหล่านั้นแสดงให้เห็นรองเท้าที่ถูกแก้เชือกออก คล้ายกับว่าเพิ่งถูกถอดออกหลังจากหมดวันที่แสนยาวนาน ผ่านการเดินทางและเผชิญความตรากตรำไปกับเจ้าของ ในขณะเดียวกันภาพของรองเท้าที่มีสภาพเก่าและขาด เมื่อนำมาเชื่อมโยงกับประวัติชีวิตของศิลปิน จึงมีความเป็นไปได้ที่ภาพอาจสื่อถึงชีวิตที่ลำบากของฟาน ก็อกฮ์เอง

การยกตัวอย่างของไฮเดกเกอร์และมุมมองที่นักวิชาการศิลปะมีต่อภาพเขียน แสดงให้เห็นถึงโลกที่ปรากฏอยู่ในผลงานศิลปะ แม้ภาพเขียน A Pair of Shoes จะเป็นเพียงภาพรองเท้าคู่เดียว หากแต่สามารถเผยให้เห็นบริบทและสิ่งแวดล้อมรอบข้างได้ ทั้งนี้อาจกล่าวได้ว่าแม้รองเท้าเป็นเพียงวัตถุแต่ก็สามารถเชื่อมโยงต่อมนุษย์ในฐานะเครื่องมือเครื่องใช้ และแสดงให้เห็นรายละเอียดของชีวิตจากสภาพที่ทรุดโทรมของมันได้ตามแนวคิดของไฮเดกเกอร์

ในหนังสือ Being and Time (Heidegger, 1996) ไฮเดกเกอร์แสดงความเห็นเกี่ยวกับการรับรู้ความหมายของเครื่องมือเครื่องใช้ (Equipment) โดยนำเสนอ ‘ความเป็นสิ่ง’ (Thingness) ผ่านการยกตัวอย่างจากค้อน โดยเสนอว่าการรับรู้จากประสบการณ์ตรงของมนุษย์ก่อให้เกิดความรู้ 2 แนวทาง ได้แก่ 1) ความรู้ในการสังเกต (Knowing How) เป็นความรู้ว่าสิ่ง ๆ นั้นมีคุณลักษณะในการใช้อย่างไร และ 2) ความรู้ในการใช้ (Knowing That) คือความรู้ว่าสิ่ง ๆ นั้นคืออะไร

หากกล่าวถึงค้อนในฐานะที่เป็น ‘สิ่ง’ ตามทรรศนะของไฮเดกเกอร์ ค้อนนั้นมีคุณสมบัติ มีความสัมพันธ์ทางเหตุและผล และมีที่ทางบนที่ว่าง (Space) แต่หากมองค้อนในฐานะที่เป็นเครื่องมือค้อนจะไม่ใช่ค้อนหากไม่ถูกใช้ในแนวทางที่สมควร ดังนั้นเครื่องมือเครื่องใช้จึงดำรงอยู่ในสถานะวัตถุที่มีความเกี่ยวข้องกับเครื่องมืออย่างอื่น เช่น ค้อนเป็นค้อนเมื่อตีตะปู ประตูเป็นประตูเมื่ออยู่ร่วมกับผนัง เป็นต้น ซึ่งความเข้าใจเหล่านี้เกิดขึ้นจากประสบการณ์ตรงของแต่ละบุคคลในการใช้ประโยชน์

จากวัตถุ ในการนี้ ‘Knowing How’ นับเป็นความรู้ที่แท้จริง ในทางกลับกันเมื่อเครื่องมือเครื่องใช้เกิดชำรุดหรือใช้การไม่ได้ มนุษย์จึงจะพิจารณาวัตถุนั้นในฐานะที่เป็น ‘สิ่ง’ ว่าสิ่งนั้นคืออะไรผ่านการสังเกต ‘Knowing That’

การพิจารณาถึงสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัวด้วยแนวความคิดข้างต้น ส่งผลให้มนุษย์เกิดการรับรู้ที่ละเอียดอ่อนมากขึ้น โดยอาศัยความใส่ใจและการวิเคราะห์ของแต่ละบุคคล ซึ่งบ่อยครั้งที่สิ่งของถูกนำมาใช้ในงานศิลปะโดยมิได้ใช้ในฐานะเครื่องมือเครื่องใช้ จึงเปิดโอกาสให้ผู้ชมได้สังเกตวัตถุนั้นจากคุณสมบัติโดยตัวมันเอง ในขณะเดียวกันความสามารถในการรับรู้และเชื่อมโยงประสบการณ์ก็ทำให้ผู้ชมสามารถตีความความหมายของสิ่งที่อยู่ในงานศิลปะได้

กล่าวโดยสรุปตามแนวความคิดของไฮเดกเกอร์ มนุษย์กับสรรพสิ่งในโลกดำรงอยู่ในฐานะสิ่งที่มีอยู่ร่วมกันในโลก (Being-in-the-world-with-others) โดยโลกและตัวตน (Dasein) เป็นส่วนประกอบของกันและกัน ไม่อาจแยกจากกันได้ การที่ชีวิตของมนุษย์จะมีความหมายอย่างแท้จริงจึงจำเป็นต้องเอาใจใส่ต่อความสัมพันธ์กับสิ่งต่าง ๆ ในโลก รวมถึงตนเองที่เป็นหนึ่งในสรรพสิ่งเช่นเดียวกัน

1.3 การรับรู้พื้นที่ สถานที่ และบรรยากาศ

การที่มนุษย์จะหารากฐานของการดำรงอยู่ของตนเองได้ มนุษย์จะต้องปรับตัวและหาที่ทางให้กับตนเอง จะต้องรู้ว่าตนเองอยู่ “ที่” ใด นอกจากนี้ยังต้องสามารถระบุได้ว่าตนเองอยู่ในสถานที่นั้น “อย่างไร” ซึ่งการที่มนุษย์จะเข้าใจถึงความเป็นจริงและมีปฏิสัมพันธ์กับพื้นที่ดังที่กล่าวมาได้นั้นจะต้องอาศัยการรับรู้ เพื่อนำไปสู่ประสบการณ์ทางพื้นที่ต่อไป

ในการรับรู้ทางพื้นที่ แอน สเตนรอส (Anne Stenros) ซึ่งเป็นนักวิชาการและสถาปนิกชาวฟินแลนด์ ได้แสดงความเห็นว่าการรับรู้ (Perception) เป็นสาระสำคัญของการดำรงอยู่ในโลก ซึ่งทำให้มนุษย์สามารถทำความเข้าใจต่อความเป็นจริง เกิดการเรียนรู้และตอบสนองต่อสภาวะแวดล้อมได้ นอกจากนี้สเตนรอสยังได้เสนออีกว่าการที่ประสบการณ์ทางพื้นที่จะเกิดขึ้นได้นั้น จะต้องประกอบด้วยการรับรู้ 3 ระดับ ที่เกิดขึ้นพร้อม ๆ กัน โดยสามารถเชื่อมโยงระดับการรับรู้นี้กับแนวคิดของไฮเดกเกอร์ที่กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับการอาศัย (Dwelling) ได้แก่ การหาทิศทาง (Orientation) การสร้างตัวตน (Identification) และการสร้างรูปแบบของสภาพแวดล้อม (Representation) ตามลำดับ (Stenros, 1993) ดังต่อไปนี้

1. ระดับการรับรู้ (Perception Level) หมายถึงการเห็นสภาพแวดล้อมตามจริงทางกายภาพเป็นการรับรู้พื้นที่ผ่านประสาทสัมผัสในแง่มุมต่าง ๆ ได้แก่ องค์ประกอบทางพื้นที่ ลำดับความต่อเนื่องของพื้นที่ และประสบการณ์ที่มีต่อพื้นที่ในขณะเคลื่อนที่ไปในสิ่งแวดล้อมนั้น

องค์ประกอบของการรับรู้ในระดับนี้จึงเป็นข้อมูลที่เราได้รับจากสภาพแวดล้อมทางกายภาพและวัตถุบริเวณนั้น ทั้งสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ (Natural) และสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น (Man-made) ซึ่งเทียบเท่ากับการหาทิศทางบนพื้นที่ของไฮเดกเกอร์

2. ระดับความทรงจำ (Memory Level) หมายถึง การรับรู้ภาพและความรู้สึกที่มีต่อสภาพแวดล้อม ผ่านการเปรียบเทียบการรับรู้ขณะนั้นกับความทรงจำจากประสบการณ์ในอดีตของตนเอง การรับรู้ในระดับนี้จึงเป็นการเชื่อมต่อกันระหว่างภาพในใจและกิจกรรมหรือสถานที่นั้น ๆ ดังทฤษฎีของ เควิน ลินช์ ที่ว่าภาพจำที่มนุษย์มีต่อพื้นที่นั้นเป็นผลมาจากกระบวนการสองทางระหว่างผู้สังเกตและสภาพแวดล้อม โดยคัดกรองเฉพาะส่วนที่มีความโดดเด่นและมีความหมายกับตน การรับรู้ระดับนี้สัมพันธ์กับการสร้างตัวตน (Identification) บนสภาวะแวดล้อมตามแนวคิดของไฮเดกเกอร์ ซึ่งหมายถึงการที่มนุษย์พบว่าสภาวะแวดล้อมหนึ่งทรงความหมายกับตัวเองในด้านใดด้านหนึ่งมากกว่าที่อื่น

3. ระดับนามธรรม (Abstract Level) หมายถึง ระดับการรับรู้ที่ผ่านการจัดระบบข้อมูล มีการบันทึกไว้ในความทรงจำ จัดหมวดหมู่และแปรค่าเป็นสัญลักษณ์ แล้วจึงเกิดเป็นการสร้างภาพแทนขึ้นในใจ สำหรับไฮเดกเกอร์ การสร้างภาพของสภาพแวดล้อม (Representation) มีความเป็นอัตวิสัย (Subjective) ด้วยการแสดงถึงมุมมองของเราที่มีต่อโลกแวดล้อมว่าดำรงอยู่อย่างไร

เมื่อเราเริ่มตระหนักถึงการรับรู้ดังกล่าว เราก็จะตระหนักถึงความรู้สึกของพื้นที่ เหตุที่เป็นเช่นนั้นเนื่องมาจากการรับรู้แบบนามธรรมนำมาซึ่งการรับรู้ การจำได้ และการจัดประเภทพื้นที่ ในขณะที่ความทรงจำช่วยให้เกิดการคาดการณ์ล่วงหน้าถึงสิ่งที่เรากำลังจะได้สัมผัสและให้ความสนใจ โดยมีการรับรู้ทางกายภาพช่วยเสริมหรือตรวจสอบภาพที่ได้รับรู้นั้นผ่านการเชื่อมโยงข้อมูลระหว่างภาพแสดงและการรับรู้ทางประสาทสัมผัส เมื่อรวมกันแล้ว ระดับการรับรู้ที่แตกต่างกันจะสร้างประสบการณ์ทางพื้นที่ที่เป็นระดับและมีความต่อเนื่องเป็นหนึ่งเดียวกัน

จากแนวคิดข้างต้นสามารถกล่าวโดยสรุปได้ว่าประสบการณ์ทางพื้นที่ของแต่ละบุคคลนั้นจะเกิดขึ้นได้เมื่อการรับรู้ทางกายภาพและความคิดทำงานร่วมกัน โดยอาศัยการรับรู้ผ่านพหุประสาทสัมผัส (Multi-sensory) หรือระบบที่มนุษย์ใช้ในการประสบกับสิ่งแวดล้อมรอบตัวด้วยผัสสะทั้งหมดพร้อมกัน ดังคำกล่าวของ Maurice Merleau-Ponty นักปรัชญาชาวฝรั่งเศสที่ว่า “การรับรู้ของข้าพเจ้าไม่ใช่เพียงการรวบเอาการมองเห็น การสัมผัส และการได้ยินเสียงไว้ด้วยกัน แต่ข้าพเจ้ารับรู้ด้วยการมีอยู่ทั้งหมด” (Ponty, 1962) โดยเสนอว่าประสาทสัมผัสทั้งหมดของมนุษย์เราเชื่อมร้อยเข้าด้วยกัน ร่างกายของเราเป็นระบบที่ทำงานร่วมกัน (Synergic system) (Ponty, 2002)

การใช้ผัสสะทั้งหมดในการสร้างประสบการณ์ทางพื้นที่ โดยผสานเข้ากับอารมณ์และความรู้สึกของผู้ประสบ ส่งผลให้มนุษย์ไม่เพียงได้รับข้อมูลทางกายภาพเท่านั้น หากแต่ยังสามารถรับรู้ภาพรวมของพื้นที่ที่เรียกว่าบรรยากาศอีกด้วย ทั้งนี้ปีเตอร์ ซัมทอร์ (Peter Zumthor) สถาปนิกผู้ให้ความสำคัญต่อบรรยากาศในงานสถาปัตยกรรมเสนอว่า มนุษย์รับรู้บรรยากาศผ่านการรู้สึกสัมผัสทางอารมณ์ซึ่งเป็นไปโดยธรรมชาติ (Zumthor, 2006) เช่นเดียวกับ Pallasmaa (2014) ที่แสดงความเห็นว่าการรับรู้บรรยากาศและอารมณ์ของมนุษย์เป็นความสามารถที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ โดยยกตัวอย่างเทียบเคียงกับการใช้จินตนาการในการอ่านนวนิยายว่าขณะที่เราอ่านหนังสือนั้น เราไม่ได้จินตนาการฉากของเรื่องที่อ่านเป็นภาพเพียงอย่างเดียว หากแต่เราสามารถสร้างประสบการณ์ใหม่ขึ้นจากจินตนาการ โดยสร้างสภาพพื้นที่อย่างสมบูรณ์และมีบรรยากาศแวดล้อมเช่นเดียวกับความฝัน

การรับรู้บรรยากาศ (Atmospheric perception) ดังกล่าวข้างต้น มีความหมายถึงการประเมินพื้นที่โดยอาศัยผัสสะที่นอกเหนือไปจากประสาทสัมผัสทั้ง 5 ที่พัฒนาตามแนวคิดของอริสโตเติล ตัวอย่างความรู้สึกทางกายภาพ (Sensation) ที่กล่าวถึงนี้ ได้แก่ การกำหนดทิศทาง ความถ่วง การทรงตัว ความเสถียร ความเคลื่อนไหว และความต่อเนื่อง เป็นต้น จึงกล่าวได้ว่าการประเมินคุณลักษณะของพื้นที่เป็นกระบวนการที่ซับซ้อน ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยผัสสะทั้งหมดร่วมกัน รวมถึงการรับรู้มิติทางเวลา เนื่องด้วยการประสบ (Experiencing) ใดก็ตามล้วนมีนัยยะถึงช่วงเวลาเสมอ อีกทั้งประสบการณ์ยังเป็นการหลอมรวมการรับรู้ ความทรงจำ และจินตนาการเข้าด้วยกัน

อย่างไรก็ตามบรรยากาศของพื้นที่ไม่เพียงหมายความถึงบรรยากาศทางสภาพแวดล้อมเท่านั้น หากยังสามารถวิเคราะห์บรรยากาศในแง่มุมอื่น ๆ ของพื้นที่ได้อีก เช่น บรรยากาศทางวัฒนธรรม สังคม ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล เป็นต้น ตัวอย่างเช่นในหนังสือ Genius Loci หรือ Spirit of place ซึ่งคริสเตียน นอร์เบิร์ก-ชูลซ์ (Christian Norberg-Schulz) สถาปนิกและนักทฤษฎีทางสถาปัตยกรรมชาวนอร์เวย์ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับคุณลักษณะของสถานที่ (Characters) อันมีความหมายเทียบเคียงได้กับความเป็นบรรยากาศ ในฐานะที่ต้องอาศัยการรับรู้ในภาพรวม เนื่องจากแต่ละสถานที่ล้วนมีความเฉพาะเจาะจงและเป็นเอกลักษณ์ กล่าวได้ว่าสถานที่คือพื้นที่ที่มีคุณลักษณะเฉพาะเจาะจง

จากแนวคิดเกี่ยวกับคุณลักษณะของสถานที่ข้างต้น ชูลซ์ (1980) ได้อธิบายว่า ในชีวิตประจำวันของเรามีปรากฏการณ์ที่เป็นรูปธรรมอยู่ อันประกอบไปด้วยผู้คน สัตว์ ต้นไม้ ดอกไม้ ดิน หิน ไม้ น้ำ บ้าน ถนน ประตู ฯลฯ และยังประกอบด้วย ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ ดวงดาว เมฆ กลางวัน กลางคืน ฤดูกาล สิ่งรูปธรรมทั้งหลายที่กล่าวมานี้ล้วนมีความสัมพันธ์กันอย่างซับซ้อน บ้างเป็นส่วนประกอบของกันและกัน เช่น ต้นไม้เป็นส่วนประกอบของป่า และตึกรามบ้านช่องเป็นส่วนประกอบของเมือง อาจกล่าวได้ว่าปรากฏการณ์หนึ่ง ๆ เป็นส่วนที่สร้างสิ่งแวดล้อมให้

ปรากฏการณ์อื่น ๆ นอกจากนี้ในการที่มีมนุษย์ปฏิสัมพันธ์ต่อโลกยังประกอบด้วยปรากฏการณ์ที่ไม่สามารถจับต้องได้ เช่น อารมณ์และความรู้สึกต่างๆ อันเป็นสิ่งที่มนุษย์ถือเป็นสาระสำคัญของการดำรงอยู่ ดังนั้นการกล่าวถึงสถานที่จึงหมายถึงการประกอบกันของสิ่งต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นรูปทรง พื้นผิว สีสัน เมื่อรวมกันแล้วจึงเกิดเป็น “คุณลักษณะ” ซึ่งเป็นสารัตถะของแต่ละสถานที่ อันหมายถึงการที่ทุก ๆ สถานที่จะมีลักษณะเฉพาะหรือ “บรรยากาศ” ของตัวเอง

ทั้งนี้สเตนรอส (1992) เสนอว่าการที่สถานที่จะปรากฏขึ้น ประกอบด้วยปัจจัยสำคัญ 3 ส่วน ได้แก่ 1) มีการแบ่งขอบเขตของพื้นที่อย่างเป็นรูปธรรมทางโครงสร้าง 2) พื้นที่นั้นมีการตอบสนองต่อสิ่งแวดล้อมและมีความหมายต่อพื้นที่โดยรอบ และ 3) พื้นที่นั้นมีความเกี่ยวข้องกับพื้นที่อื่น ๆ หรือที่เรียกว่า คุณลักษณะทางความสัมพันธ์ของพื้นที่ (Topological Character)

ในด้านการสร้างขอบเขตของพื้นที่ ไฮเดกเกอร์แสดงความเห็นไว้ในบทความชื่อ Building Dwelling Thinking ว่า ขอบเขตไม่ใช่ที่ที่บางสิ่งบางอย่างหยุดลง แต่ขอบเขตคือจุดที่บ่งบอกถึงการเริ่มต้นการดำรงอยู่ในสถานที่ใดสถานที่หนึ่ง (Presencing) และในบทความเดียวกันนี้ ไฮเดกเกอร์ยังอภิปรายถึงการสร้างความหมายของสถานที่ ผ่านการยกตัวอย่างเกี่ยวกับสะพานไว้ว่า

> *“สะพานแขวนอยู่เหนือสายน้ำด้วยความง่ายดายและพละกำลัง*
> *สะพานไม่เพียงแต่เชื่อมฝั่งทั้งสองที่อยู่ ณ ที่ตรงนั้นอยู่แล้ว*
> *ฝั่งปรากฏขึ้นในฐานะฝั่งก็ต่อเมื่อสะพานได้พาดข้ามสายน้ำ*
> *สะพานทำให้ฝั่งทั้งสองทอดตัวเข้าหากัน ฝั่งหนึ่งถูกวางไว้ให้ตรงกันข้ามกับอีกฝั่งหนึ่ง*
> *ฝั่งไม่ได้เพียงแค่ทอดยาวไปตามสายน้ำเป็นดั่งพรมแดนของแผ่นดินเท่านั้น*
> *แต่ด้วยชายฝั่งนี้เองที่สะพานนำเอาภูมิประเทศที่อยู่เบื้องหลังมาร่วมกับสายน้ำ*
> *มันทำให้สายน้ำ ฝั่ง และพื้นดินมาเป็นเพื่อนบ้านกัน”*
>
> (Heidegger, 1978)

ภาพที่ 2 สะพานสระแก้ว
ที่มา: (ณัฐภรณ์ สถิตวราทร, 2562)

จากตัวอย่างข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงการปรากฏของ “สถานที่” จากตัวอย่างของสะพานอันเป็นสิ่งที่ส่งผลให้สภาพแวดล้อมที่มีอยู่เดิมเช่นฝั่งและสายน้ำปรากฏชัดเจนและมีความหมายยิ่งขึ้น การปราฏของสถานที่ดังกล่าวในทางปรากฏการณ์วิทยา มิได้หมายถึงการดำรงอยู่ของพื้นที่เพียงอย่างเดียว หากต้องอาศัยมนุษย์เป็นผู้เข้าไปปฏิสัมพันธ์หรือมีประสบการณ์ร่วมกับพื้นที่เหล่านั้น เพื่อสร้างคุณค่าและความหมายของพื้นที่อย่างสมบูรณ์

อย่างไรก็ตามการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของพื้นที่ในโลกปัจจุบัน ประกอบกับการที่มนุษย์ถูกรุมเร้าด้วยเหตุต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันอาจทำให้มนุษย์มองโลกด้วยความคุ้นชินและเป็นไปอย่างผิวเผินจนไม่อาจแยกแยะหรือรู้สึกถึงความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับสถานที่รอบตัว ในอีกทางหนึ่งคือระดับความใส่ใจของมนุษย์ต่อพื้นที่ได้ถูกลดทอนลง

1.4 ความทรงจำที่มีต่อสถานที่สู่การถวิลหาห้วงเวลาในอดีต (Nostalgia)

ตลอดการดำรงชีวิตในฐานะมนุษย์และสรรพสิ่งที่อาศัยอยู่ในโลก เราต่างหาที่ทางสำหรับดำรงอยู่ของตนเอง และต่างมีสถานที่ที่เป็นที่อยู่หรือพักอาศัย แต่การอาศัยอยู่มิได้หมายความเพียงการอยู่ทางกายภาพหรือการพักอยู่ในที่กำบังเท่านั้น หากยังหมายรวมถึงการปฏิสัมพันธ์กับสภาวะแวดล้อมรอบตัวด้วย

ไฮเดกเกอร์ (1971: 143-162) ได้เสนอคำสำคัญคำว่า “การอาศัย” หรือ “การพำนัก” (Dwelling) โดยแสดงความเห็นว่าผู้คนมักจะรวมเอาคำว่าสิ่งปลูกสร้าง (Building) และที่พำนัก (Dwelling) เข้าด้วยกันทั้งในทางภาษาและการกระทำ จึงยกตัวอย่างด้วยการเชื่อมโยงผ่านคำศัพท์เก่าภาษาเยอรมันที่ว่า การพำนัก หมายถึงการอาศัยอยู่ ณ ที่ใดที่หนึ่ง การมีประสบการณ์ในที่แห่งนั้น ดำรงอยู่อย่างสงบหรือนำมาซึ่งความสงบ และคงไว้ซึ่งความสงบสุข โดยคำว่าสงบสุข (Peace) นั้นหมายถึงอิสระซึ่งสงวนหรือรักษาไว้ให้พ้นจากอันตราย จึงกล่าวได้ว่าเราจะพำนักอยู่สถานที่ใดที่หนึ่งได้ก็ต่อเมื่อเรามีความสุขสงบในที่แห่งนั้นและสามารถเป็นตัวของตัวเองได้ ดังนั้นคำว่าการพำนักหรือการอาศัย (Dwelling) ในมุมมองของไฮเดกเกอร์จึงมีความเกี่ยวพันอย่างแนบชิดอยู่กับสภาวะทางอารมณ์และความเป็นอยู่ของผู้อาศัยเสมอ เช่นเดียวกับที่ เควิน ลินช์ (Kevin Lynch) เสนอว่าสภาวะแวดล้อมที่ดีจะทำให้ผู้เป็นเจ้าของรู้สึกถึงความปลอดภัยได้อย่างชัดเจน (Lynch, 1960)

ทั้งนี้ชูลซ์ (1980) ได้ขยายความแนวคิดของไฮเดกเกอร์ไว้ว่า “การพำนัก” (Dwelling) เป็นการระบุถึงความสัมพันธ์ที่มนุษย์มีต่อสถานที่โดยรวม อันเกิดขึ้นเมื่อบุคคลสามารถหาที่ทางให้กับตนเองในสภาพแวดล้อมที่ดำรงอยู่ หรือมีประสบการณ์ต่อสิ่งแวดล้อมนั้นอย่างมีความหมาย ดังนั้นการพำนักจึงมีความหมายมากกว่าการเป็นที่พักหรือที่กำบัง ซึ่งสามารถทำความเข้าใจได้ผ่านการแยกแยะความแตกต่างระหว่างพื้นที่ (Space) และคุณลักษณะ (Character) กล่าวคือ เมื่อบุคคลพำนักอยู่ที่ใด เขาจะดำรงอยู่ในพื้นที่และสัมผัสถึงคุณลักษณะของสถานที่นั้น โดยนิยามความหมายของ “สถานที่” หรือ “ถิ่นที่” (Place) ว่าเป็นข้อบ่งชี้เกี่ยวกับการพำนักของมนุษย์ที่เป็นรูปธรรม ซึ่งการมีส่วนร่วมหรือสัมพันธ์กับสถานที่แต่ละแห่งก็เป็นส่วนที่สร้างตัวตนของแต่ละบุคคล

หากเทียบเคียงคำว่า “ที่พำนัก” ในฐานะบ้านทางความรู้สึก Gaston Bachelard (1969) นักปรัชญาชาวฝรั่งเศสได้แสดงทัศนะต่อความเป็นบ้านไว้ว่า “หากกล่าวถึงประโยชน์สำคัญของบ้าน บ้านเป็นที่กำบังให้แก่การคิดฝัน (Day-dreamimg) บ้านปกป้องนักฝัน และบ้านสงวนไว้ให้บุคคลได้ฝันอย่างเป็นสุข” ในมุมมองของผู้สร้างสรรค์ ถ้อยความดังกล่าวได้ถ่ายทอดทัศนคติต่อความเป็นบ้านที่สงบสุขและปลอดภัย ซึ่งมากเพียงพอกับการให้ผู้อาศัยได้คิดฝันอย่างอิสระ เช่นเดียวกับที่พำนักในความหมายของไฮเดกเกอร์

ในทางวรรณกรรม ฉากหรือสถานที่นับเป็นองค์ประกอบสำคัญในการดำเนินเรื่อง โดยผลงานวรรณกรรมจำนวนมากใช้การบรรยายถึงสถานที่และบรรยากาศเพื่อเปิดทางให้กับตัวละครและเหตุการณ์ ตัวอย่างเช่น นวนิยายไทยเรื่อง *ข้างหลังภาพ* โดยศรีบูรพา ได้อาศัยฉากของญี่ปุ่น โดยเฉพาะที่มิตาเกะซึ่งเป็นสถานที่ในความทรงจำที่มีความหมายต่อตัวละคร ทำให้ผู้อ่านเกิดการรับรู้ต่อทั้งเรื่องราวและสถานที่ไปพร้อม ๆ กัน ทั้งนี้ฉากในเรื่องราวดังกล่าวได้สร้างบรรยากาศที่โรแมนติกและก่อให้เกิดเป็นภาพจำของมิตาเกะในความคิดของผู้อ่าน แม้ว่าจะไม่เคยไปที่นั่นเลยก็ตาม

ในขณะที่วรรณกรรมอิงประวัติศาสตร์อย่าง *สี่แผ่นดิน* ที่ประพันธ์โดยหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมทย์ ได้บรรยายภาพของบางกอกหรือกรุงเทพมหานครในปัจจุบัน ผ่านเรื่องราวเกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์และครอบครัวของประเทศไทย ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 จนกระทั่งรัชกาลที่ 8 การบรรยายฉากในเรื่องแสดงให้เห็นถึงสภาพพื้นที่และความเป็นสถานที่ที่เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา แม้ว่าสถานที่ที่ถูกกล่าวถึงหรือที่มาของฉากในเรื่อง เช่น บ้านซอยสวนพลู คลองบางหลวง และพระบรมมหาราชวัง จะยังคงอยู่ในปัจจุบัน หากแต่ด้วยการเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัยและประสบการณ์เฉพาะ ทำให้ในทางหนึ่งผู้อ่านไม่อาจรับรู้สถานที่เช่นเดียวกับการอ่านบทบรรยายในวรรณกรรมได้ ในอีกทางหนึ่งการที่ผู้อ่านเคยจินตนาการภาพสถานที่ผ่านการอ่านวรรณกรรมแล้ว ก็ทำให้ผู้อ่านสามารถเชื่อมโยงประสบการณ์จากความทรงจำที่มีต่อสถานที่ในหนังสือเข้ากับสถานที่ที่ได้สัมผัสจริง จนเกิดเป็นการรับรู้สถานที่ใหม่ในอีกมิติหนึ่ง

การนำเสนอเรื่องราวที่สัมพันธ์กับสถานที่ในงานวรรณกรรมที่สำคัญอีกชิ้นหนึ่ง ได้แก่ In Search of Lost Time หรือ การค้นหาวันเวลาที่สูญหาย โดย มาร์แซล พรุสต์ (Marcel Proust) ซึ่งส่วนที่เล่าถึงวัยเด็กที่เมืองกงเบรย์ ได้รับการแปลเป็นภาษาไทยในชื่อ *กงเบรย์ โลกใบแรกของมาร์แซ็ล* โดย วชิระ ภัทรโพธิกุล หนังสือเล่มนี้ได้ถ่ายทอดความทรงจำที่กลับมาโดยบังเอิญจากการรับประทานขนมไข่จุ่มชา ซึ่งรสสัมผัสที่ตัวละครได้รับขณะที่ลิ้มรสขนมนั้นมีความสอดคล้องกับประสบการณ์ในวัยเด็ก จึงนำไปสู่การพรรณนาให้เห็นถึงการประกอบสร้างของสถานที่และบรรยากาศในความทรงจำที่ก่อร่างสร้างตัวตนของตัวละคร ทั้งนี้นพพร ประชากุล บรรณาธิการแปลหนังสือเล่มดังกล่าวได้วิเคราะห์แนวคิดของพรุสต์ต่อสถานที่ ความว่า

> *“ในสายตาของพรุสต์ สถานที่เป็นที่ประกอบกิจกรรมของมนุษย์ - มีความหมายและคุณค่าของมนุษย์ประทับอยู่ - สถานที่ พื้นที่ ไม่เคยเป็นเพียงเทศะ แต่ถูกสิงสู่ด้วยอย่างอื่น เช่น ด้วยคุณสมบัติของผู้คนในอดีตที่เคยอยู่ ด้วยคุณสมบัติของสิ่งอื่น ๆ ที่อยู่รอบ ๆ หรือใกล้เคียง ความเต็มเปี่ยมของโลก”*
>
> (นพพร ประชากุล, 2546a)

คำกล่าวข้างต้นของ นพพร ประชากุล สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์อย่างแนบแน่นระหว่างมนุษย์กับพื้นที่บนเวลา รวมถึงความสัมพันธ์ที่มีต่อสิ่งแวดล้อมอย่างไม่อาจแยกขาดจากกันได้ สถานที่ซึมซับและเปิดเผยให้เห็นโลกของผู้คนและสรรพสิ่งตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ในทางจิตวิทยาสิ่งแวดล้อมได้กล่าวถึง “ความรู้สึกที่มีต่อสถานที่” (Sense of Place) ว่าเป็นความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสถานที่ต่าง ๆ โดยถ่ายทอดจากหลากหลายแง่มุมของของชีวิต เช่น อารมณ์ เรื่องราวในชีวิต จินตนาการ เรื่องเล่า และประสบการณ์ของบุคคล โดยหมายรวมถึงความผูกพันต่อสถานที่ (Place

Attachment) และความหมายของสถานที่ด้วย สามารถกล่าวโดยสรุปได้ว่าการรับรู้เกี่ยวกับสถานที่เปรียบเหมือนเลนส์ที่ส่องให้เห็นว่าผู้คนมีประสบการณ์และสร้างความหมายในพื้นที่หรือร่วมกับพื้นที่อย่างไร ความรู้สึกที่มีต่อสถานที่จะมีความแตกต่างหลากหลายระหว่างบุคคล รวมทั้งยังเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดชีวิต นอกจากนี้แม้แต่สถานที่เดียวกัน แต่ละบุคคลอาจให้ความหมายที่แตกต่างกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับปัจจัยทางสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม สุนทรียศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ฯลฯ

จากบทความ *ธรรมชาติมนุษย์กับมุมมองเชิงพื้นที่* ได้มีการกล่าวถึงแนวคิดเรื่องถิ่นที่ โดยให้ความหมายของ “ถิ่นที่” ว่าเป็นการที่มนุษย์นำตนเองเข้าไปเข้าไปสัมผัสกับพื้นที่ ทำให้เกิดการประสานเชื่อมต่อระหว่างกัน ก่อเกิดอารมณ์ ความรู้สึก ความหมาย นำไปสู่คุณค่าและประสบการณ์ อีกทั้งยังเปรียบเทียบกับมุมมองของนกและหอยทาก (นราธร สายเส็ง, 2560) กล่าวคือ การที่โลกยุคปัจจุบันต้องอาศัยความรวดเร็ว ฉับไวในการดำเนินชีวิต ข้อมูลข่าวสารหลั่งไหลอย่างรวดเร็ว หรือแม้แต่การเดินทางก็มีเส้นทางจำนวนมากให้เราเลือกเดินทางได้อย่างสะดวกรวดเร็วที่สุด สิ่งเหล่านี้ทำให้มุมมองต่อพื้นที่ของมนุษย์ถูกลดรูปและสร้างการรับรู้ใหม่อย่างอิสระ เรียกได้ว่าเป็นมุมมองการรับรู้พื้นที่แบบนกที่มองพื้นที่เป็นฉากของการกระทำ มิได้มีการสัมผัสหรือทำความเข้าใจต่อพื้นที่อย่างลึกซึ้งจึงไม่ได้ตระหนักถึงธรรมชาติและความสำคัญของพื้นที่นัก ในทางกลับกันหากมนุษย์เลือกการสร้างประสบการณ์ในพื้นที่อย่างหอยทากด้วยการใช้ร่างกายสัมผัสกับธรรมชาติ ทำความเข้าใจกับสิ่งแวดล้อมรอบข้าง สร้างความสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับพื้นที่ มนุษย์ก็จะตระหนักรู้เกี่ยวกับพื้นที่นั้นและก่อให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

หากกล่าวอย่างเจาะจงถึงความสัมพันธ์ที่มนุษย์มีต่อสถานที่ ดังที่กล่าวไปเบื้องต้นว่าสถานที่แต่ละแห่งมีลักษณะเฉพาะและมีบรรยากาศของตนเองซึ่งเป็นสิ่งที่มนุษย์สามารถรับรู้ได้ผ่านประสาทสัมผัสต่าง ๆ ทั้งทางอารมณ์ พื้นที่ ร่างกาย กลิ่น ผิวสัมผัส ฯลฯ ทั้งหมดทั้งมวลได้สร้างความเป็นตัวตนของทั้งสถานที่และเชื่อมโยงเข้ากับบุคคลที่อยู่ในสถานที่นั้น

ทั้งนี้มนุษย์เรามิได้มีความสัมพันธ์กับสถานที่เพียงแห่งเดียวในชีวิต หากแต่การเดินทาง เคลื่อนที่ ย้ายที่พำนัก ทำให้มนุษย์ผูกพันอยู่กับสถานที่จำนวนมาก เนื่องจากสถานที่ต่าง ๆ นั้นได้สร้างรอยประทับทางประสบการณ์และความรู้สึกไว้ในความทรงจำของแต่ละบุคคล จึงเปรียบเสมือนว่าเราแต่ละคนได้หอบเอาสถานที่ต่าง ๆ ที่ผ่านเข้ามาในชีวิตไปกับตนเองทุกที่ และในบางครั้งสถานที่ในความทรงจำก็เกิดการเชื่อมต่อหรือซ้อนทับกับประสบการณ์ในปัจจุบันได้ อันเกิดจากการที่ร่างกายรับรู้สัมผัสในแบบที่เคยเกิดขึ้นมาก่อนจากสถานที่ในอดีตอย่างเฉพาะเจาะจง เช่น กลิ่นของฝนที่กระจายขึ้นมาจากผืนดิน และการรับรู้อุณหภูมิและแรงลม สัมผัสเหล่านี้จะเรียกคืนภาพจินตนาการของบุคคลกลับมา โดยส่วนใหญ่แล้วความทรงจำที่มนุษย์หวนระลึกถึงมักมีความหมาย มีผลกระทบ

ต่อจิตใจ หรือเป็นสถานที่ที่บุคคลนั้นได้มีปฏิสัมพันธ์อย่างแนบชิด การระลึกได้นี้ นพพร ประชากุล ได้กล่าวถึงไว้ในบทความชื่อ *พรุสต์: ตัวตน กาลเวลา วรรณกรรม* ความว่า

> *“การรำลึกได้โดยบังเอิญผ่านความรู้สึกรับรู้ (les sensations) ต่าง ๆ กัน ... ช่วยให้ตัวละครเอกจับต้องสารัตถะ (essence) ที่มีอยู่ร่วมกันในผัสสะสมัยอดีตกับผัสสะขณะปัจจุบัน ส่งผลให้เขาตระหนักถึงความคงที่ของตัวตนบางส่วน กล่าวอีกอย่างหนึ่งคือ ปรากฏการณ์เหล่านี้ยืนยันถึงตัวตนส่วนที่ดำรงอยู่นอกกระแสอันเปลี่ยนแปลงของเวลา เพราะเป็นตัวตนที่สามารถรับรู้ผัสสะเดียวกันทอดข้ามกาลเวลาได้”*
>
> *(นพพร ประชากุล, 2546b)*

เมื่อกาลเวลาไหลไปควบคู่กับการปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมรอบตัวพร้อม ๆ กับการบันทึกสิ่งที่ได้ประสบไว้ในความทรงจำ ความทรงจำและประสบการณ์ในอดีตจะถูกเชื่อมโยงเข้ากับประสบการณ์ใหม่อยู่เสมอ ดังข้อความข้างต้น ตัวตนที่อยู่นอกกระแสเวลาหรือรับรู้ผัสสะเดียวกันแม้เวลาจะเปลี่ยนไป ทำให้เมื่อบุคคลสัมผัสได้ว่าสิ่งที่กำลังประสบอยู่นั้นมีความคล้ายคลึงกับอดีต อาจทำให้รำลึกถึงอดีตขึ้นมาได้ นอกจากนี้เมื่อเวลาผ่านไป ธรรมชาติที่เรียนรู้ว่าเวลาไม่มีวันย้อนกลับก็สามารถทำให้เกิดความคิดถึงช่วงเวลาที่ผ่านไปแล้ว ความรู้สึกอ่อนไหวที่มีต่อช่วงเวลาในอดีตนี้เรียกว่า “Nostalgia” หรือการโหยหาอดีต

นอกการกระตุ้นทางประสาทสัมผัส เช่น การมองเห็นภาพ การได้ยิน การได้กลิ่น หรือการรับรสดังที่กล่าวมา ความรู้สึกถวิลหาช่วงเวลาในอดีตนี้ยังสามารถเกิดขึ้นจากสภาวะอารมณ์ทางลบ อาทิ ช่วงเวลาที่รู้สึกโดดเดี่ยว เหนื่อยล้า กระทั่งการพบเจอกับบุคคลใกล้ชิด เช่น ครอบครัว เพื่อน หรือการไปยังสถานที่บางแห่งก็สามารถทำให้บุคคลคิดถึงช่วงเวลาในอดีตได้เช่นกัน(Sedikides, Wildschut, Arndt, & Routledge, 2008)

2. กรอบการศึกษาเชิงปฏิบัติ (Practical Frameworks)

ในส่วนการวิเคราะห์ต่อไปนี้ เป็นการศึกษาผลงานศิลปะและแนวความคิดของศิลปินที่สอดคล้องกับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เพื่อเป็นแนวทางและพื้นฐานทางความคิดสู่การพัฒนาผลงานสร้างสรรค์ เนื่องด้วยเนื้อหาในผลงานวิทยานิพนธ์ได้รับแรงบันดาลใจจากความทรงจำที่มีต่อมหาวิทยาลัยอันเป็นพื้นที่เฉพาะและขึ้นอยู่กับประสบการณ์ส่วนบุคคล การวิเคราะห์จึงแบ่งออกเป็นสามส่วนตามลำดับ โดยเริ่มจากผลงานศิลปะที่เกี่ยวเนื่องกับความสัมพันธ์ของผลงานกับพื้นที่เฉพาะ ผลงานศิลปะที่สอดคล้องกับแนวคิดเรื่องพื้นที่และเวลาในทางสากล จากนั้นจึงวิเคราะห์ผลงานที่ใช้แผนที่และกระจกเป็นสื่อเป็นลำดับสุดท้าย โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

2.1 เออร์เนสโต เนโต (Ernesto Neto)

เออร์เนสโต เนโต (1964 - ปัจจุบัน) เป็นศิลปินร่วมสมัยชาวบราซิล แนวคิดหลักในงานส่วนใหญ่ของเขาตั้งอยู่บนฐานของการศึกษาขอบเขตของพื้นที่และการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของผู้คน โครงสร้างผลงานของศิลปินทั้งศิลปะจัดวางและประติมากรรมมีความโดดเด่นด้วยรูปลักษณะแบบชีวรูป (Biomorphic) มีผิวสัมผัสหลากหลาย (Tactiles) และอาศัยการปฏิสัมพันธ์ของผู้ชมกับผลงาน ดังนั้นในการจัดแสดงงานศิลปินจึงมักเปิดโอกาสให้ผู้ชมได้สัมผัสกับผลงานของเขาอย่างใกล้ชิด ไม่ว่าจะด้วยการสัมผัส การจับ การมองเห็น การดมกลิ่น กระทั่งการเข้าไปนั่งหรือนอนในผลงานเพื่อสร้างความรู้สึกผ่านประสบการณ์ทางการรับรู้ดังกล่าว

พื้นที่เฉพาะสู่ความทรงจำสากลในผลงาน A Sacred Place (2017)

ผลงานของเออร์เนสโตที่นำมาวิเคราะห์ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นผลงานที่ผู้สร้างสรรค์ได้รับประสบการณ์ในการรับรู้โดยตรงจากเทศกาลศิลปะ Venice Biennale 2017 ที่มีชื่อว่า Um Sagrado Lugar (A Sacred Place) เป็นผลงานถักทอรูปทรงคล้ายซุ้มกระโจมขนาดใหญ่ สีสันสดใสและอ่อนหวาน ภายในปูพื้นด้วยวัสดุธรรมชาติคล้ายกาบมะพร้าว บรรยากาศภายในกระโจมนั้นให้ความสงบและผ่อนคลาย แม้ต้องอยู่ในพื้นที่ที่ไม่กว้างขวางนักร่วมกับคนแปลกหน้า ในขณะเดียวกันการถักทอด้วยใยสังเคราะห์สีสันต่าง ๆ ก็ไม่ทำให้เกิดความรู้สึกอึดอัด ด้วยการถักนั้นไม่ได้ติดแน่นจนไม่สามารถมองเห็นภายนอกได้

ผลงาน A Sacred Place นี้พัฒนามาจากผลงาน Aru Kuxipa (Sacred Secret) ในปี 2015 (ภาพที่ 3) ที่ศิลปินจัดแสดงร่วมกับกลุ่มฮูนิคูอิน (Huni Kuin) หรือ *Kaxinawá* ซึ่งเป็นชนเผ่าพื้นเมืองที่อาศัยอยู่บริเวณชายแดนของประเทศบราซิลและเปรู ผลงานทั้งสองบอกเล่าถึง *Kupizawa* อันเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ของชนเผ่าดังกล่าว เป็นศูนย์รวมทางจิตวิญญาณของชุมชนที่ได้รับตกทอดมาจากบรรพบุรุษ อีกทั้งยังเป็นสถานที่ในการรวมตัว รักษาเยียวยา พักผ่อน และพิจารณาเรื่องต่าง ๆ ของกลุ่ม การสร้างสรรค์ผลงานนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อแสดงและนำเสนอความรู้ ศิลปะ และการแสดงออกทางพิธีกรรมของชาวฮูนิคูอิน รวมถึงเป็นสัญญาณในการเรียกร้องการสนับสนุนจากประชาคมโลกในการต่อสู้เพื่อสิทธิ์และอธิปไตยของกลุ่มชนพื้นเมืองด้วย

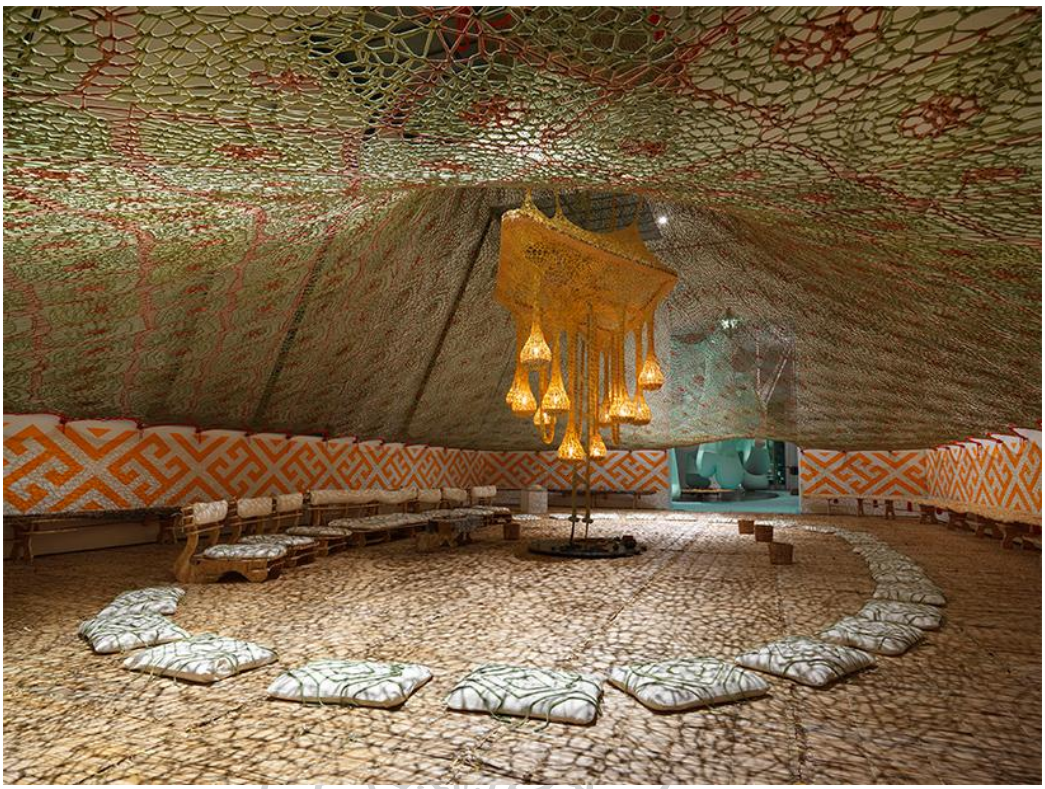

ภาพที่ 3 Ernesto Neto, **The Huni Kuin: Aru Kuxipa** (Sacred Secret), 2015
ที่มา: (Ernesto Neto, 2015)

ในการชมผลงานชุด A Sacred Place ผู้ชมสามารถเลือกชมได้ทั้งจากภายนอกและเข้าไปภายใน ผู้ชมที่สังเกตการณ์อยู่ภายนอกจะมองเห็นรูปทรงของกระโจมขนาดใหญ่ที่คล้ายกับว่าถูกแขวนลงมาจากโครงสร้างของอาคารด้านบน การดึงยอดกระโจมจากเพดานแทนการค้ำให้กระโจมตั้งได้จากบนพื้น รวมถึงเชือกถักที่ทิ้งตัวลงจากด้านบนเป็นรูปหยดน้ำอยู่รอบ ๆ สอดคล้องกับแนวความคิดของศิลปินเกี่ยวกับแรงโน้มถ่วงว่า แรงโน้มถ่วงที่ยึดเราและสรรพสิ่งไว้กับพื้นโลกนั้นเป็นส่วนหนึ่งของการย้ำเตือนถึงการดำรงอยู่ของชีวิต และเปรียบได้กับพลังของพระผู้เป็นเจ้าจากฟ้าลงมาสู่ผืนโลก นอกจากนี้ผู้ชมยังสามารถมองเห็นสภาพพื้นที่ภายในผ่านช่องตาข่ายที่ถักอย่างห่าง ๆ ด้วย (ภาพที่ 4 และ 5)

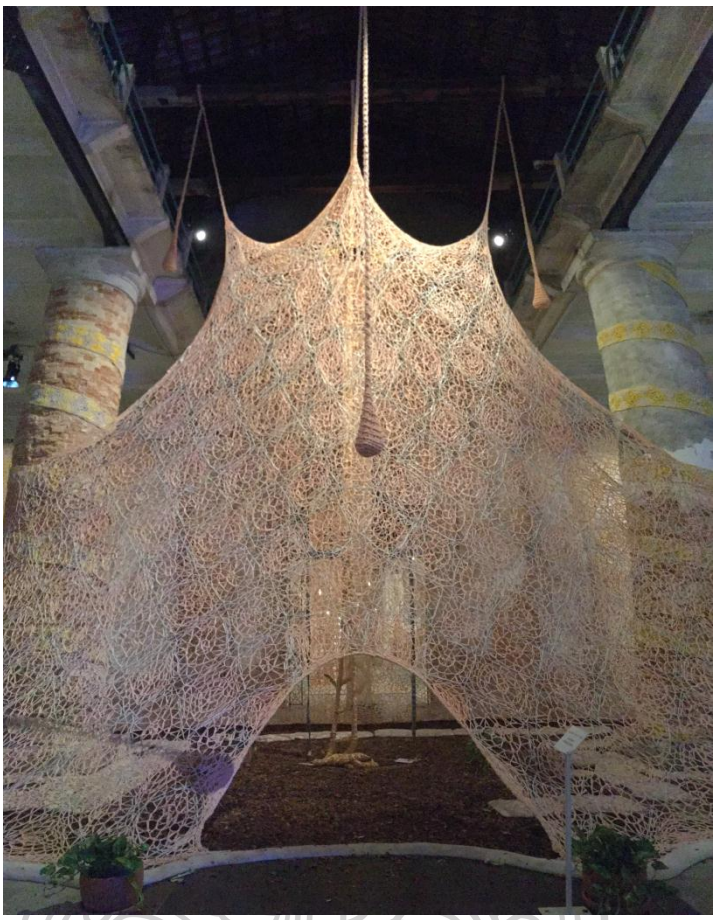

ภาพที่ 4 Ernesto Neto, **Um Sagrado Lugar** (A Sacred Place) ภายนอก, 2017
ที่มา: (Ernesto Neto, 2017c)

มหาวิทยาลัยศิลปากร

ภาพที่ 5 Ernesto Neto, **Um Sagrado Lugar** (A Sacred Place) ภายนอก, 2017
ที่มา: (Ernesto Neto, 2017c)

ลวดลายในการถักตาข่ายซึ่งในที่นี้อยู่ในลักษณะของกระโจม มีที่มาจากลายคีเน่ (Kenés) ซึ่งเป็นรูปเรขาคณิตอันแสดงถึงเอกลักษณ์ของชาวฮูนิคูอิน ลวดลายดังกล่าวมาจากความเชื่อที่ว่างูเหลือมโบอา สัตว์ศักดิ์สิทธิ์ของชนพื้นเมืองนี้ได้ถ่ายทอดไว้ให้กับหญิงชาวฮูนิคูอิน ดังนั้นเราจึงพบลายคีเน่อยู่ในวิถีชีวิตของพวกเขาแทบทุกส่วน ทั้งลายผ้า เครื่องประดับ เครื่องสาน เครื่องใช้เซรามิก และลายที่วาดลงบนใบหน้าและร่างกาย ทั้งนี้ความเชื่อเกี่ยวกับงูเหลือมโบอายังปรากฏอยู่ในผลงานส่วนอื่นด้วย ได้แก่ ผ้าลายงูเหลือมและลายคีเน่ที่ทิ้งตัวลงกลางกระโจม เส้นเชือกที่พันรอบเสา รวมถึงเชือกถักเป็นบันไดที่ทิ้งตัวลงจากกลางกระโจม

การถักตาข่ายจากลายคีเน่ และการถักบันไดเชือกที่สื่อนัยยะถึงความเชื่อของชาวฮูนิคูอินเกี่ยวกับพืชพันธุ์ที่บรรพบุรุษใช้บันไดปีนขึ้นไปบนท้องฟ้า (Maroja, 2019) ถูกผสานเข้ากับรูปแบบการสร้างสรรค์ของศิลปินที่มักใช้รูปทรงชีวรูป (Biomorphic) อันแสดงให้เห็นรูปทรงหรือภาพนามธรรมที่เชื่อมโยงกับสิ่งมีชีวิต อาทิ อวัยวะ ต้นไม้ ดักแด้ หรือเซลล์ของสิ่งมีชีวิต ด้วยแนวคิดที่ว่าการเชื่อมโยงภาพของสิ่งมีชีวิตอาจเป็นส่วนหนึ่งในการกระตุ้นให้ผู้ชมได้ตระหนักถึงชีวิตและการมีอยู่ของตนเอง (Langhammer, 2018) ลวดลายของการถักตาข่ายจึงคล้ายกับใยแมงมุมหรือเซลล์ของสิ่งมีชีวิต ในขณะที่บันไดเชือกดูคล้ายกับโครงสร้างของดีเอ็นเอ (DNA)

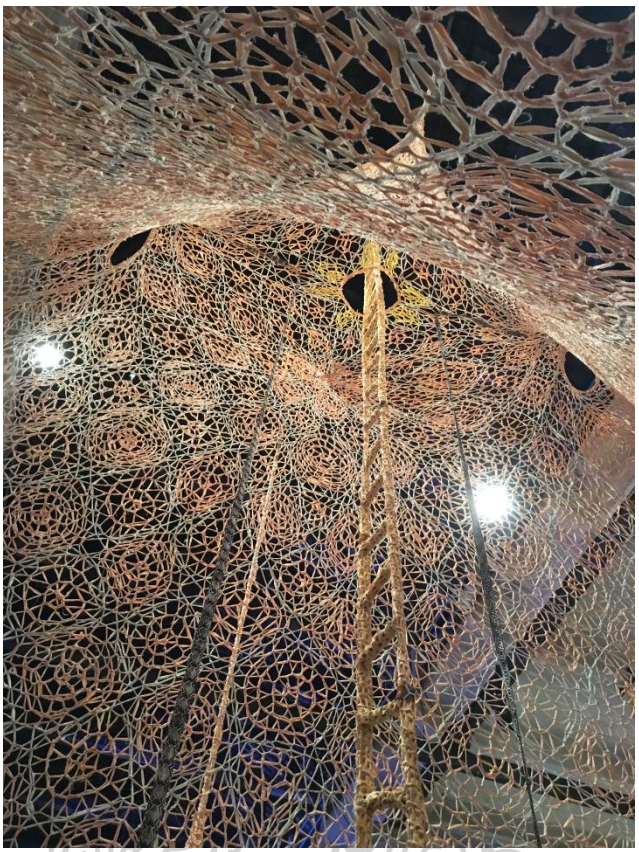

ภาพที่ 6 Ernesto Neto, **Um Sagrado Lugar** (A Sacred Place) บันไดเชือกที่แขวนลงจากยอดกระโจม, 2017
ที่มา: (Ernesto Neto, 2017a)

เงื่อนไขหนึ่งของการเข้าไปสัมผัสผลงานภายในกระโจมนี้ ผู้ชมจำเป็นต้องถอดรองเท้าออก ซึ่งอาจไม่ใช่วิถีปฏิบัติของการชมงานศิลปะทั่วไป หากแต่ให้ความรู้สึกถึงการเข้าสู่สถานที่ศักดิ์สิทธิ์มากกว่า เงื่อนไขนี้เป็นไปตามทัศนะของศิลปินที่ว่ารองเท้าเป็นสิ่งกั้นกลางระหว่างร่างกายกับพื้นดิน และการถอดรองเท้าสามารถนำมาสู่การตระหนักถึงสัมผัสของตนเองกับสภาพแวดล้อมที่ดำรงอยู่ได้ การที่ผู้ชมก้าวเท้าอันเปลือยเปล่าเข้าสู่ผลงานนั้นจึงทำให้ได้รับสัมผัสถึงพื้นผิวขรุขระของวัสดุธรรมชาติที่ปูอยู่บนพื้นอย่างเต็มที่ ทั้งนี้การรับรู้ผ่านสัมผัสทางกายดังกล่าวย่อมนำมาสู่การเชื่อมโยงกับประสบการณ์ในอดีต พร้อมกันนั้นก็เกิดการสร้างประสบการณ์ใหม่ในช่วงเวลาปัจจุบันและสถานที่ที่ศิลปินสร้างขึ้นนี้ด้วย

ภาพที่ 7 Ernesto Neto, **Um Sagrado Lugar** (A Sacred Place) พื้น, 2017
ที่มา: (Ernesto Neto, 2017b)

นอกจากการใช้เปลือกไม้และเศษไม้ในการสร้างบรรยากาศเฉพาะของพื้นที่ที่แตกต่างจากภายนอกแล้ว ศิลปินยังเลือกวางเบาะรองนั่งสำหรับให้ผู้ชมได้นั่งสัมผัสผลงานอย่างสบาย รวมถึงการใช้แสงส่องผ่านตาข่ายจากด้านบน ซึ่งก่อให้เกิดเงาคล้ายกับเรานั่งอยู่ใต้ร่มไม้ บรรยากาศภายในกระโจมนี้จึงให้ความสงบและสบาย

อย่างไรก็ตามแม้ผลงานของเนโตจะมีเนื้อหาที่เกี่ยวกับชนพื้นเมืองฮูนิคูอินอย่างเฉพาะเจาะจง แต่รูปแบบการนำเสนอของศิลปินก็สามารถเชื่อมโยงผู้ชมเข้าสู่โลกแห่งประสบการณ์ของตนเองได้ ด้วยการใช้วัสดุและเทคนิคที่มีความเป็นสากล อาทิ การถักทอซึ่งมีอยู่ในทุก ๆ วัฒนธรรม การใช้วัสดุที่ให้รูปทรงและลักษณะอ่อนนุ่ม รวมถึงวัสดุธรรมชาติและสีสันที่สบายตาซึ่งช่วยสร้างบรรยากาศที่เป็นมิตร ในขณะที่ผู้ชมรับรู้บรรยากาศของผลงาน กระบวนการคิดเชื่อมโยงสิ่งที่รับรู้ในปัจจุบันเข้ากับประสบการณ์ในอดีตของตนเองจะเกิดขึ้น การพาตนเองเข้าไปอยู่ในพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์จำลองของเนโตจึงให้คุณค่าทางความรู้สึก และชวนให้นึกถึงความทรงจำและประสบการณ์ที่มีต่อสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมของพื้นที่ที่ผู้ชมคุ้นเคย ในขณะเดียวกันผู้ชมก็ได้เรียนรู้วัฒนธรรมที่แตกต่างผ่านเนื้อหาและรายละเอียดของผลงาน

จากที่กล่าวมาข้างต้นแสดงให้เห็นว่าการที่เนื้อหาของผลงานมีความเกี่ยวข้องกับพื้นที่เฉพาะและมีพื้นฐานจากสังคมและวัฒนธรรมที่เฉพาะตัวนั้น มิได้เป็นอุปสรรคทางการรับรู้ของผู้ชมแต่อย่างใด ในทางตรงกันข้าม วัสดุและรูปแบบการนำเสนอในผลงานนี้กลับแสดงถึงรากฐานที่เป็นสากล จึงสามารถเชื้อเชิญให้ผู้ชมใช้ความรู้สึกเข้ามาสัมผัสกับพื้นที่และเกิดประสบการณ์ใหม่ที่อาจเชื่อมต่อกับประสบการณ์หรือความทรงจำของแต่ละบุคคลได้

2.2 แอน แฮมิลตัน (Ann Hamilton)

แอน แฮมิลตัน (1956 - ปัจจุบัน) เป็นศิลปินศิลปะจัดวางชาวอเมริกัน แฮมิลตันมีชื่อเสียงจากงานศิลปะจัดวางขนาดใหญ่ที่มักรวมเอาสื่อและวัสดุหลายประเภทมาอยู่รวมกัน รวมถึงการสร้างสภาพแวดล้อมที่ตอบสนองต่อพื้นที่จัดแสดงโดยเฉพาะ

การสร้างประสบการณ์ทางพื้นที่และเวลา ในผลงาน The Event of a Thread

ผลงาน *The Event of a Thread* (2011 - 2012) จัดแสดง ณ Park Avenue Armory, New York City ซึ่งนับเป็นสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์แห่งหนึ่งของมหานครนิวยอร์ค เนื่องจากเดิมที่แห่งนี้เคยใช้ในการฝึกหัดทหารของกองทัพอเมริกัน ในผลงานนี้ศิลปินได้สร้างการรับรู้ทางพื้นที่ขึ้นใหม่ผ่านการทำให้สถานที่กลายเป็นพื้นที่สำหรับการพักผ่อนและเปิดโอกาสให้ผู้คนในยุคปัจจุบันได้ใช้เวลาร่วมกัน อันเปรียบเสมือนพื้นที่แห่งการหยุดเวลาจากโลกภายนอกที่หมุนอย่างรวดเร็ว

ภาพที่ 8 Ann Hamilton, **The Event of a Thread**, 2011-2012
ที่มา: (Hamilton, 2011-2012a)

ในการสร้างพื้นที่ดังกล่าว ศิลปินเลือกใช้องค์ประกอบจำนวนมาก อาทิ ผืนผ้าสีขาวขนาดใหญ่ ชิงช้า นักเขียน นักอ่าน นักแสดง กรงและนกพิราบ ถุงกระดาษบรรจุลำโพง เครื่องบันทึกเสียง เป็นต้น โดยองค์ประกอบดังกล่าวได้รับการจัดวางอย่างพิถีพิถันและสอดคล้องกัน

องค์ประกอบสำคัญที่ผู้ชมสามารถมองเห็นได้ตั้งแต่ก้าวเข้าไปในอาคาร คือ ผืนผ้าสีขาวขนาดใหญ่ที่ถูกตรึงให้แผ่ขยายดังผ้าม่านที่กั้นกลางโกดังที่จัดแสดง ผ้าม่านนี้จะพลิ้วไหวไปมาในรูปแบบที่ไม่เป็นลำดับขั้นตอน (ภาพที่ 9) ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับแรงเหวี่ยงจากการที่ผู้ชมไกวชิงช้าที่แขวนลงมาจากรอก

ทั้งหมด 40 ตัว โดยเชือกของชิงช้าที่รอกนั้นได้ผูกโยงเข้ากับผืนผ้าดังกล่าว (ภาพที่ 10) ผืนผ้าที่พลิ้วไหวดังระลอกคลื่นนั้นสามารถสร้างความสงบและเพลิดเพลินให้แก่ผู้ชมได้ไม่น้อย โดยสังเกตได้จากการที่ผู้ชมจำนวนมากเลือกลงไปนอนอยู่ภายใต้ผืนผ้าเพื่อเฝ้ามองความพลิ้วไหวดังกล่าว (ภาพที่ 11)

ภาพที่ 9 Ann Hamilton, **The Event of a Thread** (curtain), 2011-2012
ที่มา: (Hamilton, 2011-2012c)

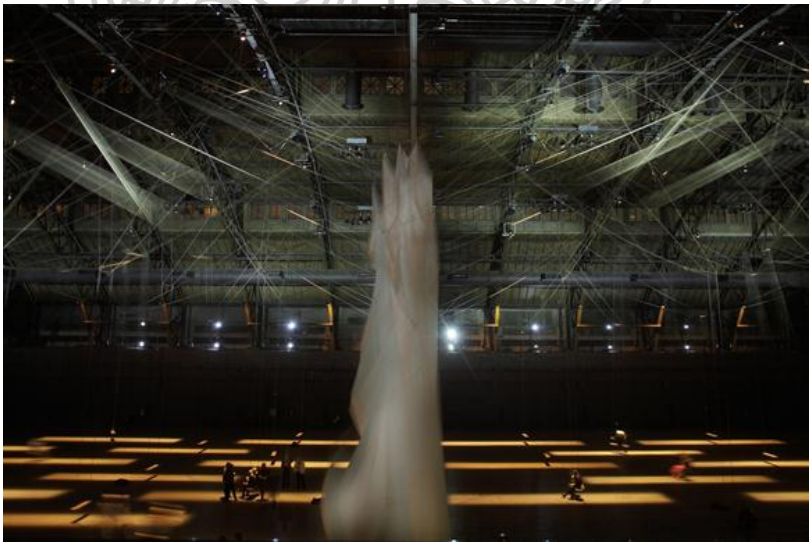

ภาพที่ 10 Ann Hamilton, **The Event of a Thread** (curtain and pulleys), 2011-2012
ที่มา: (Hamilton, 2011-2012c)

ภาพที่ 11 Ann Hamilton, **The Event of a Thread** (ผู้ชมที่นอนลงใต้ผืนผ้า), 2011-2012
ที่มา: (Hamilton, 2011-2012i)

จากการปฏิสัมพันธ์ต่อผลงานของผู้ชมในลักษณะการนอนข้างต้น สามารถสะท้อนให้เห็นถึงการสร้างสภาพแวดล้อมที่ผ่อนคลาย แม้จะเป็นการอยู่ร่วมกับคนแปลกหน้าในพื้นที่สาธารณะก็ตาม เนื่องด้วยการแสดงท่าทางในลักษณะการนอนนั้น เป็นการกระทำที่มักเกิดขึ้นในพื้นที่ส่วนตัวหรือพื้นที่ที่บุคคลรู้สึกปลอดภัยมากเพียงพอ

ความผ่อนคลายที่เกิดขึ้น นอกจากการเฝ้ามองผืนผ้าแล้ว ยังมีพื้นที่บนแผ่นกระดานเล็ก ๆ หรือที่เรียกว่าชิงช้า ซึ่งผู้ชมสามารถขึ้นนั่งและแกว่งไกวไปข้างหน้า-ข้างหลัง สูงขึ้น-ต่ำลง นอกจากนี้ชิงช้ายังเป็นพื้นที่ของเวลาในปัจจุบันที่เชิญชวนให้ผู้ชมไม่ว่าจะเป็นผู้ที่นั่งอยู่บนชิงช้านั้นหรือไม่ ได้หวนคิดถึงอดีตที่เคยมีประสบการณ์ต่อชิงช้า ซึ่งเป็นสัญลักษณ์สำคัญที่เชื่อมโยงต่อความทรงจำในวัย

เด็กอันเป็นสากล โดยศิลปินเองได้กล่าวถึงความทรงจำของเธอที่มีต่อชิงช้าไว้ตั้งแต่ย่อหน้าแรกของ Artist Statement ความว่า

> *“ฉันยังจำความรู้สึกของการไกวชิงช้าได้ - เราพยายามแค่ไหนในช่วงเวลาแต่ละวินาทีนั้น ... เมื่อเรารู้สึกเป็นอิสระจากแรงโน้มถ่วงของโลกสักระยะ ... ล่องลอยอยู่กับการเคลื่อนที่ - เวลาหยุด - จากนั้นก็พุ่งกลับมาหาเราอีกครั้ง พวกเราจะต่อแถวกันที่สนามเด็กเล่น และพยายามที่จะเอื้อมมือแตะฟ้า ลำพัง ด้วยกัน”*
>
> (Hamilton, 2012-2013)

ภาพที่ 12 Ann Hamilton, **The Event of a Thread** (swings), 2011-2012
ที่มา: (Hamilton, 2011-2012f)

บทบรรยายของศิลปินดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความทรงจำของเธอที่มีต่อการเล่นชิงช้าในวัยเด็ก โดยคำว่า “ลำพัง ด้วยกัน” ของแอนแสดงให้เห็นถึงโลกแห่งสนามเด็กเล่นในวัยเด็กที่แม้ชิงช้าจะเป็นเครื่องเล่นที่สามารถนั่งได้คนเดียว แต่ก็สามารถสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลได้ และเชื่อมโยงไปถึงสถานที่ที่ชิงช้าอยู่ ซึ่งชิงช้าในผลงานนี้ก็ทำให้ผู้คนได้มีปฏิสัมพันธ์ต่อกันทั้งทางตรง (เมื่อเล่นด้วยกัน) และทางอ้อม กล่าวคือ การไกวชิงช้าของคนหนึ่งส่งผลต่อผืนผ้าซึ่งมีผู้ชมคนอื่น ๆ เฝ้ามองอยู่ไปพร้อมกัน รวมถึงก่อให้เกิดเสียงจากลูกสูบและกระดิ่งที่ติดอยู่ด้านบน

นอกจากผืนผ้าและชิงช้าแล้ว ภายในงานยังประกอบด้วยการแสดงที่สื่อถึงการบันทึกช่วงเวลาอื่น ๆ เช่น นักเขียน นักอ่าน การขับร้อง เป็นต้น การเขียนเป็นรูปแบบการบันทึกสากลรูปแบบหนึ่ง โดยในผลงานนี้นักเขียนซึ่งนั่งหันหลังให้กับผืนผ้าอยู่บริเวณทิศตะวันออกของโถง เป็นผู้เฝ้ามองเหตุการณ์ผ่านกระจกที่สะท้อนภาพความเคลื่อนไหวภายในโถงและตอบสนองด้วยการเขียนถ้อยความ

จากสิ่งที่รับรู้ ณ ขณะนั้น ไม่ว่าจะเป็นภาพเหตุการณ์ เสียงที่ได้ยิน หรืออุณหภูมิที่สัมผัสลงบนกระดาษ (ภาพที่ 13) ในทางตรงกันข้าม หนังสือพิมพ์ซึ่งเป็นสื่อบอกเล่าเรื่องราวในอดีตก็ได้ถูกจัดวางไว้เพื่อให้ผู้ชมเลือกนำไปอ่าน (ภาพที่ 14) โดยภายในหนังสือพิมพ์ประกอบด้วยเนื้อหาของผลงานและภาพถ่ายสถานที่จัดแสดงงานในอดีต อันเป็นการซ้อนทับกันระหว่างประวัติศาสตร์ของพื้นที่ในอดีตและพื้นที่ที่ดำรงอยู่ในปัจจุบัน

ภาพที่ 13 Ann Hamilton, **The Event of a Thread** (writer), 2011-2012
ที่มา: (Hamilton, 2011-2012h)

ภาพที่ 14 Ann Hamilton, **The Event of a Thread** (newspapers), 2011-2012
ที่มา: (Hamilton, 2011-2012d)

ในขณะเดียวกัน อีกด้านหนึ่งทางทิศตะวันตกของโถง นักอ่าน 2 คนนั่งอยู่ที่โต๊ะไม้ยาวหันหน้าเข้าหาผืนผ้า ทำหน้าที่อ่านข้อความจากกระดาษม้วนยาวใส่ไมโครโฟนแบบเก่าที่ตั้งอยู่ตรงหน้า ซึ่งเสียงอ่านนั้นจะถูกส่งไปสู่ลำโพงที่อยู่ในถุงกระดาษจำนวน 42 ถุงที่ผู้ชมสามารถถือไปฟังได้ (ภาพที่ 15 และ 16) บนโต๊ะเบื้องหน้านักอ่านทั้งสองมีกรงนกพิราบเรียงตั้งอยู่ประหนึ่งว่าผู้อ่านนั้นกำลังอ่านหนังสือให้นกพิราบซึ่งเดิมเป็นสัตว์ที่ใช้สำหรับส่งสารฟัง (ภาพที่ 17) ซึ่งขัดแย้งกับการส่งและรับสารผ่านสื่อกลางเช่นลำโพงซึ่งเป็นสื่อสมัยใหม่ อย่างไรก็ตามการที่เสียงถูกกระจายไปตามถุงต่าง ๆ นั้น ก็ทำให้ผู้ชมที่หยิบถุงไปสามารถสร้างพื้นที่ส่วนตัวในพื้นที่ส่วนรวมด้วยการนั่งหรือนอนฟังเสียงที่ถ่ายทอดจากนักอ่านได้ นัยหนึ่งก็คล้ายกับการนำวิทยุทรานซิสเตอร์ไปฟังตามที่ต่าง ๆ ในอดีต

ภาพที่ 15 (ซ้าย) Ann Hamilton, **The Event of a Thread** (a reader), 2011-2012

ภาพที่ 16 (ขวา) Ann Hamilton, **The Event of a Thread** (radio transmissions), 2011-2012

ที่มา: (Hamilton, 2011-2012b)

ภาพที่ 17 Ann Hamilton, **The Event of a Thread** (pigeons), 2011-2012
ที่มา: (Hamilton, 2011-2012e)

การแสดงสดอีกส่วนหนึ่งในผลงานชุดนี้ คือ การที่ทุกเย็นของการแสดงงานจะมีนักร้อง (Vocalist) ออกมาขับร้องที่ระเบียงมุขชั้นบน (ภาพที่ 18) เพื่อขับกล่อมนกพิราบที่ถูกปล่อยออกจากกรง ซึ่งบทเพลงนั้นจะถูกบันทึกไว้ด้วยเครื่องอัดเสียงโบราณ (ภาพที่ 19) และนำมาเปิดอีกครั้งในเช้าวันถัดไป เมื่อจำนวนวันของการจัดแสดงยาวนานขึ้น เสียงที่บันทึกไว้ก็เพิ่มขึ้นตาม จนกลายเป็นเสียงประสาน (Chorus) ในที่สุด

ภาพที่ 18 (ซ้าย) Ann Hamilton, **The Event of a Thread** (vocalist), 2011-2012
ภาพที่ 19 (ขวา) Ann Hamilton, **The Event of a Thread** (record player), 2011-2012
ที่มา: (Hamilton, 2011-2012g)

จากองค์ประกอบต่าง ๆ ภายในงานข้างต้น แสดงให้เห็นถึงแง่มุมของความไม่คงทนถาวรของเวลา ไม่ว่าจะเป็นหนังสือพิมพ์ที่บอกเล่าเหตุการณ์ที่เป็นอดีตไปแล้ว การนำเสียงที่อ่านและส่งต่อสู่ลำโพงซึ่งทำให้เกิดการเหลื่อมของเวลา การบันทึกเสียงและการเปิดเสียงในวันต่อ ๆ มา การเขียนจดหมาย เหล่านี้ล้วนเป็นการสร้างรูปรอยของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ณ ชั่วเวลาหนึ่ง ในขณะเดียวกันเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ณ ขณะที่ผู้ชมอยู่ภายในงานก็กระตุ้นให้ผู้ชมได้ใช้เวลาไปกับการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น รวมไปถึงการได้อยู่กับตนเอง

การชมผลงาน The Event of a Thread นี้ เป็นตัวอย่างหนึ่งของการรับรู้แบบ พหุประสาทสัมผัส (Multi-sensory) ซึ่งต้องอาศัยการรับรู้ด้วยประสาทหลายส่วนไปพร้อมกัน เพื่อประกอบสร้างภาพรวมของบรรยากาศภายในงาน และบรรยากาศนั้นส่งผลต่อความรู้สึกของผู้ชมในขณะเดียวกัน ทั้งนี้การเข้าไปมีประสบการณ์ในงานไม่เพียงแต่สามารถทำให้ผู้ชมได้พักจากความวุ่นวายของโลกภายนอกและตกอยู่ในบรรยากาศที่สร้างขึ้นเท่านั้น หากแต่เมื่อผู้ชมได้ปฏิสัมพันธ์กับพื้นที่แล้วก็ได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของงานอีกด้วย แม้ว่าตนเองจะไม่เคยมีความสัมพันธ์หรือมีประสบการณ์ร่วมกับพื้นที่ดั้งเดิมที่มีความหมายในทางประวัติศาสตร์มาก่อนก็ตาม

2.3 โอลาฟัวร์ เอเลียสซอน (Olafur Eliasson)

โอลาฟัวร์ เอเลียสซอน (ค.ศ. 1967-ปัจจุบัน) เป็นศิลปินร่วมสมัยชาวเดนมาร์ก-ไอซ์แลนดิก ผลงานศิลปะที่มีชื่อเสียงของเขาส่วนใหญ่เป็นงานประติมากรรมและงานศิลปะจัดวางขนาดใหญ่ที่สร้างประสบการณ์ทางการรับรู้และความรู้สึกให้กับผู้ชม โดยมีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับปัจจัยทางธรรมชาติ เช่น แสง น้ำ อุณหภูมิ สภาพอากาศ ในการสร้างงานของศิลปินจึงมักนำเอาหลักวิทยาศาสตร์และความรู้เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมมาประกอบด้วย ทั้งนี้การที่ศิลปินมีความสนใจในสิ่งแวดล้อมและนิเวศวิทยาอย่างมาก ประกอบกับการศึกษาปรัชญาต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งปรากฏการณ์วิทยา ส่งผลให้งานของเขาให้ความสำคัญต่อประสบการณ์ของมนุษย์ที่มีต่อโลกแวดล้อมในผลงาน

ดวงอาทิตย์: ปรากฏการณ์แห่งพื้นที่และเวลา ในผลงาน The Weather Project

ผลงานศิลปะจัดวาง The Weather Project (2003) จัดแสดง ณ Turbine Hall, Tate Modern แห่งกรุงลอนดอน โดยมีจุดศูนย์กลางของผลงานอยู่ที่ “ดวงอาทิตย์” ขนาดใหญ่ที่ดูเหมือนลอยเด่นอยู่กลางห้อง (ภาพที่ 20) ซึ่งดวงอาทิตย์จำลองนี้สร้างขึ้นจากการจัดวางหลอดไฟฟ้าจำนวนสองร้อยดวงเป็นรูปครึ่งวงกลม โดยด้านที่เป็นเส้นตรงติดกับเพดานด้านบนที่ทำจากกระจก จึงก่อให้เกิดภาพลวงตาเป็นรูปวงกลมซึ่งเปล่งแสงสีส้มด้วยแสงจากหลอดไฟ นอกจากนี้ภายในงานยังสร้างบรรยากาศด้วยการพ่นไอหมอกจาง ๆ ให้ล่องลอยอยู่ทั่วบริเวณ

ภาพที่ 20 Olafur Eliasson, **The Weather Project**, 2003-2004
ที่มา: (Olafur Eliasson, 2003-2004)

เนื้อหาของผลงานสร้างสรรค์ชุดนี้มีความสัมพันธ์กับพื้นที่จัดแสดงอย่างมาก ซึ่งมิได้หมายความถึงอาคารจัดแสดง หากแต่เป็นที่ตั้ง (Location) ซึ่งอยู่ในกรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษ การที่ลอนดอนเป็นเมืองที่อากาศเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา และบางครั้งอาจเรียกได้ว่ามีสภาพอากาศถึง 4 ฤดูในหนึ่งวัน อีกทั้งยังเป็นเมืองที่มักมีเมฆปกคลุมอยู่ตลอดจึงได้รับแสงอาทิตย์ค่อนข้างน้อย โดยเฉพาะในฤดูหนาว การเจอกับแสงอาทิตย์จึงนับเป็นช่วงเวลาที่ดีสำหรับชาวอังกฤษ ปัจจัยทางสภาพอากาศของเมืองข้างต้นจึงเป็นที่มาของการสร้างสรรค์ผลงาน ทั้งนี้ศิลปินได้แสดงความเห็นเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างสภาพอากาศ (Weather) กับความเป็นเมืองไว้ว่า การอาศัยอยู่ในเมืองทำให้เราสัมผัสกับธรรมชาติน้อยมาก ซึ่งส่วนที่เรายังสัมผัสได้แม้ไม่ได้อยู่ในชนบทก็คือสภาพอากาศ เช่น ลม ฝน แสงอาทิตย์ นอกจากนี้ศิลปินยังสนใจว่าสภาพอากาศส่งผลต่อความเป็นเมืองได้อย่างไร และในทางกลับกันความเป็นเมืองสร้างการรับรู้ที่คนมีต่อสภาพอากาศอย่างไร (Susan May, 2003)

ทั้งนี้ศิลปินเสนอว่าปกติแล้วผู้คนรับรู้สภาพอากาศโดยแบ่งเขตตามพื้นที่ และแต่ละพื้นที่ก็มีค่ากลางของสภาพอากาศของตัวเอง ซึ่งผู้คนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ก็จะคุ้นชินกับอากาศในที่นั้น ๆ ผ่านประสบการณ์ของตนเองทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยประสบการณ์ตรงที่สามารถเกิดขึ้นได้ อาทิ การเดินอยู่ริมทางเดินโดยมีเม็ดฝนหล่นลงกระทบผิว ลมเย็นพัดปะทะใบหน้า ส่วนประสบการณ์ทางอ้อม ได้แก่ การดูพยากรณ์อากาศในโทรทัศน์ เป็นต้น

มหาวิทยาลัยศิลปากร

ภาพที่ 21 Olafur Eliasson, **The Weather Project** (ภาพรวม), 2003-2004
ที่มา: (Olafur Eliasson, 2003-2004b)

อย่างไรก็ตามการที่ผู้ชมจะรับรู้ปรากฏการณ์ที่คล้ายกับยามพระอาทิตย์ขึ้นหรือพระอาทิตย์ตกในผลงานศิลปะนี้ จำเป็นต้องอาศัยการรับรู้ตั้งแต่ระดับกายภาพที่มองเห็นวงกลมสีส้มขนาดใหญ่และไอหมอกที่ลอยล่องอยู่ ร่วมกับการดึงเอาความทรงจำจากประสบการณ์ที่เคยเห็นสิ่งที่มีลักษณะเช่นเดียวกันนี้ในอดีต จากนั้นจึงแปรค่า ตีความสัญลักษณ์จนเทียบเคียงได้กับภาพของดวงอาทิตย์ขนาดใหญ่ และเกิดความรู้สึกถึงอุณหภูมิจากสีและประสบการณ์ของตนเอง ในขณะเดียวกันผู้ชมก็สามารถตระหนักรู้ได้ว่าสภาพแวดล้อมของพื้นที่นั้นเป็นโถงอาคารอันเป็นสถานที่แสดงงานศิลปะ และสิ่งที่เห็นนั้นไม่ใช่ดวงอาทิตย์

สำหรับการรับรู้ผลงานนั้น ภายในพื้นที่จัดแสดงมีบริเวณให้ผู้ชมได้เลือกชมผลงานจากมุมมองที่แตกต่างกันออกไป หากผู้ชมอยู่ด้านหน้าของวงกลม ผู้ชมจะเห็นดวงอาทิตย์ขนาดใหญ่ดังที่กล่าวไปข้างต้น ถ้าหากผู้ชมเดินไปบริเวณชั้นบนของโถงหรือเข้าใกล้กับดวงอาทิตย์นั้น ผู้ชมจะได้เห็นโครงสร้างของผลงานที่แท้จริง (ภาพที่ 22 และ 23) ทำให้สามารถรับรู้ได้ว่าวงกลมที่เห็นนั้นประกอบขึ้นจากหลอดไฟที่เป็นเพียงครึ่งวงกลมเท่านั้น

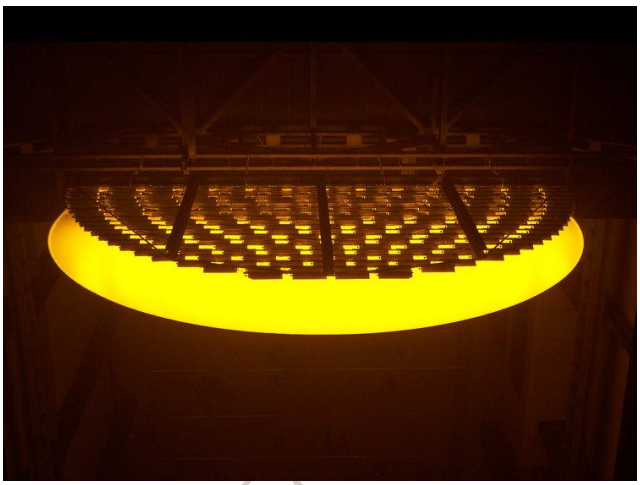

ภาพที่ 22 Olafur Eliasson, **The Weather Project** (details), 2003-2004
ภาพที่ 23 Olafur Eliasson, **The Weather Project** (details), 2003-2004
ที่มา: (Olafur Eliasson, 2003-2004)

จากรูปแบบการนำเสนอข้างต้น ผู้สร้างสรรค์จึงมีความเห็นว่าผลงานศิลปะนี้มีความสอดคล้องต่อแนวคิดเรื่องพื้นที่และเวลาตามมุมมองทางปรากฏการณ์วิทยา ด้วยการนำเสนอผ่านสัญลักษณ์ทางธรรมชาติและเรื่องของสภาพอากาศ รวมถึงการสร้างประสบการณ์บนพื้นที่ให้กับผู้ชมด้วยการนำวัสดุที่มนุษย์สร้างขึ้น (Man-made) มาสร้างให้เกิดการรับรู้ภาพของปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ (Natural) ทั้งแสงจากหลอดไฟ การสะท้อนของกระจก หมอกเทียมที่เมื่อผสานกันแล้วสามารถทำให้ผู้ชมรับรู้เป็นภาพแทนของดวงอาทิตย์

นอกจากนี้การรับรู้ภาพดวงอาทิตย์ดังกล่าวยังส่งผลต่อมิติทางการรับรู้อื่น ๆ เช่น “แสงอาทิตย์” ที่เป็นสีส้มนี้สามารถเชื่อมโยงต่อสภาพอากาศด้วยการให้ความรู้สึกที่อบอุ่น แม้ว่าในความเป็นจริงภายนอกจะหนาวเย็นก็ตาม อีกทั้งแสงที่เกิดขึ้นยังส่งผลต่อการรับรู้เรื่องเวลาของผู้ชม

กล่าวคือ เมื่อแสงจากดวงไฟอาบคลุมไปทั่วทั้งบริเวณจนเหมือนแสงยามอาทิตย์ตก ผู้ชมจึงสามารถเชื่อมโยงประสบการณ์ของตนเองกับภาพที่ปรากฏว่าเป็นบรรยากาศเวลาเย็น ยิ่งไปกว่านั้นสภาพอากาศยังเป็นส่วนสำคัญในการกล่าวถึงเวลาตามมิติทางธรรมชาติ จากการที่สภาพอากาศสามารถบ่งบอกถึงฤดูกาลที่เปลี่ยนแปลงไปตามเวลา วันต่อวัน ชั่วโมงต่อชั่วโมง หมุนไปอย่างต่อเนื่องเช่นเดียวกับเวลาบนพื้นที่ กล่าวได้ว่าการรับรู้ทั้งหมดต้องอาศัยการประสบ (experiencing) ของผู้ชมเพื่อสร้างประสบการณ์บนพื้นที่ในงานศิลปะนี้

ปรากฏการณ์อีกประการหนึ่งที่เกิดขึ้นภายในผลงานนี้ ได้แก่ ความต่อเนื่องในการเคลื่อนไหวของผู้ชมที่อยู่ร่วมกัน โดยสามารถเห็นได้จากภาพที่ปรากฏตามความเป็นจริงไหลเลื่อนไปพร้อม ๆ กับเงาสะท้อนในกระจกแผ่นยาวบนเพดาน (ภาพที่ 24) ซึ่งเมื่อมองขึ้นไปยังเพดานจะเกิดภาพลวงตาจากการสะท้อนว่าเพดานมีความสูงเป็นสองเท่าจากขนาดจริง การเคลื่อนไหวที่ไม่หยุดนิ่งจากการเข้า-ออกและการเคลื่อนที่ไปมาระหว่างพื้นที่จัดแสดง ส่งผลให้บริเวณโถงกลายเป็นพื้นที่ที่มีชีวิต ในขณะที่ผู้ชมที่เคลื่อนไหวนั้นเกิดการรับรู้และประสบการณ์ต่อการมองเห็นดวงอาทิตย์ด้วยมุมมองที่แตกต่างกัน

ภาพที่ 24 Olafur Eliasson, **The Weather Project** (spectators), 2003-2004
ที่มา: (Olafur Eliasson, 2003-2004a)

การสร้างสภาพแวดล้อมภายในผลงาน *The Weather Project* ด้วยภาพของธรรมชาติได้ก่อให้เกิดบรรยากาศในภาพรวมที่สามารถสร้างประสบการณ์ให้แก่ผู้ชมทั้งทางพื้นที่ เวลา และอุณหภูมิ อันเกี่ยวเนื่องอยู่กับประสบการณ์ในชีวิตประจำวันของผู้ชม ไม่ว่าสภาพแวดล้อมภายนอกจะเป็นอย่างไร สภาพอากาศแปรปรวนแค่ไหน หากแต่ในพื้นที่จัดแสดงผู้ชมจะได้สัมผัสกับปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่ไม่เปลี่ยนแปลง

2.4 โมนา ฮาทูม (Mona Hatoum)

โมนา ฮาทูม (1952-ปัจจุบัน) เป็นศิลปินร่วมสมัยซึ่งถือกำเนิดที่เลบานอน หากแต่ครอบครัวเป็นชาวปาเลสไตน์ โดยสถานการณ์ตั้งแต่ช่วงหลังปี ค.ศ. 1948 มีชาวปาเลสไตน์จำนวนมากถูกเนรเทศ โดยมีครอบครัวของศิลปินเป็นหนึ่งในนั้น ในการย้ายถิ่นพำนักมายังเลบานอน ครอบครัวของฮาทูมก็ไม่ได้รับสิทธิ์ในการเป็นพลเมือง ต่อมาในปี ค.ศ. 1975 เมื่อศิลปินเดินทางมาที่ลอนดอน เธอก็ไม่สามารถกลับไปที่ประเทศเลบานอนได้อีกเนื่องจากภาวะสงคราม เหตุนี้ผลงานของฮาทูมจึงมักเกี่ยวข้องกับบ้าน การแสดงถึงความผิดที่ผิดทาง ความแตกต่าง และความขัดแย้งของโลก

แผนที่เป็นสื่อที่ถูกนำมาใช้ในผลงานของฮาทูมหลายชิ้นด้วยเหตุที่ได้กล่าวมาข้างต้น โดยแผนที่ในผลงานที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้มักแสดงออกถึงความไม่มั่นคง เปราะบางและไม่เชื่อมต่อ ซึ่งแตกต่างจากการรับรู้ที่ผู้คนมีต่อแผนที่โดยทั่วไป

แผนที่: สื่อแห่งที่ทางในผลงานศิลปะของโมนา ฮาทูม

การนำแผนที่มาใช้ในงานศิลปะมีมายาวนานเพื่อนำเสนอพื้นที่ทางความคิดและจินตนาการตามประสบการณ์ของศิลปิน โดยเนื้อหาจะมีความแตกต่างหลากหลายกันออกไป เช่น แผนที่ที่แสดงเนื้อหาทางการเมือง แผนที่กับธรรมชาติ แผนที่ทางความรู้สึก เป็นต้น โดยการใช้แผนที่เป็นสื่อสามารถสะท้อนให้เห็นปัญหาทั้งระหว่างมนุษย์ด้วยกันและมนุษย์กับพื้นที่ได้ รวมถึงทำให้ผู้ชมได้ย้อนกลับมามองความสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับสิ่งแวดล้อมรอบตัวได้เช่นกัน

ผลงานของฮาทูมที่ใช้แผนที่เป็นสื่อมีหลายชิ้นด้วยกัน โดยตัวอย่างแรกที่จะกล่าวถึง ได้แก่ ผลงาน Present Tense (1996) ที่สร้างขึ้นจากสบู่น้ำมันมะกอกทรงสี่เหลี่ยมจำนวน 2,200 ชิ้นวางเรียงกันเป็นแผ่นตาราง บนพื้นผิวของสบู่มีลูกปัดสีแดงขนาดเล็ก เรียงกันเป็นเส้นซึ่งเป็นโครงร่างแผนที่ของตะวันออกกลาง โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อแสดงให้เห็นถึงความไม่เชื่อมต่อของเขตแดนจากการตั้งปาเลสไตน์เป็นดินแดนที่ปกครองตนเอง ในข้อตกลงสันติภาพออสโล ในปี ค.ศ. 1993 (ภาพที่ 25)

ภาพที่ 25 Mona Hatoum, **Present Tense**, 1996
ที่มา: (Mona Hatoum, 1996)

สบู่ ซึ่งเป็นวัสดุที่ใช้ในผลงานนี้อาจให้ความหมายถึงการชำระล้างและความสะอาดได้ ในขณะเดียวกันสบู่ก็เป็นวัสดุที่ไม่คงทน สามารถละลายหรือสลายไปเมื่อสัมผัสกับน้ำ หากมองผ่านมุมมองทางประวัติศาสตร์และความสัมพันธ์ต่อพื้นที่ สบู่น้ำมันมะกอกชนิดนี้นับว่ามีประวัติการผลิตมายาวนานกว่า 1,000 ปี มีชื่อเรียกว่า Nablus Soap ซึ่งเรียกตามแหล่งผลิตสำคัญคือเมือง Nablus ในดินแดนปาเลสไตน์ (ภาพที่ 26)

เอกลักษณ์เฉพาะตัวของสบู่ดังกล่าวเกิดขึ้นจากการใช้ส่วนผสมของน้ำมันมะกอกกับน้ำมันจากใบ Laurel จึงทำให้สบู่นี้กลายเป็นสัญลักษณ์ของเมืองและเรียกได้ว่าเป็นสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (Geographical Indications) อันหมายถึงทรัพย์สินทางปัญญาประเภทหนึ่งที่มีความเชื่อมโยงระหว่างมนุษย์และธรรมชาติ เกิดจากการนำเอาวัตถุดิบเฉพาะในพื้นที่มาใช้ประโยชน์ ก่อให้เกิดลักษณะพิเศษของผลิตภัณฑ์ (ศูนย์ทรัพย์สินทางปัญญาและบ่มเพาะวิสาหกิจมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2562) ทั้งนี้อาจกล่าวได้ว่าการใช้แผนที่เป็นสื่อร่วมกับวัสดุที่บ่งชี้ถึงพื้นถิ่นทำให้ความหมายของผลงานเด่นชัดยิ่งขึ้น

ภาพที่ 26 Nablus soap, **Palestine**
ที่มา: (Martyna D., 2010)

ผลงานลำดับต่อมาในการวิเคราะห์นี้ ได้แก่ *Map (clear) (2015)* เป็นการจัดวางลูกแก้วคริสตัลใสขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 20 มม. ประกอบกันเป็นภาพแผนที่โลก (ภาพที่ 27 และ 28) ทั้งนี้ลูกแก้วทั้งหมดถูกวางไว้โดยไม่ได้ยึดอยู่กับพื้นจึงไม่สามารถกลิ้งไปมาได้ เมื่อผู้ชมเคลื่อนไหวจึงสร้างแรงสั่นสะเทือนและก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงให้กับ (แผนที่) โลกนี้ได้ ซึ่งดูเหมือนกับว่าแผนที่นี้สามารถแตกสลายหรือทำลายได้ไม่ยากเช่นเดียวกับแผนที่ในผลงาน *Present Tense*

ภาพที่ 27 Mona Hatoum, **Map** (clear), 2015
ที่มา: (Mona Hatoum, 2015)

ภาพที่ 28 Mona Hatoum, **Map** (clear) detail, 2015
ที่มา: (Mona Hatoum, 2015)

นอกจากผลงานที่ฮาทูมอาศัยการจัดวางแผนที่ลงบนพื้น ซึ่งมีความหนักแน่นและให้ความรู้สึกคงทนตรงข้ามกับวัสดุที่มีความเปราะบางหรือสลายได้ ยังมีผลงานอีกส่วนหนึ่งที่ศิลปินไม่เลือกใช้พื้นในการรองรับผลงาน หากกลับใช้การแขวนขึ้นเหนือจากพื้นในรูปแบบของชิงช้า ได้แก่ ผลงานชุด *Bunker (2006) และ Balancoires (2010)*

Bunker (2006) เป็นงานที่รวมเอาความขัดแย้งระหว่างแผนที่ซึ่งมีความหมายถึงพื้นที่ที่คงอยู่ไม่เคลื่อนที่กับชิงช้าซึ่งสามารถแกว่งไกวและไม่คงที่มาประกอบไว้ด้วยกัน อีกทั้งยังแสดงให้เห็นถึง

ความย้อนแย้งระหว่างชิงช้าซึ่งเปรียบเหมือนสัญลักษณ์ของวัยเด็กที่ไร้เดียงสากับการถ่ายทอดความรู้สึกโดดเดี่ยวของผู้อพยพที่หนีปัญหาความขัดแย้งในประเทศ

ผลงานชุดนี้ประกอบด้วยชิงช้าที่ทำจากอะคริลิคสีแดงแผ่นบางบนแผ่นไม้สีดำ จำนวน 35 ชิ้น แผ่นอะคริลิคบนชิงช้าแต่ละตัวเจาะเป็นภาพแผนที่จากเมืองสำคัญ ๆ จาก 6 ทวีปในโลก ซึ่งการจัดวางชิงช้าไม่ได้เรียงไปในทางเดียวกัน แสดงให้เห็นถึงความผิดที่ผิดทางและแยกขาดแทนที่จะเชื่อมต่อกันของแผนที่โลก ยิ่งไปกว่านั้น ในขณะที่ผู้ชมเข้าไปชมงานจะพบว่าชิงช้าไกวเบา ๆ แม้แต่เดินจากมาแล้วชิงช้าก็ยังคงไกวอยู่เช่นนั้นทำให้บรรยากาศอ้างว้างมากยิ่งขึ้น

ภาพที่ 29 Mona Hatoum, **Bunker**, 2006
ที่มา: (Mona Hatoum, 2006)

หลังจากผลงานชุด Bunker โมนาได้สร้างสรรค์ผลงานที่คล้ายคลึงกันขึ้นมาอีกชุดหนึ่ง ชื่อผลงานคือ Balancoires (2010) ในภาษาฝรั่งเศสแปลว่า ชิงช้า โดยในงานประกอบด้วยชิงช้าสองตัวที่ประกอบขึ้นจากกระจกแทนพลาสติก การที่กระจกเป็นวัสดุที่มีคุณสมบัติโปร่งแสง ทำให้ผู้ชมนอกจากจะสามารถมองเห็นแผนที่เมื่อมองจากด้านบน ยังสามารถมองเห็นแผนที่จากเงาที่ส่องผ่านชิงช้าลงมาบนพื้นได้อีกด้วย

การเปลี่ยนวัสดุในผลงานครั้งนี้ทำให้การรับรู้ของผู้ชมต่างออกไปจากเดิม นอกจากความไม่คงที่ของชิงช้าแล้ว วัสดุที่เป็นกระจกยังให้ความรู้สึกเปราะบาง พร้อมที่จะแตกได้ง่ายกว่าวัสดุอื่น โดยเฉพาะเมื่อลอยอยู่เหนือพื้นและยึดไว้ด้วยโซ่สองเส้นเท่านั้น การนำกระจกซึ่งเป็นวัสดุที่พร้อมจะแตกสลายมาบันทึกแผนที่ซึ่งเป็นสื่อที่สร้างรูปธรรมให้แก่ภูมิประเทศอันมั่นคง หนักแน่น ยึดอยู่กับ

พื้นที่ จึงสร้างความรู้สึกขัดแย้งและผิดที่ผิดทาง ดังเนื้อหาของผลงานที่นำเสนอถึงความเปราะบางของโครงสร้างทางการเมืองในเบรุต เมืองหลวงของประเทศเลบานอน ซึ่งนำมาสู่ความขัดแย้งอีกหลายประการ

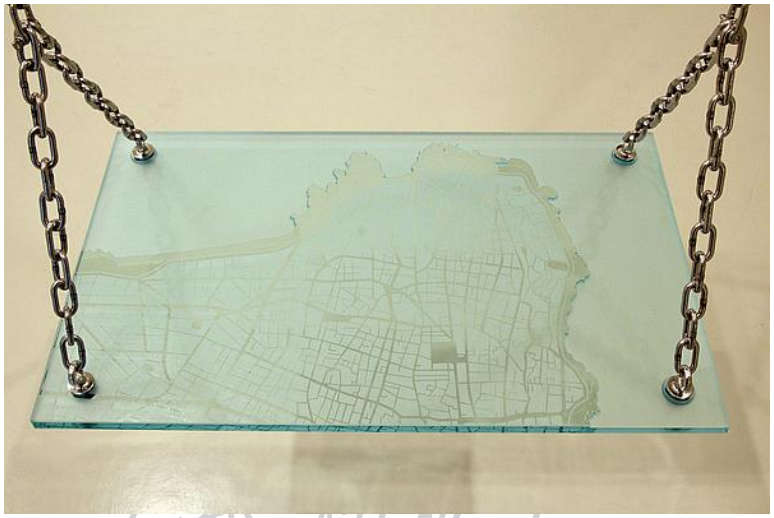

ภาพที่ 30 Mona Hatoum, **Balancoires**, 2010
ที่มา: (Mona Hatoum, 2010)

ภาพที่ 31 Mona Hatoum, **Balancoires**, 2010
ที่มา: (Mona Hatoum, 2010)

จากผลงานทุกชุดที่กล่าวมา พบว่าศิลปินใช้รูปแบบของแผนที่เป็นสื่อในการแสดงถึงภูมิประเทศหรือที่ตั้ง หากแต่วัสดุที่ศิลปินเลือกใช้นั้นล้วนแสดงถึงความเปราะบาง ไม่คงทน และไม่คงที่ ซึ่งตรงกันข้ามกับคุณลักษณะของแผนที่ ความขัดแย้งในผลงานนี้จึงสามารถสร้างแรงกระทบให้กับผู้ชมผลงานได้อย่างรุนแรง อีกทั้งยังสามารถสร้างประสบการณ์การรับรู้ที่ผู้ชมมีต่อแผนที่ในรูปแบบใหม่อีกด้วย

2.5 ซู ซันนี พาร์ค (Soo Sunny Park)

ซู ซันนี พาร์ค (Soo Sunny Park) ศิลปินชาวเกาหลีใต้-อเมริกัน เป็นศิลปินที่ให้ความสำคัญกับการใช้แสงเป็นส่วนหนึ่งของงาน โดยศิลปินแสดงความเห็นว่า ผลงานของเธอเป็นงานที่มีรูปแบบผสมผสาน (Hybrids) ระหว่างประติมากรรมและจิตรกรรม

แสงและการสะท้อนบนพื้นที่ ในผลงาน Unwoven Light (2013)

ผลงานศิลปะชุด Unwoven Light จัดแสดง ณ Rice University Art Gallery รัฐเท็กซัส สหรัฐอเมริกา เป็นผลงานที่เกิดขึ้นด้วยแนวคิดในการทดลองเกี่ยวกับคุณภาพของแสงที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ซึ่งส่งผลต่อการรับรู้ของมนุษย์ที่มีต่อพื้นที่ ผลงานนี้ประกอบสร้างขึ้นจากการถักลวดที่แผ่นอะคริลิคขนาดเล็กจำนวนมหาศาลเข้าด้วยกันจนกลายเป็นผืนใหญ่จำนวน 37 ผืน โดยติดตั้งให้เป็นรูปทรงนามธรรมคล้ายคลื่นที่ล่องลอยอยู่ในพื้นที่จัดแสดง

ภาพที่ 32 Soo Sunny Park, **Unwoven Light**, 2013
ที่มา: (Soo Sunny Park, 2013a)

แผ่นอะคริลิค (Plexiglas หรือ Acrylic Sheet) เป็นวัสดุใหม่ที่พัฒนาขึ้นในปี ค.ศ. 1933 มีคุณสมบัติเด่น คือ น้ำหนักเบา ยืดหยุ่นได้ แตกสลายยาก และมีคุณสมบัติทางแสงที่พิเศษ กล่าวคือ วัสดุนี้แท้จริงมีลักษณะโปร่งแสง โดยที่แสงสามารถส่องผ่านวัสดุได้ถึง 92% ทำให้เมื่อแสงส่องผ่านวัสดุจึงเกิดการตกกระทบบนพื้นผิว อย่างไรก็ตามหากรังสีของแสงตั้งฉากกับวัสดุจะทำให้เกิดการสะท้อนกลับ (Altuglas International, 2016) ดังนั้นภาพที่ปรากฏในผลงานจึงเต็มไปด้วยสีสันที่ตกกระทบลงบนผนังและพื้น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับมุมตกกระทบและความเข้มของแสงบริเวณนั้น

หากกล่าวอย่างเฉพาะเจาะจง วัสดุที่ศิลปินใช้ในผลงานชุดนี้คือแผ่นอะคริลิคแบบสีเหลือบ (Iredescent Acrylic Sheet) ที่เคลือบด้านหนึ่งไว้ด้วยฟิล์มไดโครอิก (Dichroic) ที่ส่งผลให้แสงตกกระทบเกิดการสะท้อนกลับคล้ายกระจกเงา และให้สีตามสเปกตรัมของแสงจากมุมมองของผู้ชม ในขณะที่อีกด้านหนึ่งยังคงคุณสมบัติโปร่งแสงไว้เหมือนแผ่นอะคริลิคทั่วไป

การเชื่อมร้อยวัสดุที่มีคุณสมบัติดังที่กล่าวมาและบิดชิ้นงานให้มีทิศทางในการรับแสงที่หลากหลาย ทำให้เมื่อแสงตกกระทบเข้าจึงเกิดการสะท้อนเป็นประกายแสงสีต่าง ๆ ตกกระทบลงบนพื้นผิวภายในห้องจัดแสดง บนร่างกายของผู้ชมที่อยู่ภายในงาน และสะท้อนกลับไปกลับมาระหว่างชิ้นงาน นอกจากนี้ยังมีแสงที่ทะลุผ่านวัสดุตกกระทบลงบนพื้นผิวภายในห้องร่วมด้วย ด้วยเหตุนี้เมื่อผู้ชมมองผลงานในห้องนี้จากคนละมุมมอง สีที่เห็นจึงแตกต่างกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในขณะที่ผู้ชมเคลื่อนที่ ภาพที่แผ่นกระจกจะดูระยิบระยับตามองศาที่มองเห็นแสงตกกระทบ กล่าวได้ว่ามุมมองในการชมผลงานนี้เป็นปัจจัยสำคัญหนึ่งที่ทำให้เห็นความเปลี่ยนแปลงของสีและความเคลื่อนไหวของแสง อันทำให้ผลงานนี้ดูมีชีวิตชีวาอยู่ตลอดเวลา

มหาวิทยาลัยศิลปากร

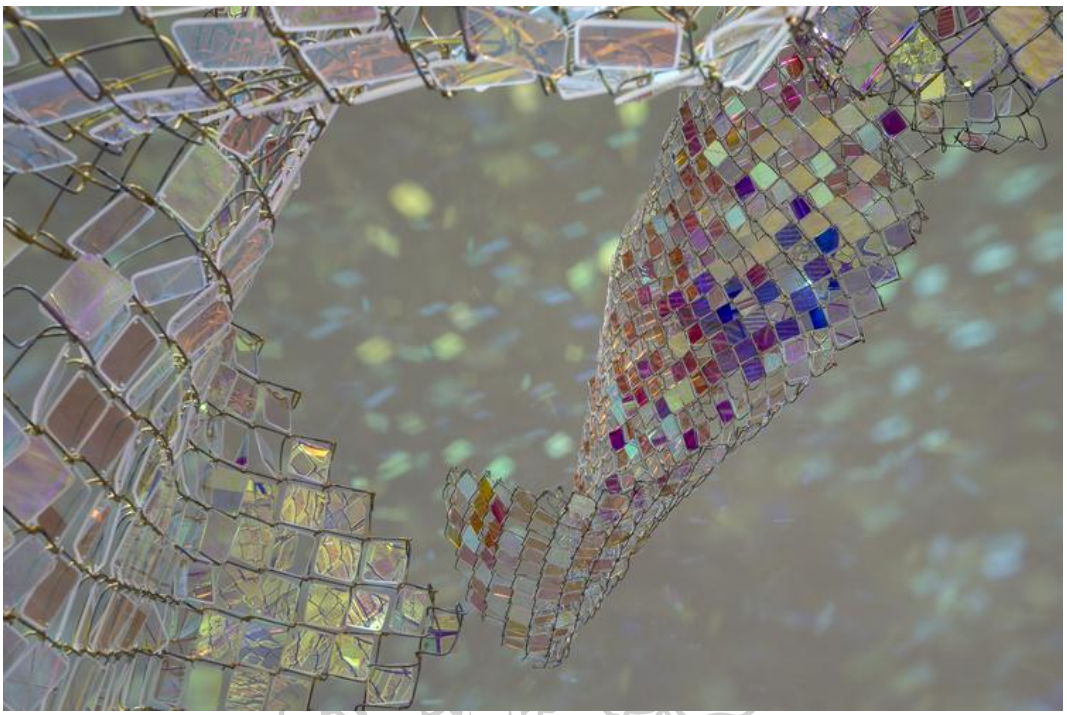

ภาพที่ 33 Soo Sunny Park, **Unwoven Light** (detail), 2013
ที่มา: (Soo Sunny Park, 2013c)

ปัจจัยที่สำคัญอีกประการหนึ่งของการจัดแสดงผลงาน คือ แสง ทั้งแสงจากหลอดไฟเพดานห้องจัดแสดงและแสงธรรมชาติที่สาดส่องเข้ามา ด้วยผลงานดังกล่าวจัดแสดงภายในห้องกว้างที่มีผนังเพียงสามด้าน ในขณะที่ด้านหนึ่งเป็นกระจกใสเปิดสู่ภายนอกอาคาร แสงจากภายนอกจึงส่องเข้ามายังพื้นที่จัดแสดงผลงานได้ ส่งผลให้แสงที่ตกกระทบลงบนชิ้นงานและเงาเปลี่ยนแปลงไปอย่างช้า ๆ ตามช่วงเวลาที่เปลี่ยนไปของวัน

ภาพที่ 34 Soo Sunny Park, **Unwoven Light** (Day), 2013
ที่มา: (Soo Sunny Park, 2013b)

ภาพที่ 35 Soo Sunny Park, **Unwoven Light** (Evening), 2013
ที่มา: (Soo Sunny Park, 2013d)

จากภาพช่วงเวลาที่ต่างกันจะเห็นได้ชัดว่าการที่แสงจากภายนอกส่องเข้ามามาก ทำให้ความเข้มสีของแสงลดลง ผลงานจึงดูมีน้ำหนักเบาและแผ่นกระจกดูใส ในขณะที่เมื่อแสงจากภายนอกลดลง สีของทั้งผลงานและเงาตกกระทบดูชัดเจนขึ้น มวลของผลงานจึงดูหนักแน่นขึ้นตามไปด้วย ความเปลี่ยนแปลงนี้จึงมีผลต่อการรับรู้ของผู้ชมทั้งกับผลงานและพื้นที่จัดแสดงอย่างมีนัยยะสำคัญ

บทสรุป

การศึกษาผลงานของศิลปินทั้ง 5 คน มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาผลงานสร้างสรรค์ชุด “ณ ที่แห่งหนึ่ง...แห่งนั้น (Once Upon a Place)” ทั้งในด้านความคิดและการสร้างสรรค์ผลงาน โดยสามารถสรุปผลจากการศึกษาผลงานศิลปะของศิลปินได้ดังต่อไปนี้

ผลงาน A Sacred Place (2017) โดย เออร์เนสโต เนโต

แนวคิดในการสร้างสรรค์ผลงาน - ผลงานชุดนี้สร้างสรรค์ขึ้นด้วยจุดมุ่งหมายที่จะนำเสนอวัฒนธรรมเฉพาะถิ่นของชนพื้นเมืองฮูนิคูอิน (Huni Kuin) ทั้งในด้านวิถีชีวิต ศิลปะ และพิธีกรรมความเชื่อ ผ่านพื้นที่ศิลปะ โดยผสานเข้ากับแนวความคิดของศิลปินเกี่ยวกับการตระหนักรู้ตัวตนในแต่ละขณะของตนเอง ความใส่ใจทั้งต่อตนเอง ผู้อื่น และสิ่งแวดล้อมรอบตัว

แนวทางในการสร้างสรรค์ผลงาน - ในพื้นที่จัดแสดงผลงานศิลปะของเทศกาล Venice Biennale ครั้งที่ 57 เออร์เนสโต เนโต ได้สร้างพื้นที่เฉพาะอันแสดงถึงสถานที่ประกอบพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ของชาวฮูนิคูอินขึ้นมา โดยผสานรูปแบบของสถานที่ต้นฉบับเข้ากับวิธีการสร้างสรรค์ผลงานของตนเอง นั่นคือการสร้างกระโจมขึ้นด้วยเทคนิคการถักทอ และติดตั้งด้วยการยึดชิ้นงานกับโครงสร้างด้านบนของอาคาร ใช้เศษไม้ในการปูพื้น และเพิ่มเติมองค์ประกอบที่แสดงถึงเอกลักษณ์ของชนพื้นเมือง เช่น ผ้าลายงูเหลือมและลายคีเน่ บันไดเชือกถัก ต้นไม้ เป็นต้น

จากการศึกษาและเข้าชมผลงานด้วยตนเองพบว่าศิลปินสามารถสร้างพื้นที่เฉพาะจากวัฒนธรรมเฉพาะให้มีคุณค่าในทางสากลได้ ผ่านการสร้างบรรยากาศภายในพื้นที่ของผลงาน องค์ประกอบทั้งหมดดังที่กล่าวมาข้างต้นทำให้ผู้ชมสามารถเชื่อมโยงภาพและบรรยากาศภายในผลงานเข้ากับประสบการณ์ในความทรงจำของตนเอง ด้วยวัฒนธรรมการถักทอที่พบได้ในทุกวัฒนธรรม การถูกคลุมด้วยรูปทรงของกระโจมที่เชื่อมโยงเข้าสู่ที่พำนักอาศัย วัสดุปูพื้นที่เชื่อมโยงเข้ากับธรรมชาติ แสงและเงาที่ตกกระทบลงบนพื้นและร่างกายที่เชื่อมโยงกับชีวิตประจำวัน ทั้งหมดนี้ทำให้พื้นที่เฉพาะของผลงานศิลปะ กลายเป็น “สถานที่” ที่เชื่อมเอาโลกของชาวฮูนิคูอิน โลกศิลปะ และโลกแห่งชีวิตของผู้ชมเข้าไว้ด้วยกัน

ผลงาน The Event of a Thread (2011 - 2012) โดย แอน แฮมิลตัน

แนวคิดในการสร้างสรรค์ผลงาน - แอน แฮมิลตัน สร้างการรับรู้พื้นที่ใหม่ให้กับผู้ชมด้วยการเปลี่ยนสภาพพื้นที่ทางประวัติศาสตร์เดิมให้กลายเป็นสถานที่สำหรับการพักผ่อนหย่อนใจกลางเมืองนิวยอร์ค โดยในผลงานสอดแทรกแนวคิดเกี่ยวกับเวลาที่ทับซ้อนกันระหว่างอดีตกับปัจจุบัน อีกทั้งผลงานชุดนี้ยังเป็นผลงานที่ส่งเสริมให้ผู้ชมได้ใช้ประสาทสัมผัสหลายส่วนพร้อมกันในการสำรวจผลงาน พร้อมทั้งเปิดโอกาสให้ผู้ชมได้มีปฏิสัมพันธ์กับทั้งพื้นที่ ชิ้นงาน และผู้อื่นอย่างเต็มที่

แนวทางในการสร้างสรรค์ผลงาน - ศิลปินใช้องค์ประกอบภายในงานจำนวนมาก ทั้งที่เป็นวัตถุ สิ่งมีชีวิต และมนุษย์เพื่อเปลี่ยนสภาพ Park Avenue Armory ซึ่งเป็นโถงอาคารขนาดใหญ่ให้กลายเป็นผลงานศิลปะแบบผู้ชมมีส่วนร่วม เริ่มจากผืนผ้าขนาดใหญ่ที่แขวนยึดด้วยรอกอยู่กึ่งกลางอาคารและพลิ้วไหวอยู่ตลอดเวลา ชิงช้าจำนวน 40 ตัว ที่กระจายอยู่สองฝั่งของผืนผ้า การตั้งโต๊ะทั้งสองฝั่งของอาคารโดยมีนักเขียนและนักอ่านทำหน้าที่อยู่คนละด้านกัน นอกจากนี้ยังมีเครื่องเล่นแผ่นเสียง หนังสือพิมพ์ ลำโพง และนกพิราบ กระดิ่ง ฯลฯ อยู่ในผลงานด้วย

การสร้างบรรยากาศของพื้นที่ขนาดใหญ่ให้ผู้คนได้ใช้เวลากับกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การนำลำโพงที่ถ่ายทอดเสียงของนักอ่านไปฟัง การนอนมองดูผืนผ้าขยับ การไกวชิงช้า หรือแม้แต่การสังเกต

ความเคลื่อนไหวในพื้นที่จัดแสดง ล้วนสร้างความผ่อนคลายให้กับผู้ชมได้ทั้งสิ้น และกิจกรรมที่ผู้ชมทำในผลงานนี้ก็เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ผลงานนี้มีชีวิตชีวายิ่งขึ้น การเข้าชมผลงานนี้จึงมิใช่เพียงการชมผลงานแบบเป็นผู้รับสารเท่านั้น แต่เป็นการพาตัวเองเข้าไปสู่สถานที่ใหม่ รับรู้ถึงความเคลื่อนไหวและบรรยากาศของสถานที่ และทุกการกระทำของผู้ชมล้วนสร้างความเปลี่ยนแปลงให้กับผลงานนี้ทั้งสิ้น

ผลงาน The Weather Project โดย โอลาฟัวร์ เอเลียสซอน

แนวคิดในการสร้างสรรค์ผลงาน - การรับรู้สภาพอากาศมีความสัมพันธ์กับพื้นที่และเวลาอย่างแยกออกจากกันไม่ได้ เนื่องจากแต่ละเขตพื้นที่มักมีค่ากลางของสภาพอากาศของตัวเอง ศิลปินได้เลือกนำประเด็นนี้มาทดลองโดยสร้างสภาพแวดล้อมที่จำลองปรากฏการณ์ทางธรรมชาติในช่วงเวลาที่ดวงอาทิตย์กำลังตก ทั้งนี้การสร้างภาพของดวงอาทิตย์เต็มดวงให้เห็นอย่างชัดเจนนั้นขัดแย้งกับสภาพอากาศของที่ตั้งในการจัดแสดงผลงานอย่างมาก เนื่องจากสภาพอากาศที่ลอนดอนนั้นไม่สามารถคาดเดาได้เลย

แนวทางในการสร้างสรรค์ผลงาน - ศิลปินเลือกใช้วัสดุที่มนุษย์สร้างขึ้น อาทิ หลอดไฟ เครื่องสร้างหมอก และกระจก มาสร้างสรรค์ให้เกิดภาพคล้ายดวงอาทิตย์ ซึ่งในการสร้างดวงอาทิตย์จำลองนี้ใช้หลอดไฟติดตั้งเพียงรูปครึ่งวงกลมเท่านั้น และใช้การสะท้อนจากกระจกให้เป็นภาพดวงอาทิตย์กลมโตโดยสมบูรณ์ การสร้างบรรยากาศกระทำด้วยการใช้เครื่องพ่นหมอกให้ลอยกระจายไปทั่วบริเวณคล้ายกับว่าหมอกนั้นไหลจากภายนอกเข้ามา

ผลงานศิลปะชุดนี้สามารถเปลี่ยนแปลงการรับรู้พื้นที่ รวมถึงการรับรู้สภาพอากาศของผู้ชมได้ เนื่องมาจากภาพที่ปรากฏในผลงานสัมพันธ์กับธรรมชาติที่ทุกคนล้วนเคยมีประสบการณ์ แม้ว่าภาพวงกลมที่ส่องแสงอยู่ในอาคารจะสร้างขึ้นจากหลอดไฟ แต่ผู้ชมก็สามารถเชื่อมโยงได้ว่ารูปทรงและสีของมันคล้ายกับดวงอาทิตย์ นอกจากนี้สีของแสงยังเชื่อมโยงกับอุณหภูมิอีกด้วย

ผลงานที่ใช้แผนที่เป็นสื่อ โดย โมนา ฮาทูม

แนวคิดในการสร้างสรรค์ผลงาน - โมนา ฮาทูม ใช้แผนที่เป็นสื่อเพื่อแสดงถึงความผิดที่ผิดทาง และวิพากษ์เกี่ยวกับความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในโลก เนื่องมาจากประสบการณ์ส่วนตัวที่ต้องย้ายถิ่นพำนักเพราะครอบครัวถูกเนรเทศและการเผชิญกับภาวะสงคราม แผนที่ที่ปรากฏในผลงานของศิลปินจึงมักถ่ายทอดความรู้สึกไม่มั่นคง ความเปราะบาง ความผิดที่ผิดทาง และความอันตราย โดยเนื้อหามีความสัมพันธ์กับสถานการณ์หรือประวัติศาสตร์ของพื้นที่ต่าง ๆ ทั่วโลก โดยเฉพาะประเด็นความขัดแย้งในดินแดนตะวันออกกลาง

แนวทางในการสร้างสรรค์ผลงาน - ผลงานที่ผู้สร้างสรรค์ศึกษานั้นเป็นผลงานที่แสดงภาพของแผนที่เป็นหลัก โดยผลงานแต่ละชุดใช้วัสดุและการติดตั้งที่แตกต่างกันไป บ้างใช้วัสดุที่แสดงความหมายของพื้นที่ เช่น สบู่น้ำมันมะกอกในผลงาน Present Tense ที่สื่อถึงแผ่นดินปาเลสไตน์ บ้างใช้วัสดุที่แตกสลายง่าย เช่น กระจกที่แขวนเป็นที่นั่งของชิงช้าในผลงาน Balancoires เป็นต้น สำหรับการติดตั้งผลงานมีทั้งการวางผลงานบนพื้นและการแขวน ตัวอย่างเช่น ผลงาน Map (clear) ที่ใช้เพียงการวางลูกแก้วบนพื้นเท่านั้น ไม่มีการยึดหรือติดให้มั่นคง ในขณะที่ผลงาน Bunker ใช้การตัดแบ่งแผนที่ออกเป็นส่วน ๆ และติดตั้งในรูปแบบของชิงช้าที่หันไปคนละทิศละทาง เป็นต้น

ผลงานที่ใช้แผนที่เป็นสื่อของ โมนา ฮาทูม จึงไม่ใช่เพียงการแสดงที่ตั้งหรือภูมิประเทศเท่านั้น แต่ยังแสดงถึงเหตุการณ์ทางการเมืองที่ส่งผลกระทบต่อผู้คนที่อาศัยอยู่ในที่ต่าง ๆ การเลือกใช้วัสดุและวิธีการติดตั้งของศิลปินช่วยส่งผลให้งานถ่ายทอดความรู้สึกได้อย่างชัดเจน ทำให้ผู้ชมสามารถเข้าใจและรู้สึกสะเทือนใจได้ง่าย ไม่ว่าจะมีประสบการณ์และได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ที่ผลงานนำเสนอหรือไม่ก็ตาม

ผลงาน Unwoven Light โดย ซู ซันนี พาร์ค

แนวคิดในการสร้างสรรค์ผลงาน - ซู ซัน พาร์ค สร้างสรรค์ผลงานชุดนี้ขึ้นด้วยแนวคิดว่าแสงและเงาสามารถส่งผลต่อการรับรู้พื้นที่ของคนอย่างไร โดยสร้างสรรค์ให้ชิ้นงานมีปฏิสัมพันธ์กับแสง ทั้งแสงธรรมชาติและแสงประดิษฐ์ นำมาสู่การสะท้อนและกระจายแสง รวมถึงการก่อให้เกิดเงาที่ตกกระทบไปทั่วบริเวณพื้นที่จัดแสดง

แนวทางในการสร้างสรรค์ผลงาน - การหาคำตอบสำหรับผลงานชุดนี้เป็นไปด้วยการเชื่อมแผ่น Plexiglas เล็ก ๆ เข้าด้วยกัน ซึ่งวัสดุนี้มีคุณสมบัติเกี่ยวกับแสง คือความโปร่งแสงและสะท้อนแสงเงาในเวลาเดียวกัน อีกทั้งยังมีสเปคตรัมของแสงที่กว้าง เมื่อส่องแสงไปยังชิ้นงานจึงทำให้ภาพในห้องจัดแสดงเต็มไปด้วยผลงาน ไม่ใช่เพียงชิ้นงานที่ติดตั้งไว้เท่านั้น

ในการเข้าชมผลงาน ผู้ชมสามารถเดินผ่านผลงานได้ทั่วบริเวณ เมื่อประกอบกับคุณสมบัติของวัสดุที่ให้สีของแสงตามมิติของการมอง มุมมองของผู้ชมจึงสำคัญอย่างมากต่อการรับรู้ผลงานนี้ นอกจากนี้การที่ด้านหนึ่งของห้องจัดแสดงเป็นกระจก แสงจากภายนอกจึงเป็นตัวแปรสำคัญหนึ่งในการสร้างความเปลี่ยนแปลงของพื้นที่และประสบการณ์ของผู้ชม

ในแง่มุมของปรากฏการณ์วิทยาที่ในจุดเริ่มต้นอ้างอิงกับประสบการณ์ส่วนบุคคลนั้น เมื่อนำมาวิเคราะห์กับผลงานสร้างสรรค์ของศิลปินทั้ง 5 คน พบว่าผลงานเหล่านี้ล้วนเกี่ยวพันอยู่กับประสบการณ์ของผู้ชม ทั้งการพาให้ผู้ชมเชื่อมโยงประสบการณ์ปัจจุบันเข้ากับประสบการณ์ในอดีต

และการสร้างประสบการณ์ใหม่ให้แก่ผู้ชมขณะสัมผัสกับผลงาน สำหรับแนวทางในการสร้างสรรค์ผลงานพบว่ามี 2 แนวทาง ได้แก่ แนวทางการอ้างอิงกับวัฒนธรรมเฉพาะ และแนวทางการอ้างอิงกับธรรมชาติที่ผ่านการตีความของศิลปิน ทั้งนี้ผลงานที่มีที่มาจากวัฒนธรรมเฉพาะทำให้ค้นพบว่าการดำรงอยู่ของมนุษย์ไม่สามารถเป็นปัจเจกบุคคลได้เสมอไป เนื่องด้วยการก่อรูปของวัฒนธรรมเฉพาะเป็นกรอบประสบการณ์ที่ส่งผลให้คนเกิดความทรงจำร่วมต่อสถานที่ ส่วนผลงานที่อ้างอิงกับธรรมชาติโดยผ่านการตีความของศิลปินนั้น สามารถกระตุ้นการรับรู้ของผู้ชมได้อย่างกว้าง ๆ ในทางสากล

มหาวิทยาลัยศิลปากร

บทที่ 3

กระบวนการสร้างสรรค์ผลงาน

การสร้างสรรค์ผลงานศิลปนิพนธ์ชุด ณ ที่แห่งหนึ่ง...แห่งนั้น (Once Upon a Place) เป็นการสร้างสรรค์ผลงานบนพื้นฐานของแนวคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสถานที่ โดยศึกษาแนวคิดทางปรากฏการณ์วิทยา การรับรู้และความทรงจำของมนุษย์ที่มีต่อสถานที่ รวมถึงศึกษาแนวคิดและผลงานของศิลปินที่เกี่ยวข้องทั้งในทางวิธีการสร้างสรรค์และการนำเสนอ เพื่อนำมาสู่การสร้างสรรค์ผลงานในรูปแบบศิลปะจัดวาง

1. แนวความคิดในการสร้างสรรค์

ผลงานชุด ณ ที่แห่งหนึ่ง...แห่งนั้น (Once Upon a Place) มีที่มาจากความรู้สึกคิดถึงกระทั่งโหยหาช่วงเวลาในอดีตที่ได้ใช้เวลาอยู่ในบางสถานที่ บางช่วงเวลา แม้ว่าสถานที่แห่งนั้นมิได้หายไปไหน และเรายังคงใช้เวลาในที่แห่งนั้นได้ แต่ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตลอดเวลานั้นทำให้การรับรู้ที่ผู้สร้างสรรค์มีต่อสถานที่เปลี่ยนไป ความรู้สึกนี้จึงเป็นจุดเริ่มต้นในการค้นหาความสัมพันธ์ของตนเองกับพื้นที่เฉพาะในช่วงเวลาที่เปลี่ยนไป และขยายขอบเขตสู่การศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อมรอบตัว โดยเลือกสถานที่ที่มีความหมายต่อตนเองเป็นจุดเริ่มต้น

สถานที่ที่มีคุณค่าต่อชีวิตของผู้สร้างสรรค์ที่สุดแห่งหนึ่งคือมหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์ หรือที่เรียกกันว่า ‘ทับแก้ว’ ตามชื่อพระตำหนักในพระราชวังสนามจันทร์ บรรยากาศภายในวิทยาเขตนี้มีความร่มรื่น เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีต้นไม้น้อยใหญ่อยู่มาก และมีสระน้ำอยู่กลางมหาวิทยาลัยชื่อว่า ‘สระแก้ว’ อย่างไรก็ตามการที่มหาวิทยาลัยจะกลายเป็นสถานที่สำคัญทรงจำ มิได้เกิดขึ้นด้วยเพียงสิ่งปลูกสร้างเท่านั้น แต่ยังรวมถึงสิ่งมีชีวิตและผู้คนที่ใช้ชีวิตร่วมกันในสถานที่นี้ด้วย หากกล่าวอย่างเฉพาะเจาะจง อาคารวัชรนาฏยสภาเป็นสถานที่ที่ถูกบันทึกไว้ในความทรงจำมากที่สุด เนื่องจากเป็นที่บ่มเพาะให้ผู้สร้างสรรค์เติบโตทั้งด้านความรู้ ความคิด รวมถึงสร้างประสบการณ์ที่ทรงคุณค่าตลอดระยะเวลาสี่ปีที่ได้พำนักอยู่ที่มหาวิทยาลัยนี้

จากการอาศัยอยู่ในพื้นที่และมีปฏิสัมพันธ์ต่อสถานที่ดังกล่าว ทำให้ผู้สร้างสรรค์รู้สึกผูกพันกับสถานที่แห่งนี้เช่นเดียวกับคนอื่น ๆ ที่มีประสบการณ์คล้ายคลึงกัน จึงดำเนินการศึกษาถึงปรากฏการณ์ดังกล่าว โดยอาศัยแนวคิดทางปรากฏการณ์วิทยา ทฤษฎีการรับรู้ และแนวคิดเกี่ยวกับความทรงจำ เป็นกรอบการศึกษา รวมถึงศึกษาผลงานและแนวคิดของศิลปินที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาสู่การสร้างสรรค์และพัฒนาผลงานศิลปะชุด ณ ที่แห่งหนึ่ง...แห่งนั้น (Once Upon a Place)

ปรากฏการณ์วิทยา เป็นแนวคิดที่ให้ความสำคัญต่อการรับรู้ของปัจเจกบุคคล เนื่องด้วยการรับรู้ของมนุษย์ทำให้สิ่งที่มีอยู่ในโลกมีความหมาย รวมถึงพื้นที่และเวลาด้วย การทำความเข้าใจต่อการรับรู้ของมนุษย์ที่มีต่อพื้นที่ พบว่าการรับรู้เกิดขึ้นสามระดับพร้อมกัน ได้แก่ การรับรู้ผ่านผัสสะ การเชื่อมโยงกับประสบการณ์เดิม และการบันทึกเป็นความทรงจำและสร้างภาพแทนขึ้นในรูปแบบนามธรรม ทั้งนี้ความทรงจำที่คงอยู่ยาวนานมักเกิดขึ้นจากประสบการณ์ที่เกี่ยวเนื่องกับความรู้สึกไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง และความทรงจำเหล่านี้ก็ตั้งอยู่บนช่วงเวลาที่เคลื่อนไปเรื่อย ๆ

ปัจจัยหนึ่งที่ทำให้บุคคลเกิดการระลึกถึงความทรงจำในอดีต คือการที่ประสบการณ์ในปัจจุบันมีความพ้องเหมือนหรือคล้ายคลึงกับประสบการณ์ในอดีต อันเกิดขึ้นจากการรับรู้ผ่านผัสสะต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นภาพที่ได้เห็น กลิ่นที่คุ้นเคย กระทั่งภาพรวมของบรรยากาศ หากบุคคลนึกถึงสิ่งที่เคยเกิดขึ้นและเกิดความรู้สึกอยากกลับไปอยู่ในช่วงเวลานั้น ในทางจิตวิทยาเรียกว่าการโหยหาอดีต ซึ่งเป็นความรู้สึกหนึ่งที่สัมพันธ์ต่อตัวตนของบุคคล เนื่องมาจากการคิดถึงช่วงเวลาในอดีตนั้นทำให้เรารู้ว่าเราเป็นใคร และนำมาเทียบเคียงกับตัวตนในปัจจุบันได้

สำหรับการสร้างสรรค์และพัฒนาผลงานในศิลปนิพนธ์ฉบับนี้ ผู้สร้างสรรค์ได้ศึกษาผลงานของศิลปินที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับการสร้างประสบการณ์ทางพื้นที่และเวลาให้กับผู้ชม การระลึกถึงความทรงจำ การใช้แผนที่ซึ่งเป็นสื่อในการแสดงถึงพื้นที่ และการใช้ภาพสะท้อนเพื่อแสดงถึงช่วงเวลาที่เปลี่ยนไป

2. กระบวนการสร้างสรรค์ผลงาน

กระบวนการสร้างสรรค์ผลงานในศิลปนิพนธ์นี้สามารถแบ่งออกเป็น 2 ระยะ โดยระยะแรกเป็นการค้นหาแนวทางการสร้างสรรค์ ซึ่งเป็นระยะที่ผู้สร้างสรรค์เริ่มศึกษาค้นคว้าข้อมูลและทดลองสร้างสรรค์ผลงาน การบันทึกข้อมูลระยะแรกลงในศิลปนิพนธ์ฉบับนี้เป็นไปเพื่อแสดงให้เห็นที่มาที่ไปของผลงาน รวมถึงนำเสนอแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ก่อนที่จะเกิดเป็นผลงานชุดสำเร็จ สำหรับระยะที่สองเป็นการพัฒนาผลงานหลังจากได้ข้อสรุปเกี่ยวกับประเด็นที่ต้องการนำเสนอ เป็นระยะที่ผู้สร้างสรรค์ได้พัฒนาผลงานทั้งในด้านรูปแบบและเทคนิควิธีการสร้างสรรค์ โดยกระบวนการทั้งหมดมีที่มาจากแนวคิดและและมีวิธีการพัฒนาผลงานดังต่อไปนี้

2.1 กระบวนการสร้างสรรค์ผลงานระยะที่ 1

ในกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานระยะที่ 1 นี้ ประกอบด้วยผลงานจำนวน 3 ชุด ด้วยกัน ได้แก่ ผลงานชุด “ลมหายใจกับธาตุทั้งสี่" ผลงานชุด “การเดินทาง...ทับแก้ว" และผลงานชุด “ทับแก้ว (A Place Called Home)”

2.1.1 ผลงานชุด ลมหายใจกับธาตุทั้งสี่

ผลงานชุดนี้เป็นการทดลองสร้างสรรค์ผลงานชุดแรกเพื่อค้นหาแนวทางดำเนินงานจากแนวความคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับโลก โดยผู้สร้างสรรค์เห็นว่าปฐมธาตุแห่งโลกและชีวิต ได้แก่ ดิน น้ำ ลม และไฟ เป็นองค์ประกอบสำคัญที่ผสมผสานกันอยู่ในทุกสิ่ง รวมไปถึงร่างกายของมนุษย์นับตั้งแต่วินาทีแรกของชีวิตจนกระทั่งวินาทีสุดท้ายเช่นเดียวกับลมหายใจ หากธาตุใดธาตุหนึ่งในร่างกายเกิดความปรวนแปรหรือขาดพร่องไปย่อมหมายถึงความไม่สมดุลที่อาจก่อให้เกิดอาการเจ็บป่วยไปจนถึงเสียชีวิตได้ สำหรับโลกก็เช่นกัน หากธาตุทั้งสี่ไม่ดำเนินไปอย่างปกติ เช่น ลมไม่พัด น้ำไม่ไหลเวียน อุณหภูมิที่เปลี่ยนแปลงมากน้อยผิดปกติ ปรากฏการณ์เหล่านี้สามารถนำมาซึ่งภัยธรรมชาติที่ร้ายแรงได้

การเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดของธาตุต่าง ๆ ทั้งในร่างกายมนุษย์และโลก ดังกล่าวได้ถูกนำมาเปรียบเทียบกับลมหายใจที่ไหลวนต่อเนื่องตามกาลเวลา เป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงความมีชีวิต ซึ่งมิได้หมายความถึงเพียงชีวิตของมนุษย์หรือสัตว์เท่านั้น หากแต่หมายรวมถึงสรรพสิ่งต่าง ๆ ทางธรรมชาติบนโลกใบนี้ด้วย โดยการเคลื่อนไหวนี้มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันด้วยธาตุพื้นฐานทั้ง 4 เป็นวงจรไปทุกช่วงจังหวะของเวลา

ผลงานสร้างสรรค์ชุดแรกนี้จึงเป็นการบันทึกและถ่ายทอดความเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติผ่านรูปแบบศิลปะวีดีทัศน์ (Video Art) อันแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างลมหายใจของมนุษย์และลมหายใจของโลกผ่านการเคลื่อนไหวของธาตุทั้งสี่บนพื้นที่อันเชื่อมโยงกับประสบการณ์ของผู้สร้างสรรค์ในเวลาหนึ่ง เนื่องด้วยศิลปะวีดีทัศน์มีคุณสมบัติในการบันทึกเหตุการณ์ปัจจุบันของอดีตและสามารถเปลี่ยนปัจจุบันในอดีตนั้นให้กลายเป็นภาพในขณะปัจจุบันได้ รวมถึงสามารถเชื่อมร้อยภาพต่าง ๆ โดยไม่จำเป็นต้องลำดับตามเวลาที่เกิดเหตุการณ์นั้น

สำหรับขั้นตอนการสร้างสรรค์ผลงานชุดดังกล่าว ผู้สร้างสรรค์ได้ดำเนินการถ่ายทำวีดิทัศน์ โดยบันทึกภาพการเคลื่อนไหวทางธรรมชาติในสถานที่ที่แตกต่างกัน จากนั้นจึงนำภาพเคลื่อนไหวทั้งหมดมาคัดเลือกและตัดต่อให้เกิดการร้อยเรียงกันของภาพ เพื่อแสดงให้เห็นถึงการมีอยู่ร่วมกันของธาตุทั้งสี่ในธรรมชาติผ่านการรับรู้ทางการมองเห็นของตนเอง ซึ่งการมีอยู่ของธาตุหนึ่งสามารถทำให้การมีอยู่ของอีกธาตุหนึ่งปรากฏชัดเจนขึ้น ดังนี้

ภาพที่ 36 การเคลื่อนไหวของธาตุน้ำที่แสดงให้เห็นความหนักแน่น คงที่ของธาตุดิน

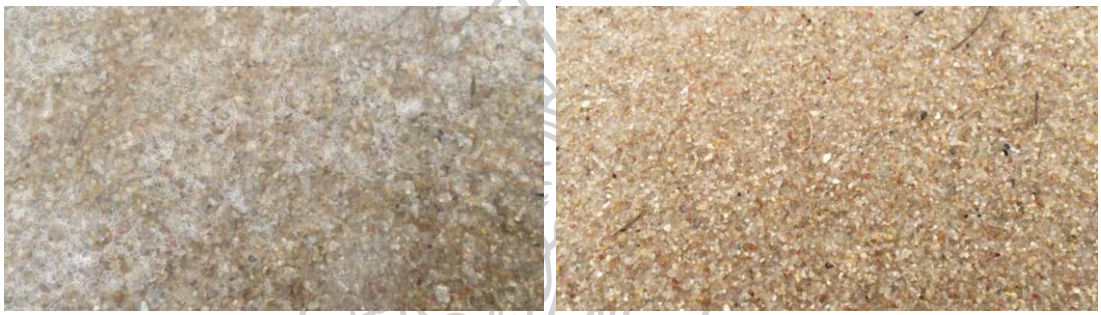

ภาพที่ 37 การอยู่ร่วมกันของธาตุน้ำและธาตุดิน แสดงให้เห็นถึงคุณสมบัติของธาตุทั้งสอง
ได้แก่ คุณสมบัติในการซับน้ำของดิน และคุณสมบัติในการซึมซาบลงในดินของน้ำ

ภาพที่ 38 การแตกตัวของน้ำในอากาศอันเกิดจากแรงปะทะเมื่อน้ำถูกพัดพาโดยแรงลม และการหมุนเวียนของคลื่น
ซึ่งแสดงบนพื้นที่ว่าง

ในระหว่างที่ดำเนินการสร้างสรรค์ผลงานชุดนี้ ผู้สร้างสรรค์ได้พัฒนาแนวทางการถ่ายทำ โดยเพิ่มเติมมุมมองการถ่ายภาพเคลื่อนไหว จากการใช้มือจับกล้องบันทึกภาพ เปลี่ยนเป็นการนอนลงและวางกล้องไว้บนหน้าท้องแทน โดยปล่อยให้กล้องเคลื่อนไปตามจังหวะการหายใจของตนเอง

ภาพที่ 39 การนอนบันทึกภาพเคลื่อนไหว โดยวางกล้องบนหน้าท้องพร้อมทั้งหายใจเข้า-ออก บริเวณบ่อเก็บน้ำข้างโรงละคร

จากการบันทึกภาพเคลื่อนไหวด้วยการวางกล้องไว้บนหน้าท้องและปล่อยให้กล้องเคลื่อนตามจังหวะการหายใจนั้น พบว่าภาพที่บันทึกสามารถสร้างการรับรู้ที่แตกต่างออกไป กล่าวคือ จากเดิมที่ใช้มือในการถือกล้อง ภาพที่ได้จะเกิดขึ้นจากมุมมองเดียว ไม่เคลื่อนที่ ความเคลื่อนไหวที่เกิดขึ้นมีเพียงภาพของธรรมชาติที่เกิดการเปลี่ยนแปลงตามเวลาที่ผ่านไปเท่านั้น โดยผู้ชมอยู่ในฐานะผู้เฝ้ามอง หากแต่เมื่อวางกล้องบนท้องและหายใจเข้า-ออก มุมมองที่เกิดขึ้นจึงเปลี่ยนแปลงไป อาจเป็นมุมมองที่เคลื่อนที่ในแนวระนาบหรือแนวดิ่ง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับองศาที่วางกล้อง

ภาพที่ 40 ความสัมพันธ์ของลมหายใจเข้าออกและความเปลี่ยนแปลงของภาพ (การเคลื่อนที่แนวนอน)

ภาพที่ 41 ความสัมพันธ์ของลมหายใจเข้าออกและความเปลี่ยนแปลงของแสง (การเคลื่อนที่แนวตั้ง)

การบันทึกภาพเคลื่อนไหวดังกล่าวเปรียบเสมือนการบันทึกช่วงเวลาที่ดำเนินไปพร้อมกับลมหายใจแห่งชีวิตของผู้สร้างสรรค์ ทุกจังหวะของลมหายใจเข้า-ออกแสดงให้เห็นภาพของบรรยากาศที่ค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงไป ใบไม้ขยับไปมาด้วยลมที่พัดเบา ๆ แสงที่แปรเปลี่ยนจากการที่ลมพัดพาเมฆซึ่งบดบังแสงอาทิตย์อยู่ลอยไป ใบไม้จึงดูสว่างและมองเห็นสีได้ชัดเจนขึ้น

อย่างไรก็ตาม การบันทึกภาพเคลื่อนไหวดังกล่าวบริเวณบ่อเก็บน้ำฝนด้านข้างอาคารวัชรนาฏยสภา หรือโรงละครเอสี่ ซึ่งเป็นทั้งห้องเรียน ห้องปฏิบัติการ ห้องประชุม สถานที่จัดการแสดงรูปแบบต่าง ๆ เป็นสถานที่ที่ผู้สร้างสรรค์ได้เรียนรู้ มีประสบการณ์ และได้รับการพัฒนาทางความคิดมากที่สุดตลอดระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในมหาวิทยาลัยแห่งนี้ ทำให้ผู้สร้างสรรค์เกิดความรู้สึกผ่อนคลายอย่างมากและพบว่าสถานที่สามารถส่งผลต่อความรู้สึกของบุคคลได้อย่างลึกซึ้ง

การอยู่ในสถานที่ที่คุ้นเคยหรือเคยคุ้นสามารถสร้างความรู้สึกปลอดภัยและกระตุ้นให้บุคคลระลึกถึงความทรงจำจากประสบการณ์ของตนเองได้ เนื่องด้วยเราเคยมีประสบการณ์กับสถานที่มาก่อน ภาพที่เห็นและสิ่งแวดล้อมที่ได้สัมผัสจึงซ้อนทับกับประสบการณ์ในอดีตขึ้น ซึ่งการซ้อนทับนี้มีอารมณ์และความรู้สึกพ่วงมาด้วยเสมอ กรอบการศึกษาศิลปนิพนธ์นี้จึงได้รับการปรับขอบเขตให้มีเนื้อหาที่เฉพาะเจาะจงยิ่งขึ้น ผ่านการสร้างสรรค์ผลงานชุดต่อมาที่เกี่ยวเนื่องกับความผูกพันที่มีต่อมหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์ หรือทับแก้ว

2.1.2 ผลงานชุด การเดินทาง...ทับแก้ว

จากการค้นพบความรู้สึกของผู้สร้างสรรค์ที่มีต่อสถานที่ในผลงานชุดแรก ประกอบกับการศึกษาแนวคิดทางปรากฏการณ์วิทยา ก่อให้เกิดแนวความคิดที่ว่าความผูกพันของมนุษย์ต่อสถานที่ต่าง ๆ ไม่ได้ขึ้นอยู่กับระยะเวลาเพียงอย่างเดียว แต่ขึ้นอยู่กับประสบการณ์และความทรงจำที่มีร่วมกับพื้นที่นั้น ๆ ด้วย เมื่อบุคคลมีความรักและผูกพันแล้ว ความรู้สึกหวงแหนและต้องการดูแลรักษาจึงเกิดขึ้นตามมา จากประสบการณ์ของผู้สร้างสรรค์ที่ได้ใช้ชีวิตอยู่ที่มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์ หรือเรียกสั้น ๆ ว่า “ทับแก้ว” นั้น ผู้สร้างสรรค์พบว่าทับแก้วไม่เพียงเป็นสถานศึกษาที่บ่มเพาะความรู้ให้กับผู้เรียนหรือเป็นสถานที่ทำงานของบุคลากรภายในมหาวิทยาลัยเท่านั้น แต่มีคุณค่าเทียบเท่ากับบ้านและเป็นพื้นที่ที่บรรจุความทรงจำที่มีร่วมกันของผู้คนมากมาย ไม่ว่าบุคคลเหล่านั้นจะอยู่ที่ทับแก้วด้วยสถานะใดก็ตาม

ก่อนดำเนินการสร้างสรรค์ผลงาน ผู้สร้างสรรค์ได้ค้นหาประเด็นสำคัญในการทำงานสร้างสรรค์จากแรงบันดาลใจดังที่กล่าวมาข้างต้น ทั้งในด้านการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่และความผูกพันระหว่างผู้สร้างสรรค์ต่อพื้นที่ โดยศึกษาเอกสารทางประวัติศาสตร์และภูมิศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการก่อตั้งวิทยาเขตและการพัฒนาพื้นที่ รวมทั้งศึกษาแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการอยู่อาศัยหรือความรู้สึกของความเป็นบ้านเพิ่มเติม

ในระหว่างที่ศึกษาแนวคิดทฤษฎี ผู้สร้างสรรค์เลือกศึกษาตัวอย่างผลงานและแนวคิดของศิลปินที่เกี่ยวข้องควบคู่กันไป โดยมุ่งเน้นผลงานสร้างสรรค์ของศิลปินที่สร้างสภาพแวดล้อมและประสบการณ์การรับรู้ให้แก่ผู้ชม รวมถึงผลงานศิลปะที่สื่อถึงสถานที่เฉพาะหรือใช้แผนที่เป็นองค์ประกอบ อาทิ ผลงาน The Event of a Thread, 2011-2012 โดย Ann Hamilton ผลงาน The Weather Project, 2003-2004 โดย Olafur Eliasson และผลงาน Present Tense, 1996 โดย Mona Hatoum

สำหรับผลงานสร้างสรรค์ชุดนี้ สามารถแบ่งออกเป็นสามส่วนด้วยกัน ได้แก่ ลายเส้นแผนที่การเดินทางภายในมหาวิทยาลัยจากความรู้สึกและความทรงจำ แผนที่มหาวิทยาลัยซึ่งเป็นส่วนสะท้อนของอดีต-ปัจจุบัน และภาพแทนความรู้สึกที่มีต่อบ้าน โดยในที่นี้หมายถึงวิทยาเขตทับแก้ว มีรายละเอียดของขั้นตอนการทำงานดังต่อไปนี้

ในการสร้างสรรค์ผลงานส่วนแรก ผู้สร้างสรรค์ได้ทบทวนความทรงจำและความรู้สึกจากประสบการณ์ของตนเองที่มีต่อพื้นที่มหาวิทยาลัย และถ่ายทอดผ่านการร่างเส้นทางภายในมหาวิทยาลัยที่ตนเองใช้เดินทางและทำกิจกรรมในชีวิตประจำวันจากความทรงจำ ทั้งนี้ลายเส้นมิได้แสดงเส้นทางที่ตรงกับสัดส่วนหรือรูปแบบที่เป็นจริง หากแต่เป็นการถ่ายทอดภาพของพื้นที่จากความ

จริงในความรู้สึก (Cognitive Map) จากนั้นจึงนำลายเส้นดังกล่าวมาสร้างเป็นชิ้นงานโดยการตัดเลเซอร์ (Laser cutting) ลงบนวัสดุพลาสวูด (Plaswood) อีกทั้งนำลายเส้นเดียวกันนี้มาเขียนในโปรแกรมคอมพิวเตอร์ เพื่อแสดงให้เห็นจุดเริ่มต้นและจุดจบของการเดินทาง โดยนำเสนอในรูปแบบภาพเคลื่อนไหว

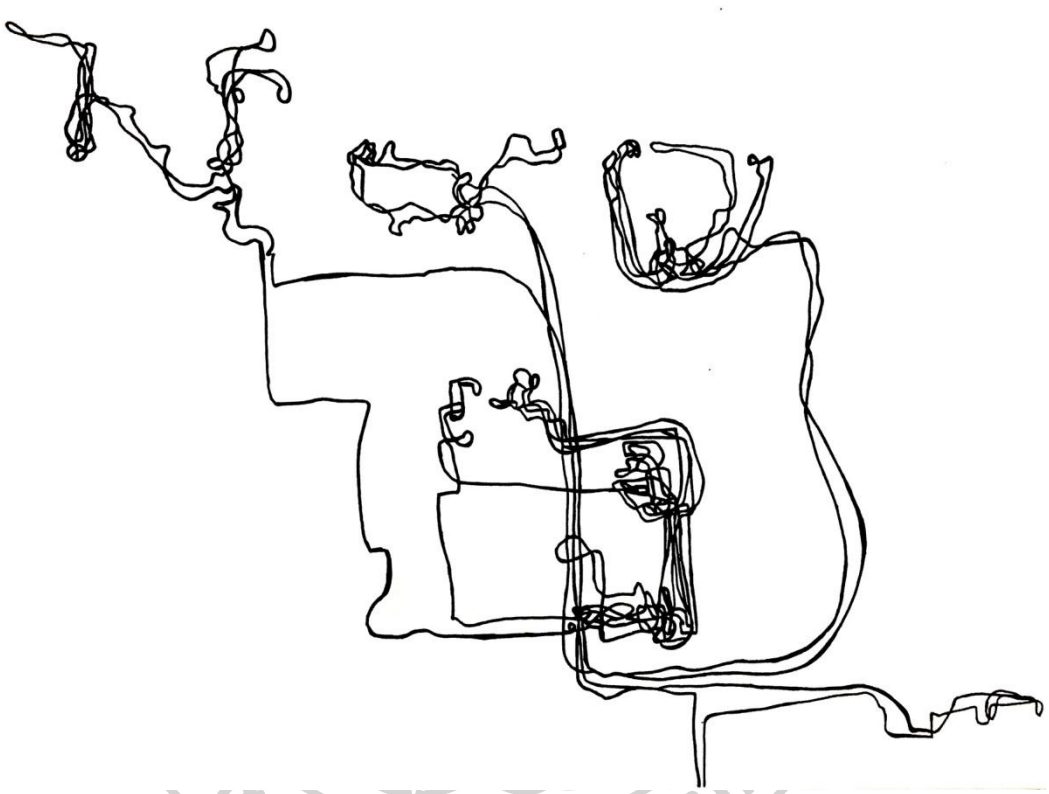

ภาพที่ 42 ร่างลายเส้นแผนที่การเดินทางภายในมหาวิทยาลัยจากความรู้สึกและความทรงจำ

ภาพที่ 43 ชิ้นงานพลาสวูดสีขาวจากลายเส้นแผนที่การเดินทางภายในมหาวิทยาลัยจากความรู้สึกและความทรงจำ

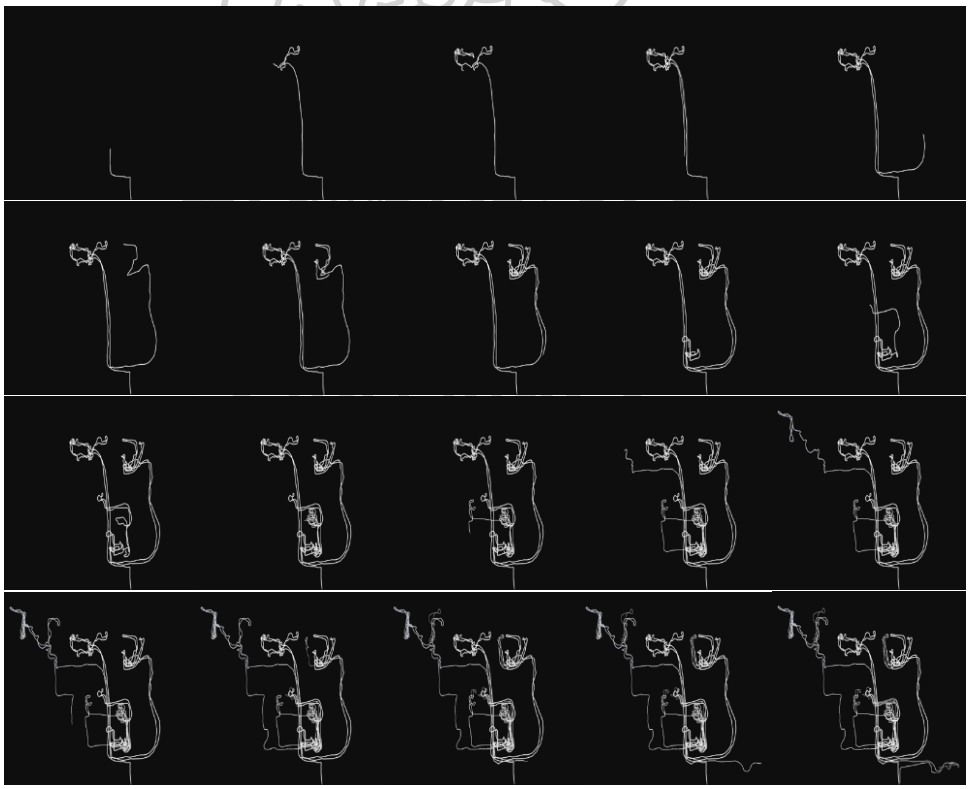

ภาพที่ 44 ลำดับภาพในวิดีทัศน์แสดงจุดเริ่มต้นและจุดจบของลายเส้นแผนที่การเดินทางภายในมหาวิทยาลัย
จากความรู้สึกและความทรงจำ

นอกจากลายเส้นการเดินทางจากความทรงจำแล้ว ในผลงานส่วนต่อมาได้มีการนำตัวอักษรภาษาจีนที่มีต้นกำเนิดจากอักษรภาพ คำว่า 家 (jiā) ที่มีความหมายถึง บ้านหรือครอบครัว มาเขียนเชื่อมต่อกันให้เกิดเป็นลวดลาย โดยมีที่มาจากการที่ครอบครัวของผู้สร้างสรรค์เป็นครอบครัวชาวจีนและตนเองได้รับการปลูกฝังให้เรียนภาษาจีนตั้งแต่เด็ก ผลงานชิ้นนี้จึงมีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างภาพแทนความรู้สึกที่มีต่อบ้าน ซึ่งหมายถึงสถานที่ที่เราเติบโตและรู้สึกอบอุ่นปลอดภัยเมื่ออาศัยอยู่ จากนั้นจึงนำภาพที่ได้มาฉลุเป็นชิ้นงานโดยการตัดเลเซอร์บนวัสดุเหล็กและสเตนเลส จนเกิดเป็นเส้นและช่องว่างเล็กใหญ่ไร้รูปทรงที่แน่นอนจำนวนมาก และเมื่อแสงส่องลอดแผ่นฉลุนี้จึงเกิดเงาเป็นลวดลายตามช่องว่างเหล่านั้น

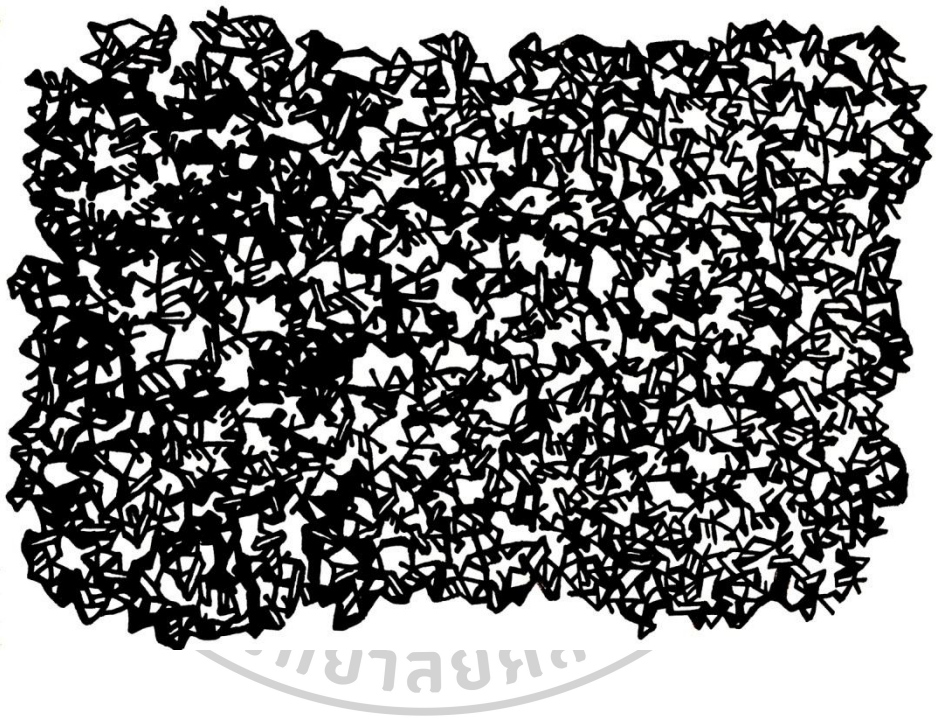

ภาพที่ 45 ร่างลายเส้นภาพแทนความรู้สึกที่มีต่อบ้านจากอักษรจีน 家

ภาพที่ 46 (ซ้าย) กระบวนการฉลุแผ่นสเตนเลสด้วยการตัดเลเซอร์ (Laser cutting)
ภาพที่ 47 (ขวา) ชิ้นงานสำเร็จจากการฉลุแผ่นสเตนเลสด้วยการตัดเลเซอร์

สำหรับชิ้นงานส่วนสุดท้าย ผู้สร้างสรรค์เลือกนำแผนที่ซึ่งเป็นสื่อที่นำมาใช้ในการสื่อความหมายถึงพื้นที่ทางภูมิศาสตร์มาสร้างชิ้นงานด้วยเทคนิคกัดกระจกบนอะคริลิค โดยอ้างอิงจากผังแม่บทเดิมของมหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์ปี พ.ศ. 2521 ทั้งนี้เนื่องมาจากผังแม่บทในปีดัง กล่าวเป็นแผนผังที่มีการรวมพื้นที่ของพระราชวังสนามจันทร์ไว้เป็นพื้นที่ของมหาวิทยาลัยด้วย แตกต่างจากปัจจุบันซึ่งพระราชวังสนามจันทร์มิได้อยู่ในพื้นที่ของมหาวิทยาลัยอีกต่อไป อย่างไรก็ตามแผนผังปัจจุบันของวิทยาเขตก็ได้ถูกนำมาสร้างเป็นชิ้นงานควบคู่กันด้วยวิธีการติดชิ้นส่วนของแผ่นซีดีขนาดเล็กบนแผ่นอะคริลิคสีดำ

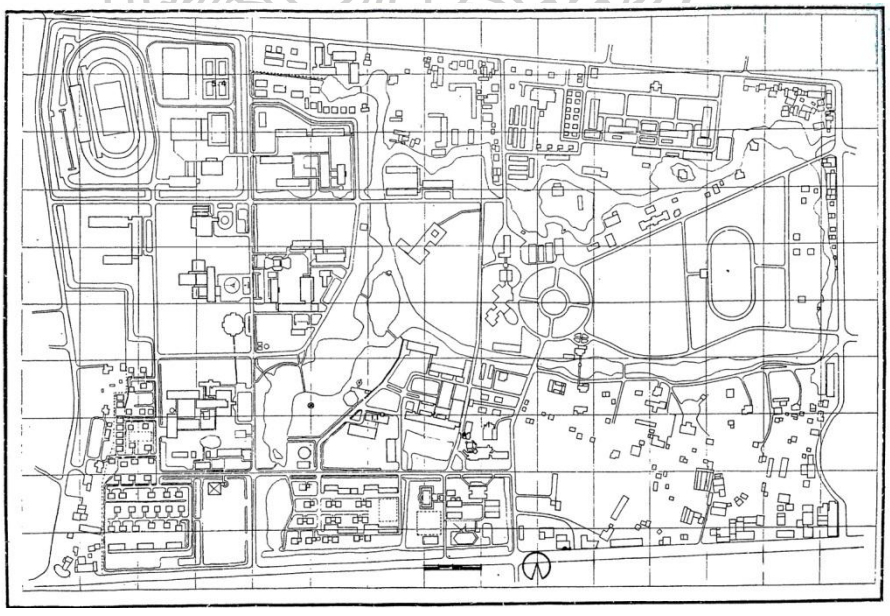

ภาพที่ 48 ร่างลายเส้นที่ถอดแบบจากผังแม่บทมหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์ ปี พ.ศ. 2521

ภาพที่ 49 (ซ้าย) ลายเส้นผังแม่บทเดิมบนแผ่นอะคริลิคกระจก (Mirror Acrylic) เทคนิคกัดกระจก
ภาพที่ 50 (ขวา) แผนผังมหาวิทยาลัย เทคนิคแผ่นซีดีบนอะคริลิค

ขั้นตอนสุดท้ายของการสร้างสรรค์ผลงานชุดนี้ คือการติดตั้งชิ้นงานทั้งหมดให้เป็นผลงานศิลปะจัดวางชุด การเดินทาง...ทับแก้ว พร้อมทั้งออกแบบแสงให้สอดคล้องกับการจัดวางผลงาน โดยเลือกให้แสงที่ผลงานตามลำดับ ดังต่อไปนี้

ผลงานส่วนแรกที่แสงเผยให้เห็น ได้แก่ ชุดลายเส้นแผนที่การเดินทางภายในมหาวิทยาลัยจากความรู้สึกและความทรงจำ ประกอบด้วยชิ้นงานทั้งหมดสามชิ้นด้วยกัน ประกอบด้วยลายเส้นที่ตัดบนวัสดุพลาสวูดสีขาว ซึ่งมีคุณสมบัติคงรูปแต่สามารถแตกหักได้ ลอยตัวด้วยการแขวนลงมาจากคานด้านบน การติดตั้งผลงานด้วยการแขวนในระดับสายตานี้แสดงให้เห็นถึงความไม่คงที่ หากถูกสัมผัสหรือขยับ ลายเส้นนี้จะแกว่งไกว หากแต่ยังคงตัวเป็นเส้นทางเส้นเดิม

ถัดลงมาบริเวณพื้นเยื้องไปทางด้านหลังชิ้นงานพลาสวูด เป็นเส้นเชือกสีขาวที่วางอยู่ในรูปแบบเดียวกันเสมือนเงาของลายเส้น แต่การที่เส้นเชือกวางอยู่อย่างอิสระ ไม่ได้ยึดอยู่กับพื้นแสดงให้เห็นถึงเส้นทางที่บันทึกไว้ด้วยความทรงจำนี้สามารถเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา เช่นเดียวกับความทรงจำอื่น ๆ ที่เมื่อเวลาผ่านไป ความทรงจำของเราอาจถูกบิดเบือน หรือถูกนำไปรวมกับความทรงจำใหม่ ๆ ที่เพิ่มเข้ามาในแต่ละช่วงเวลา

สำหรับส่วนสุดท้ายบริเวณด้านหลังชิ้นงานทั้งหมดเป็นจอวิดีทัศน์ขนาดใหญ่แสดงให้เห็นถึงการลากเส้นจากจุดเริ่มต้นไปจนถึงจุดสิ้นสุดและย้อนจากจุดสิ้นสุดมาสู่จุดเริ่มต้น กลับไปกลับมาเป็นรอบ ๆ เป็นการย้ำเตือนถึงการใช้ชีวิตในพื้นที่มหาวิทยาลัยที่เป็นไปอย่างเป็นกิจวัตร การใช้ขนาดจอที่ใหญ่กว่าผู้ชมค่อนข้างมากทำให้สามารถมองเห็นการลากเส้นอย่างละเอียด อีกทั้งยังเป็นการขยายภาพพื้นที่ให้สอดคล้องต่อระยะเวลาการเดินทางของเส้นอีกด้วย

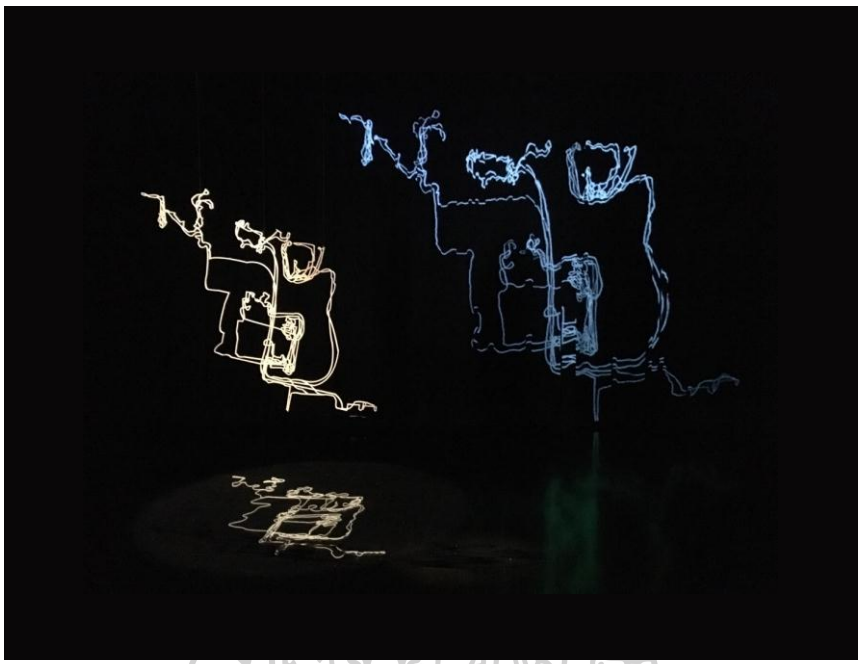

ภาพที่ 51 การติดตั้งผลงานแผนที่การเดินทางภายในมหาวิทยาลัยจากความรู้สึกและความทรงจำ

หลังจากที่วีดิทัศน์แสดงลายเส้นจากจุดเริ่มต้นไปถึงจุดจบ แสงจึงเผยให้เห็นผลงานส่วนต่อมาซึ่งเป็นภาพแทนของความรู้สึกที่มีต่อบ้าน ในส่วนนี้แผ่นสเตนเลสที่ผ่านการฉลุลวดลายถูกนำมาแขวนลอยอยู่เหนือศีรษะของผู้ชม โดยยึดมุมทั้งสี่ด้านขึ้นในระดับที่แตกต่างกัน ทำให้ผลงานโค้งตัวเป็นรูปทรงคล้ายเปล โดยส่วนกลางของชิ้นงานคือบริเวณที่หย่อนลงต่ำที่สุด ด้วยวิธีการแขวนดังกล่าวทำให้สเตนเลสซึ่งมีคุณสมบัติแข็งแรงทนทานดูอ่อนลง ประกอบกับวัสดุที่มีความมันเงา เมื่อแสงตกกระทบจึงเกิดการสะท้อน ในขณะเดียวกันบริเวณเพดานเหนือชิ้นงานมีแรงลมจากเครื่องทำความเย็น ส่งผลให้ชิ้นงานเกิดการไกวเบา ๆ จึงเกิดภาพแสงระยิบระยับบริเวณชิ้นงานอีกด้วย

อย่างไรก็ตาม ผลที่เกิดจากการให้แสงไม่ได้สัมพันธ์กับชิ้นงานเพียงส่วนเดียว หากแต่การที่ชิ้นงานถูกฉลุจนมีช่องว่างเล็กใหญ่จำนวนมาก ทำให้แสงสามารถลอดผ่านช่องว่างเหล่านั้นและตกกระทบลงบนพื้นเบื้องล่าง บริเวณพื้นจึงเกิดเป็นลวดลายคล้ายเงาไม้ที่เกิดขึ้นในธรรมชาติ นอกจากนี้บริเวณพื้นยังมีการติดตั้งแผ่นเหล็กที่ฉลุด้วยลวดลายเดียวกันกับแผ่นสเตนเลส หากแต่จัดวางให้เป็นแผ่นตรง แสดงให้เห็นถึงความแข็งแรงและเป็นคล้ายกับที่กำบัง

ภาพที่ 52 การติดตั้งผลงานภาพแทนความรู้สึกที่มีต่อบ้าน

ในส่วนสุดท้ายของผลงานซึ่งเป็นแผนที่ของมหาวิทยาลัยแสดงให้เห็นพื้นที่ในอดีตและปัจจุบันที่เป็นเหมือนเงาสะท้อนของกันและกัน โดยมีแสงเป็นองค์ประกอบสำคัญ ทั้งนี้เนื่องมาจากการใช้เทคนิคกัดกระจกกับแผนที่ในอดีตนั้นจำเป็นต้องอาศัยแสงในการส่องจากด้านหลังให้เห็นลายเส้นที่ชัดเจน เปรียบได้กับอดีตที่พร่าเลือนไปตามกาลเวลา หากแต่จะแจ่มชัดขึ้นเมื่อนึกถึงหรือกลับไปให้ความสำคัญ ในขณะที่แผ่นซีดีซึ่งมีคุณสมบัติในการบันทึกข้อมูลนั้นเป็นวัสดุที่สะท้อนแสงและก่อให้เกิดการรับรู้สีที่แตกต่างกันตามองศาการตกกระทบของแสง ดังนั้นผู้ชมจึงรับรู้สีของผลงานแตกต่างกันไปจากมุมที่ตนเองมอง นอกจากนี้เมื่อผู้ชมมองขึ้นไปยังแผ่นกระจกจะสามารถมองเห็นเงาของแผนที่ปัจจุบันได้ เช่นเดียวกับเมื่อมองลงมายังแผนที่ปัจจุบันก็จะเห็นส่วนสะท้อนของแผนที่เก่า ด้วยแนวคิดที่ว่าอดีตเป็นส่วนหนึ่งของปัจจุบัน และปัจจุบันก็เป็นผลของอดีต แม้เราอาจไม่ได้อยู่ร่วมประสบการณ์ในอดีตนั้น แต่เราก็ยังอยู่บนพื้นที่เดิม สามารถรับรู้ถึงชีวิตและบรรยากาศของสถานที่ในวิถีใหม่ได้

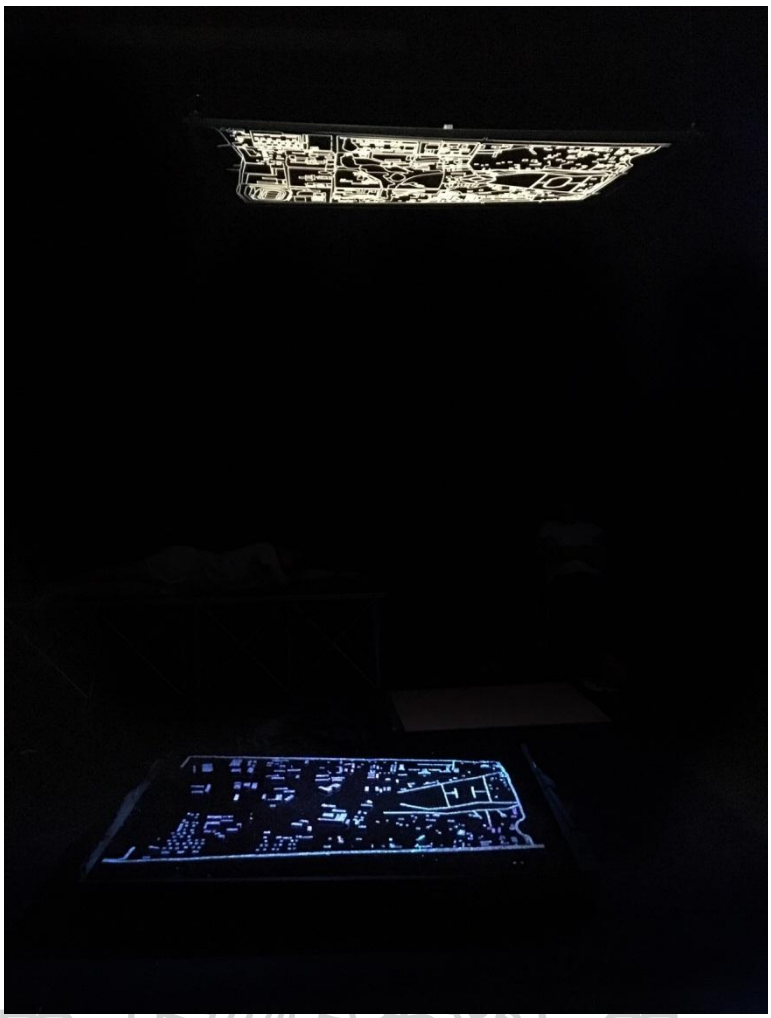

ภาพที่ 53 การติดตั้งผลงานแผนที่มหาวิทยาลัยซึ่งเป็นส่วนสะท้อนของอดีต-ปัจจุบัน

มหาวิทยาลัยศิลปากร

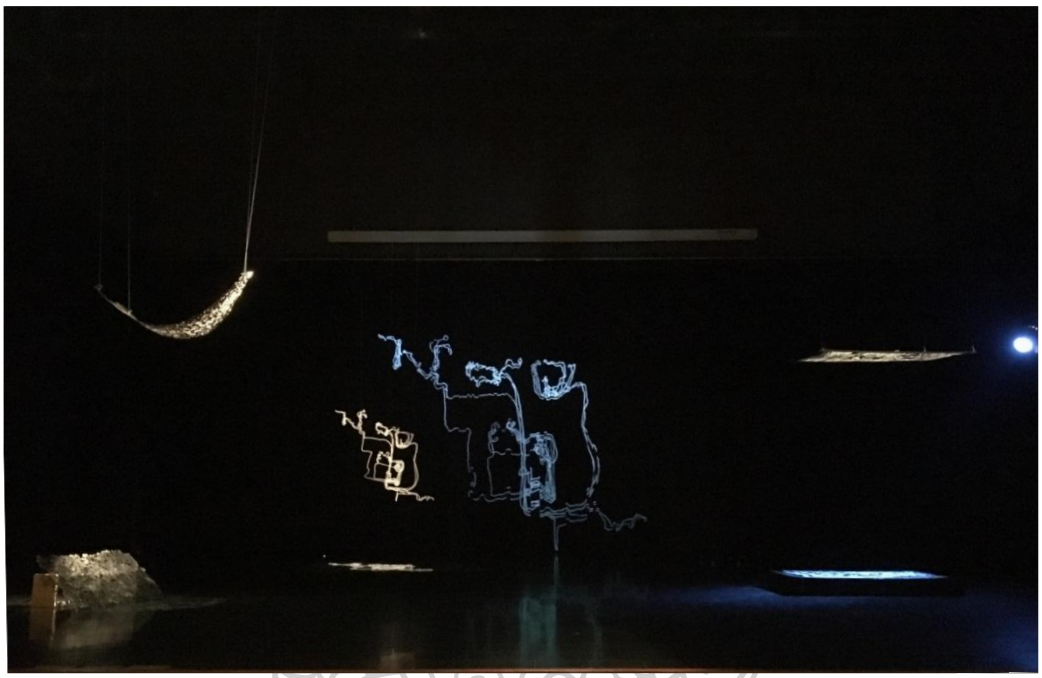

ภาพที่ 54 ผลงานชุด การเดินทาง...ทับแก้ว, 2018

ทั้งนี้จากการประมวลผลข้อเสนอแนะที่มีต่อผลงานชุด การเดินทาง...ทับแก้ว จากผู้ทรงคุณวุฒิ พบว่าการจัดวางองค์ประกอบของผลงานยังเป็นการจัดวางแบบแยกส่วน ผลงานจึงยังไม่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน อีกทั้งผลงานชุดนี้จะสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น หากมีมนุษย์เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของผลงานด้วย

2.1.3 ผลงานชุด ทับแก้ว (A Place Called Home)

ผลงานชุด ทับแก้ว นี้ยังคงแนวคิดและแรงบันดาลใจดั้งเดิมจากผลงานชุด การเดินทาง...ทับแก้ว ไว้ คือ การถ่ายทอดความทรงจำและความรู้สึกของตนเองต่อสถานที่สำคัญในชีวิต ซึ่งมีจุดเริ่มต้นจากมหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์ ทั้งนี้รูปแบบการจัดวางผลงานได้ปรับเปลี่ยนโดยต่อยอดจากข้อเสนอแนะของคณาจารย์ที่ว่าผลงานในชุดเดิมนั้นถูกจัดวางแบบแยกส่วน ยังไม่สอดคล้องกัน ผู้สร้างสรรค์จึงดำเนินการศึกษาข้อมูลเพิ่มเติม พร้อมทั้งแก้ไขผลงานให้มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันมากยิ่งขึ้น รวมถึงทดลองสร้างสภาพแวดล้อมให้ผู้ชมเป็นส่วนหนึ่งของผลงานด้วย ผลงานชุดนี้จัดแสดง ณ โรงละครทรงพล อาคารวชิรมงกุฎ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์

ลำดับแรก การจัดวางชิ้นงานแผนที่มหาวิทยาลัย อันแสดงถึงภาพสะท้อนของอดีต-ปัจจุบัน อยู่บริเวณกึ่งกลางของพื้นที่จัดแสดง โดยยังคงรูปแบบการแขวนแผนที่อดีตซึ่งเป็นเทคนิคกัดกระจกไว้ด้านบนในแนวระนาบขนานกับแผนที่ปัจจุบันซึ่งใช้การปะติดชิ้นส่วนของแผ่นซีดีที่วางอยู่ด้านล่าง เมื่อให้แสงที่แผนที่ทั้งสอง ผลที่ได้ในแง่การมองเห็นเส้นแผนที่และการสะท้อนเงาในกันและกันยังคงเดิม

อย่างไรก็ตาม ในการจัดวางผลงานครั้งนี้ได้มีการนำเอาภาพเคลื่อนไหวส่วนหนึ่งจากผลงาน ลมหายใจกับธาตุทั้งสี่ มาประกอบ ได้แก่ ภาพร่มไม้ที่แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของแสงและการเคลื่อนมุมกล้องตามลมหายใจของผู้บันทึก ซึ่งเป็นมุมมองจากด้านล่างไปยังด้านบน (ภาพที่ 55) และภาพการหยดของน้ำลงบนพื้นในเวลากลางคืน ซึ่งก่อให้เกิดการแตกตัวและส่งผลให้แสงที่ตกกระทบขยายตัวคล้ายคลื่น อันเป็นมุมมองจากด้านบนไปยังด้านล่าง (ภาพที่ 56)

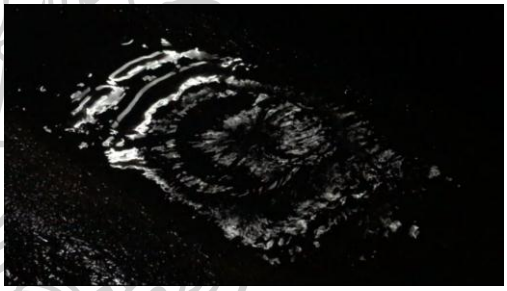

ภาพที่ 55 (ซ้าย) ตัวอย่างภาพเคลื่อนไหวในผลงานชุด ทับแก้ว มุมมองจากล่างขึ้นบน
ภาพที่ 56 (ขวา) ตัวอย่างภาพเคลื่อนไหวในผลงานชุด ทับแก้ว มุมมองจากบนลงล่าง

การฉายภาพเคลื่อนไหวดังกล่าวเป็นการฉายผ่านเครื่องฉายภาพ (Projector) ซึ่งติดตั้งอยู่ใต้แผนที่ชิ้นล่าง แผนที่ดังกล่าวถูกเจาะเป็นวงกลมตรงกลางขนาดเท่ากับเส้นผ่านศูนย์กลางของเลนส์เครื่องฉายเพื่อให้แสงลอดผ่านได้ แผนที่กัดกระจกจึงเปรียบเสมือนจอรับภาพ (ภาพที่ 57) เนื่องจากวัสดุของแผนที่นั้นเป็นกระจกอะคริลิคจึงก่อให้เกิดการสะท้อนภาพกลับลงมายังพื้นเบื้องล่างในขนาดที่กว้างขึ้นตามการกระจายแสง (ภาพที่ 58)

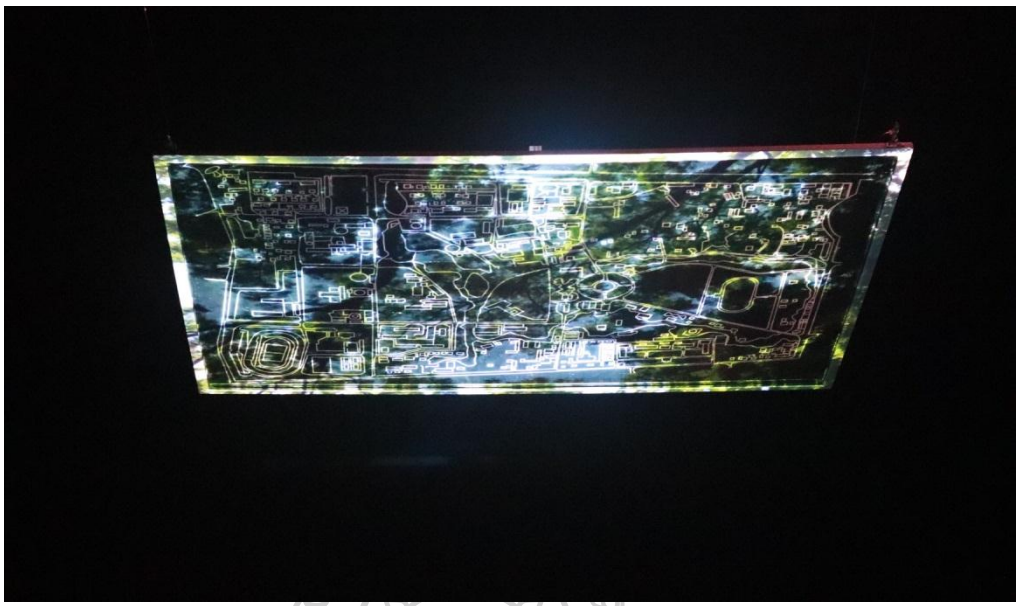

ภาพที่ 57 แผนที่กัดกระจกรับภาพจากเครื่องฉายภาพ (Projector)

มหาวิทยาลัยศิลปากร

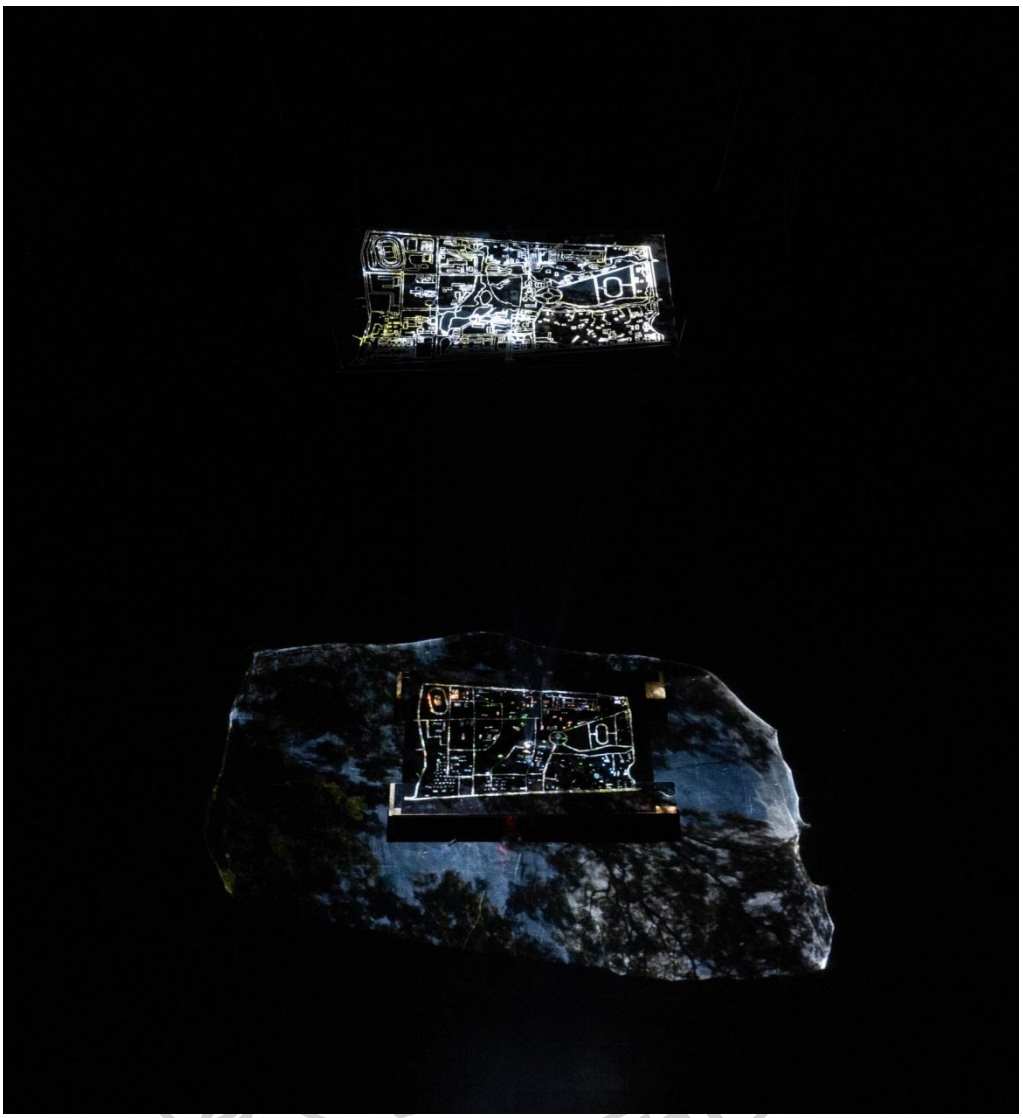

ภาพที่ 58 การสะท้อนภาพจากกระจกอะคริลิคลงบนพื้น

ถัดมาบริเวณฝั่งขวาของพื้นที่จัดแสดง เป็นการขยายภาพแทนความทรงจำที่มีต่อบ้านด้วยการใช้แสงและเงา โดยการนำเอาผ้าโปร่งแสงขนาดใหญ่มาขึงกับโครงเหล็กวางหันหน้าเข้ากลางพื้นที่จัดแสดง และนำแผ่นสเตนเลสฉลุลวดลายมาติดตั้งไว้ด้านหลัง จากนั้นจึงติดตั้งโคมไฟที่ด้านหลังแผ่นสเตนเลสอีกทีหนึ่ง เมื่อแสงตกกระทบกับแผ่นสเตนเลสจึงก่อให้เกิดเงาตกกระทบลงบนผืนผ้า ด้วยระยะห่างระหว่างชิ้นงานกับผืนผ้าทำให้เงาขยายใหญ่กว่าความเป็นจริงอย่างมาก ทั้งนี้เพื่อสื่อถึงประสบการณ์ที่ถูกบันทึกไว้ในความทรงจำ เมื่อนึกถึงภาพเหล่านั้นก็จะเชื่อมต่อเรื่องราว เหตุการณ์ และความรู้สึกเข้าด้วยกัน แม้เป็นประสบการณ์ที่เคยเกิดขึ้นจริง แต่ไม่สามารถจับต้องได้อีก

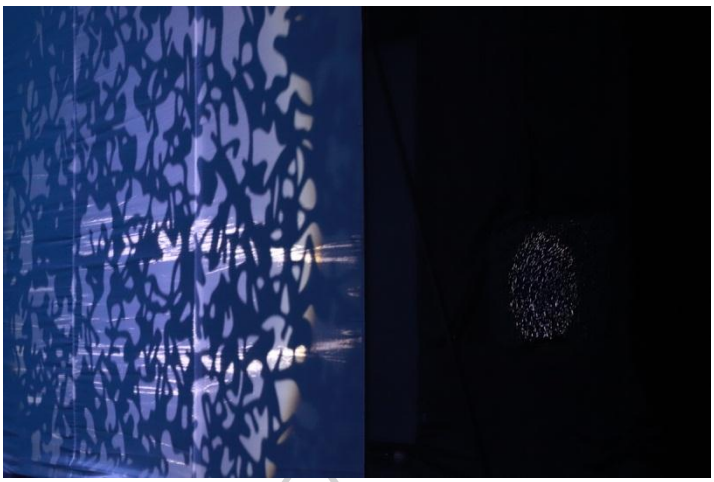

ภาพที่ 59 การติดตั้งแผ่นสเตนเลสซึ่งอยู่เบื้องหลังผืนผ้า

ภาพที่ 60 เงาตกกระทบจากการให้แสงที่แผ่นสเตนเลส เกิดเป็นลวดลายบนผืนผ้า

สำหรับทางด้านซ้ายของโรงละคร ผู้สร้างสรรค์ได้ทดลองติดตั้งลายเส้นแผนที่การเดินทางภายในมหาวิทยาลัยจากความรู้สึกและความทรงจำ จากเดิมที่ใช้เส้นเชือกวางบนพื้นคล้ายกับเงา ในการจัดวางครั้งนี้ได้เพิ่มเติมการตั้งกล้องบันทึกวิดีโอไปยังชิ้นงาน ซึ่งภาพนั้นได้ถ่ายทอดสดผ่านเครื่องฉายภาพลงบนจอภาพด้านหลัง การตั้งกล้องในรูปแบบดังกล่าวก่อให้เกิดการสะท้อนแบบอนันต์ (Infinity Mirror) อันเกิดจากการสะท้อนกลับไปกลับมาระหว่างกล้องและจอภาพ ทำให้เกิดภาพคล้ายกับภาพลวงตาว่าเส้นแผนที่ถูกเรียงลึกเข้าไปในจอไม่สิ้นสุด

ภาพที่ 61 ภาพบนจอรับภาพที่สะท้อนลายเส้นการเดินทางลึกเข้าไปในจอภาพ

การจัดวางผลงานดังที่กล่าวมา ไม่เพียงนำเสนอชิ้นงานแต่ละชิ้นเท่านั้น หากแต่การให้แสงด้วยวิธีการต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นจากเครื่องฉายภาพหรือโคมไฟ การตกกระทบของแสงล้วนก่อให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างชิ้นงาน เช่น การที่ภาพจากเครื่องฉายสะท้อนกับแผนที่กัดกระจกและตกกระทบลงบนพื้น การให้แสงที่แผ่นสเตนเลสตกกระทบลงบนผืนผ้ารวมถึงพื้นที่บริเวณด้านหน้าผืนผ้าด้วย เป็นต้น

ภาพที่ 62 ภาพรวมการจัดวางผลงานชุด ทับแก้ว (A Place Called Home), 2018

ทั้งนี้ในการจัดแสดงและนำเสนอผลงาน ผู้สร้างสรรค์ได้เพิ่มเติมและปรับเปลี่ยนการจัดวางผลงานส่วนหนึ่งด้วยการเพิ่มนักแสดงเข้ามาในฐานะตัวแทนของ ‘มนุษย์’ คนหนึ่งซึ่งมีปฏิสัมพันธ์ต่อโลกแวดล้อม โดยอาศัยการรับรู้ผ่านประสาทสัมผัส รู้สึก และตอบสนองต่อสิ่งแวดล้อม ณ ขณะนั้น ทั้งนี้ตำแหน่งเริ่มต้นคือการนอนลงบนแผ่นสเตนเลสซึ่งฉลุเป็นลวดลายเพื่อสื่อความหมายถึงการพำนัก (Dwelling) จากนั้นจึงเคลื่อนที่ไปยังส่วนต่าง ๆ ของพื้นที่จัดแสดง และสัมผัสกับองค์ประกอบต่าง ๆ ของผลงานผ่านร่างกายของตนเอง

ภาพที่ 63 นักแสดงนอนมองภาพเงาไม้ไหว นึกถึงความทรงจำในอดีต

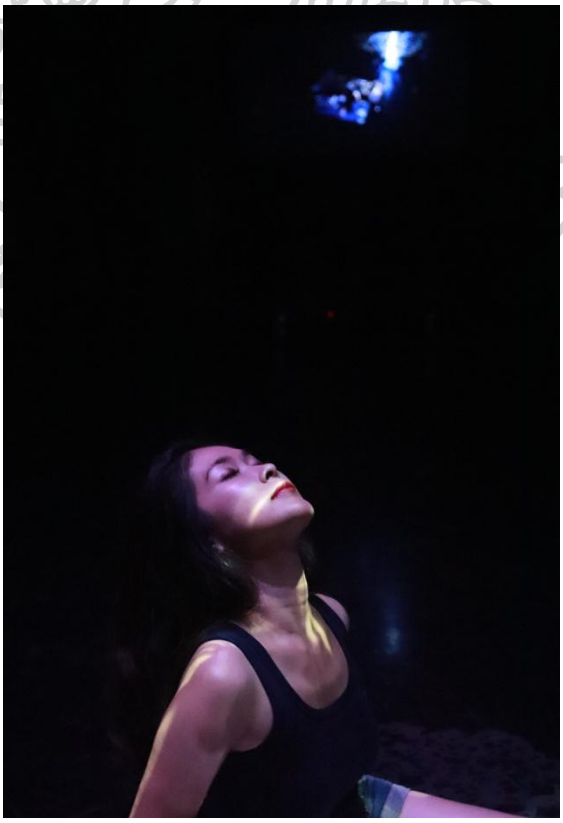

ภาพที่ 64 นักแสดงตอบสนองต่อน้ำซึ่งหยดลงมา

นอกจากนี้การปรับแนวทางการจัดวางผลงานอีกประการหนึ่งคือการเคลื่อนย้ายมุมกล้องซึ่งใช้ในการถ่ายทอดสดบนจอขนาดใหญ่ โดยเลือกการตั้งกล้องให้เห็นเป็นภาพกว้าง ดังนั้น ภาพที่ผู้ชมเห็นจึงเป็นทั้งภาพแสดงจริงและภาพที่ถูกถ่ายทอดบนจออีกทีหนึ่ง เช่นเดียวกับผู้ชมที่เมื่อเข้าไปอยู่ในบริเวณที่กล้องบันทึกได้ ก็จะมีภาพปรากฏบนจอเสมือนเป็นส่วนหนึ่งของผลงานด้วย

ภาพที่ 65 แสงจากเครื่องฉายภาพที่สะท้อนกับแผนที่ด้านบนตกกระทบลงบนร่างกายของนักแสดง และภาพถ่ายทอดสดบนจอสะท้อนให้เห็นอีกมุมหนึ่งของผลงาน

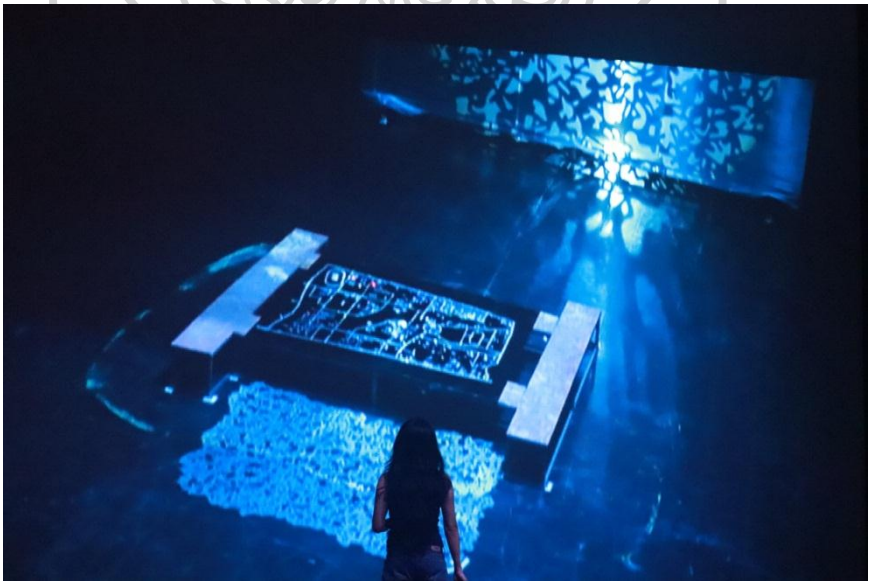

ภาพที่ 66 นักแสดงมองเข้าไปในจอซึ่งถ่ายทอดภาพผลงาน ณ ขณะนั้น

จากการเพิ่มนักแสดงเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของผลงานพบว่า การที่นักแสดงมีปฏิสัมพันธ์ต่อผลงานสามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงในการรับรู้ของผู้ชม ในทางหนึ่งคือการตอบสนองของนักแสดงต่อผลงานมีส่วนดึงสายตาของผู้ชมสู่รายละเอียดแต่ละส่วนของผลงาน อีกทางหนึ่งคือการที่นักแสดงเคลื่อนที่ไปในบริเวณพื้นที่จัดแสดงก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของภาพ ตัวอย่างเช่น การที่นักแสดงอยู่ภายใต้แผนที่กระจกทำให้แสงจากเครื่องฉายภาพตกกระทบลงบนร่างกายแทนการตกกระทบลงพื้นโดยตรง การที่นักแสดงเคลื่อนที่ผ่านช่องว่างระหว่างแผ่นสเตนเลสฉลุลายกับผืนผ้าส่งผลให้ลวดลายบนผ้าถูกแทนที่ด้วยเงา รวมถึงภาพการถ่ายทอดสดที่ปรากฏบนจอก็มีการเคลื่อนไหวของมนุษย์อยู่ในภาพด้วย

อย่างไรก็ตาม ในการจัดแสดงผลงานนี้ ผู้สร้างสรรค์ได้รับคำแนะนำจากคณาจารย์ว่าการให้ผู้อื่นเป็นนักแสดงในผลงานอาจไม่สื่อสารได้มากเท่ากับการที่ผู้สร้างสรรค์เป็นผู้แสดงเอง อีกทั้งเนื้อหาของผลงานยังสื่อถึงพื้นที่เฉพาะมากเกินไป ควรปรับให้ผู้อื่นสามารถเชื่อมโยงประสบการณ์ของตนเองได้ด้วย

2.2 กระบวนการสร้างสรรค์ผลงานระยะที่ 2

2.2.1 ผลงานชุด ณ ที่แห่งหนึ่ง...แห่งนั้น (Once Upon a Place) ช่วงที่ 1

การสร้างสรรค์ผลงานชุดนี้เป็นการดำเนินงานบนแนวความคิดเกี่ยวกับสถานที่ในความทรงจำที่บุคคลเคยประสบ และยังคงหวนระลึกถึงอยู่บางครั้งคราว การระลึกถึงความทรงจำนี้เป็นประสบการณ์ที่ล้วนเคยเกิดขึ้นกับมนุษย์ทุกคน เนื่องเพราะในชีวิตมนุษย์แต่ละคนล้วนประสบกับเหตุการณ์ต่าง ๆ อยู่ตลอดเวลา ทั้งนี้บางประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับความรู้สึกได้ถูกบันทึกไว้ในความทรงจำ โดยความทรงจำเหล่านั้นล้วนสัมพันธ์อยู่กับพื้นที่และเวลาเสมอ

การพัฒนาผลงานในระยะที่ 2 นี้เป็นช่วงที่แนวความคิดในการสร้างสรรค์ค่อนข้างคงที่แล้ว จึงมุ่งเน้นการพัฒนารูปแบบของผลงานและการสื่อความหมายเป็นสำคัญ โดยในผลงานชุดนี้ได้เลือกนำชิ้นงานบางส่วนจากผลงานสร้างสรรค์ระยะที่ 1 มาจัดวางร่วมกับชิ้นงานใหม่เพื่อสื่อความหมายของงานให้กว้างและลึกซึ้งยิ่งขึ้น โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ผลงานชุด ณ ที่แห่งหนึ่ง...แห่งนั้น (Once Upon a Place) จัดแสดง ณ บริเวณชั้นล่างของศูนย์ศิลปวัฒนธรรมเฉลิมพระเกียรติ 6 รอบพระชนมพรรษา มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์ โดยใช้พื้นที่จัดแสดงประมาณ 6 x 7 เมตร ประกอบด้วยการติดตั้งชิ้นงานและการจัดแสง ดังนี้

1) เส้นแผนที่การเดินทางภายในมหาวิทยาลัยจากความรู้สึกและความทรงจำ ติดตั้งโดยแขวนลอยอยู่ในระดับสายตา ณ มุมซ้ายของห้อง ซึ่งเป็นบริเวณที่เมื่อแสงส่องมาถึงจะเกิดเงาของลายเส้นฉายลงบนผนังที่อยู่ด้านหลัง เนื่องด้วยเส้นแผนที่นี้ทำขึ้นจากพลาสวูดสีขาวจึงส่งผลให้วัสดุเปลี่ยนสีตามสีของแสงที่ส่องมา การแขวนเส้นแผนที่ดังกล่าวเปรียบเสมือนความทรงจำของผู้สร้างสรรค์ที่ถูกถ่ายทอดเป็นรูปธรรม โดยความรู้สึกที่เกิดขึ้นในความทรงจำนั้นแสดงผ่านสีของแสงที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอด รวมถึงบางขณะที่ไม่มีแสงส่องถึงด้วย

ภาพที่ 67 เส้นแผนที่การเดินทางจากความรู้สึกและความทรงจำเมื่อได้รับแสงที่ต่างกัน

มหาวิทยาลัยศิลปากร

ภาพที่ 68 เงาความทรงจำ

2) แผ่นสเตนเลสฉลุลวดลาย ถูกนำมาแขวนติดกับผนังด้านขวาของพื้นที่จัดแสดง โดยติดตั้งแบบบิดม้วนให้เกิดความโค้งมน เมื่อแสงตกกระทบลงบนชิ้นงานแต่ละด้าน ก่อให้เกิดมิติในการมองเห็นแตกต่างกัน เช่น เมื่อแสงส่องเข้าทางด้านซ้ายของชิ้นงานก็จะสามารถเห็นพื้นผิวของวัสดุได้อย่างชัดเจน ในขณะที่เมื่อมองจากอีกด้านหนึ่งจะเห็นลวดลายที่ย้อนแสงและเงาตกกระทบลงบนผนัง โดยเงาที่เกิดขึ้นนั้นหากเป็นสีทุติยภูมิจะพบว่าเงาปรากฏเป็นสีปฐมภูมิตามการผสมสีของแสง ได้แก่ สีแดง สีเขียว และสีน้ำเงิน

การติดตั้งผลงานในแนวทางดังกล่าวสื่อถึงความหมายของผลงานที่ว่าความทรงจำของเรานั้นถูกแปรค่าและกักเก็บไว้ในรูปแบบนามธรรม ซึ่งในการระบวนการบันทึกความทรงจำนั้นเราไม่อาจรู้ได้ถึงความเป็นจริงทั้งหมด มันอาจถูกบิดเบือนหรือเปลี่ยนแปลงตามการรับรู้และความรู้สึกของผู้บันทึก เมื่อความคิด ความรู้สึกเปลี่ยนไปตามกาลเวลา การนึกถึงความทรงจำของเราก็เปลี่ยนแปลงตามไปด้วย เช่นเดียวกับแสงที่เปลี่ยนไปในแต่ละช่วงเวลาและเงาที่ถูกยืดขยายหรือหดเล็กลงตามทิศทางของแสงที่แตกต่างกันก็สามารถเปลี่ยนแปลงความรู้สึกในการรับรู้ได้ ผลงานชิ้นนี้จึงเป็นการแสดงถึงร่องรอยแห่งประสบการณ์ที่ถูกเชื่อมร้อยเข้าไว้ด้วยกัน

ภาพที่ 69 ภาพแทนความทรงจำในมุมย้อนแสง

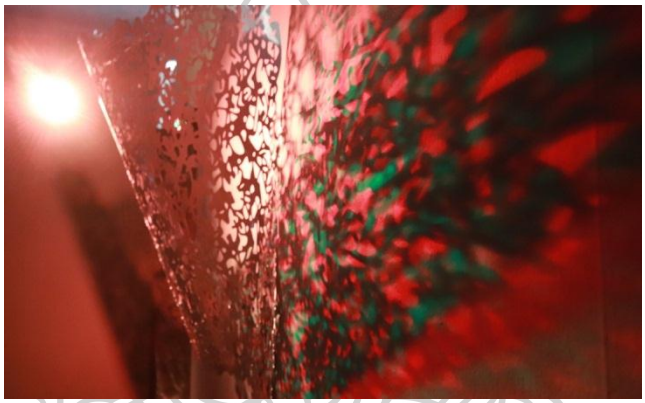

ภาพที่ 70 ภาพแทนความทรงจำในมุมย้อนแสง เงาตกกระทบแสดงให้เห็นการผสมสีของแสง

3) การพัฒนาผลงานชุดนี้ได้สร้างภาพเสมือนบ่อน้ำขึ้นมาบริเวณกึ่งกลางของพื้นที่จัดแสดง ประกอบขึ้นจากแผ่นสเตนเลสขนาด 1.5 เมตร x 1.8 เมตร x 0.2 เมตร ภายในใส่น้ำและวางแผนที่ซึ่งทำจากแผ่นกระจกอะคริลิคกัดเป็นลายเส้นตามผังแม่บทเก่าของมหาวิทยาลัย โดยแผนที่ด้านหนึ่งถูกยกขึ้นและบิดเข้าหาผนัง ส่วนด้านบนแขวนกล่องรูปทรงพีระมิดฐานสี่เหลี่ยม พื้นผิวด้านนอกทั้งสี่ด้านประกอบขึ้นจากวัสดุอะลูมิเนียม คอมโพสิท (Aluminium Composite) ที่มีคุณสมบัติพื้นผิวเรียบและเงา สามารถสะท้อนได้คล้ายกระจกเงา โดยแขวนแบบกลับหัวและตัดบริเวณปลายแหลมออกเพื่อให้เกิดช่องว่างสำหรับแสงลอดผ่าน

เริ่มแรกการติดตั้งผลงานดังกล่าวมีความสัมพันธ์กันด้วยการฉายภาพเคลื่อนไหวจากเครื่องฉายภาพที่ซ่อนอยู่ภายในกล่องพีระมิด หากแต่ด้วยระยะห่างระหว่างเครื่องฉายภาพและแผนที่ไม่เพียงพอ จึงปรับเปลี่ยนการฉายภาพจากด้านบนของพื้นที่จัดแสดงและปล่อยน้ำให้หยดลงจากกล่องแทน เมื่อแสงจากเครื่องฉายภาพตกกระทบลงบริเวณบ่อน้ำจึงเห็นเป็นภาพเคลื่อนไหวอยู่บนแผนที่ (ภาพที่ 71)

ในขณะเดียวกันแสงที่ส่องลงมาจากเครื่องฉายภาพนั้นก็ส่องผ่านบริเวณลายเส้นของแผนที่และตกกระทบลงบนผิวน้ำข้างใต้ เนื่องด้วยทั้งวัสดุอะคริลิคและสเตนเลสมีคุณสมบัติในการสะท้อนจึงก่อให้เกิดการสะท้อนลายเส้นแผนที่กลับไปกลับมา ทั้งด้านบนและด้านล่าง รวมถึงด้านข้างบริเวณขอบบ่อด้วย (ภาพที่ 72) นอกจากนี้แสงจากเครื่องฉายภาพยังฉายครอบคลุมพื้นที่นอกบ่อน้ำ แสงนั้นจึงกระทบลงบนพื้น เนื่องด้วยบ่อน้ำสร้างขึ้นจากแผ่นสเตนเลสซึ่งมีความเงา ทำให้ภาพที่ตกลงบนพื้นนั้นสะท้อนกลับเข้าที่ขอบอีกทางหนึ่ง (ภาพที่ 73)

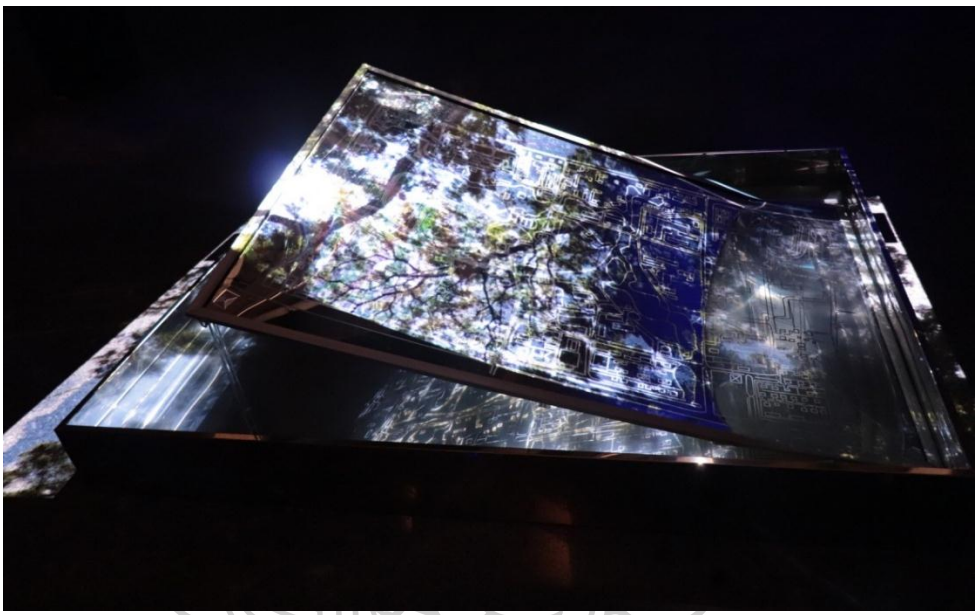

ภาพที่ 71 ภาพจากโปรเจคเตอร์ฉายลงบนแผนที่อะคริลิค

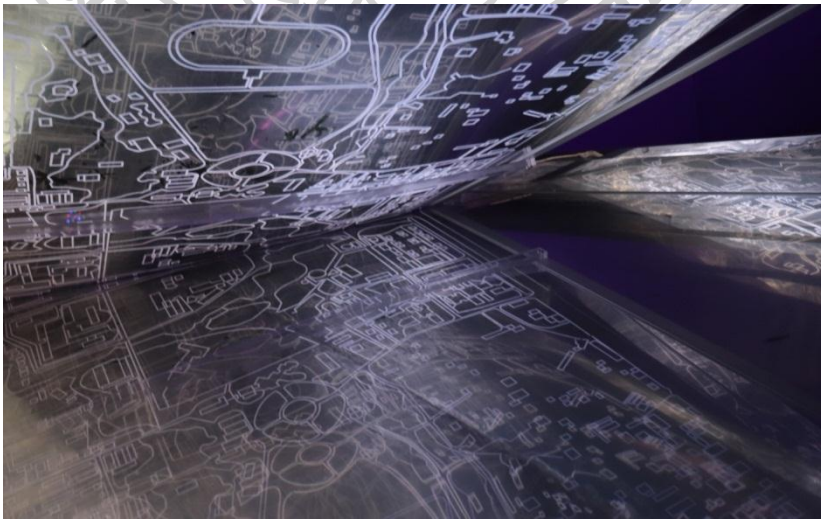

ภาพที่ 72 การสะท้อนลายเส้นของแผนที่บนกระจกและผิวน้ำ

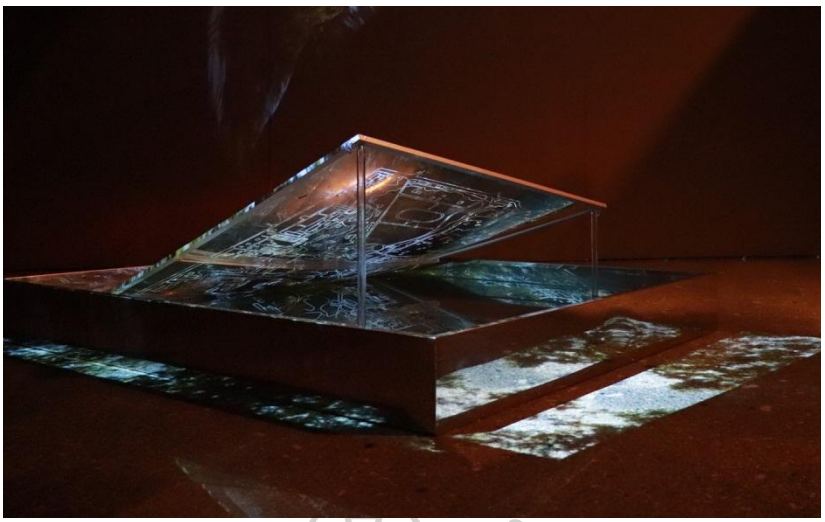

ภาพที่ 73 การสะท้อนของภาพบนพื้นบนพื้นผิวของขอบบ่อน้ำ

อย่างไรก็ตาม ผลที่เกิดจากการฉายภาพลงบนแผนที่อะคริลิคกระจกที่เด่นชัดที่สุด คือการสะท้อนภาพขึ้นบนผนัง โดยการสะท้อนนั้นเป็นการทับซ้อนกันระหว่างพื้นผิวที่มีลวดลายแผนที่ และภาพเคลื่อนไหวที่ตกกระทบลงมา ด้วยองศาในการยกแผ่นแผนที่ซึ่งก่อให้เกิดความโค้งงอเล็กน้อย ประกอบกับน้ำซึ่งอยู่เบื้องล่าง รวมถึงการที่บางส่วนของแผนที่จมอยู่ใต้น้ำ ทำให้เกิดการสะท้อนในลักษณะบิดรูปทรงบนผนัง โดยคงภาพแผนที่เป็นโครงสร้างหลักและมีภาพเคลื่อนไหวไหลเลื่อนไปตามรูปรอยของแผนที่นั้น ในขณะเดียวกัน ระหว่างที่ภาพเคลื่อนไหวดำเนินไปก็มีการปล่อยน้ำให้หยดลงจากปล่องด้านบนสู่บ่อน้ำด้านล่าง การหยดน้ำนี้นอกจากก่อให้เกิดเสียงเบา ๆ แล้วยังส่งผลให้ผิวน้ำกระเพื่อม ทำให้ภาพที่ปรากฏบนผนังเปลี่ยนรูปทรงตามแรงกระเพื่อมนั้นด้วย กล่าวได้ว่าการเคลื่อนไหวของภาพบนผนังนั้นเป็นการผสมผสานหลายปัจจัยเข้าด้วยกัน

สำหรับภาพที่ฉายลงบนแผนที่นั้นประกอบด้วยภาพเคลื่อนไหวที่บันทึกจากบ่อเก็บน้ำบริเวณด้านข้างอาคารวัชรนาฏยสภา และสระแก้วซึ่งเป็นสระน้ำสำคัญของมหาวิทยาลัย โดยสถานที่ทั้งสองแห่งเป็นแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ผลงาน

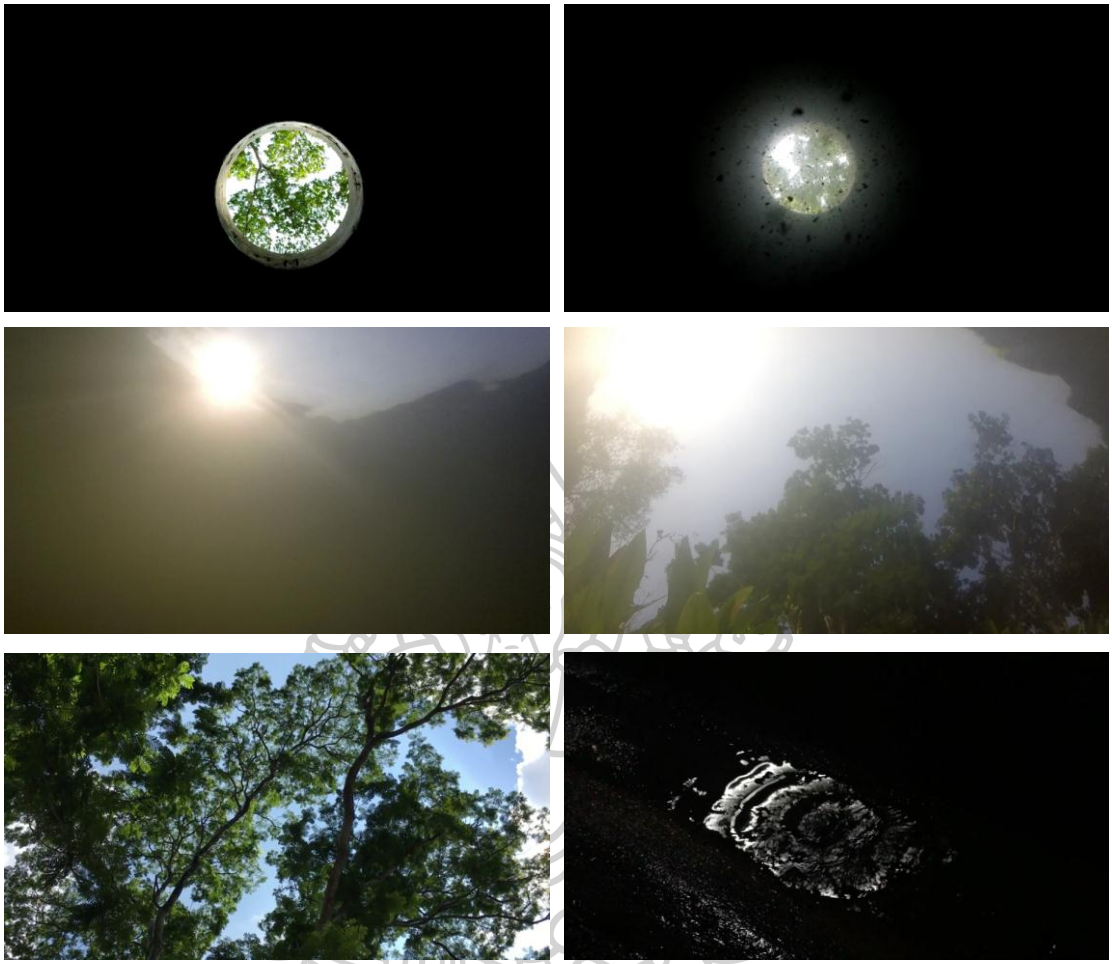

ภาพที่ 74 ตัวอย่างภาพที่ปรากฏในวีดิทัศน์

การที่ภาพเคลื่อนไหวบันทึกจากมุมมองที่ต่างกัน ก่อให้เกิดผลในภาพสะท้อนต่างกัน เช่น ภาพเงาไม้ที่ไหวก่อให้เกิดภาพที่ชัดเจนบนแผนที่ ในขณะที่ภาพจากใต้บ่อน้ำเห็นเพียงแสงที่ลอดเข้ามาทางปากบ่อ ทำให้เกิดผลคล้ายแสงส่องไปยังแผนที่ ดังนั้นภาพที่ปรากฏจึงเน้นให้เห็นแผนที่อย่างชัดเจนมากกว่าภาพเคลื่อนไหวเอง อนึ่งตำแหน่งของแผนที่ที่ได้รับแสงก็ส่งผลต่อรูปทรงของภาพสะท้อนด้วย

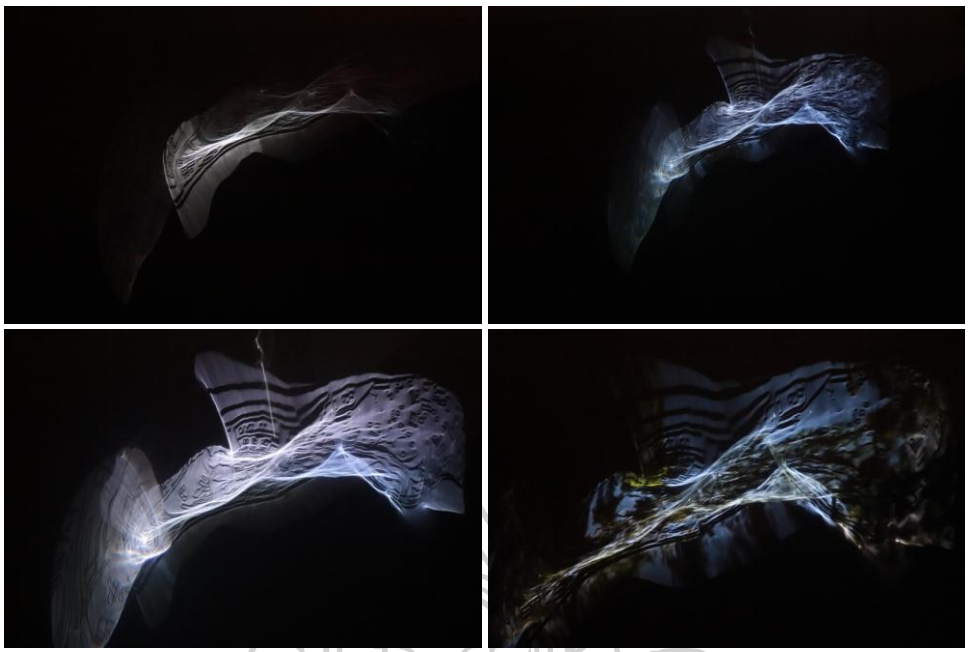

ภาพที่ 75 ตัวอย่างภาพสะท้อนที่ปรากฏบนผนัง

ทั้งนี้ปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งในการจัดแสดงผลงาน ได้แก่ แสงและสีของแสง ซึ่งประกอบด้วยการจัดวางโคมไฟแบบ LED (Light-Emitting Diode) ตามตำแหน่งต่าง ๆ ของพื้นที่จัดแสดง โดยไล่ระดับการเปลี่ยนสีเพื่อสร้างการรับรู้ทางเวลาและการรับรู้บรรยากาศของผลงาน นอกจากนี้ยังส่งผลให้เกิดมิติในการมองผลงานที่แตกต่างกันไปตามทิศทางของแสงด้วย

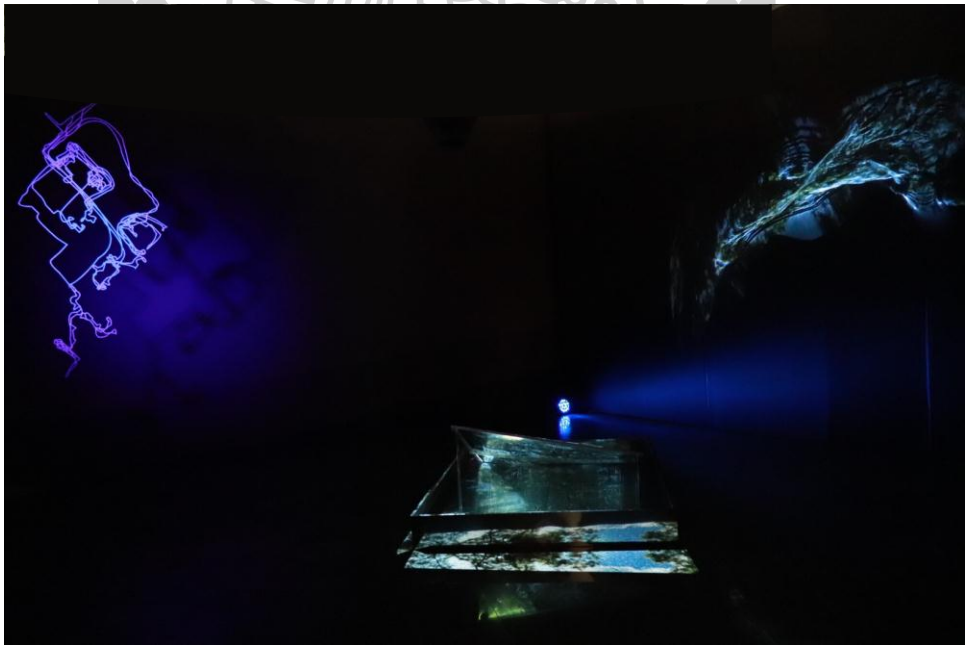

ภาพที่ 76 ภาพรวมการจัดแสดงผลงานชุด ณ ที่แห่งหนึ่ง...แห่งนั้น (ครั้งที่ 1), 2018

2.2.2 ผลงานชุด ณ ที่แห่งหนึ่ง...แห่งนั้น (Once Upon a Place) ช่วงที่ 2

จุดมุ่งหมายในการสร้างสรรค์ผลงานชุดนี้ คือ การสร้างประสบการณ์ทางพื้นที่ให้แก่ผู้ชม โดยใช้องค์ประกอบทางทัศนศิลป์เป็นสื่อ โดยพื้นที่จัดแสดงผลงานชุดนี้ ได้แก่ อาคารวัชรนาฏยสภา หรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า โรงละครเอสี่ ดังที่ได้กล่าวไปเบื้องต้นว่าการหวนคิดถึงการใช้ชีวิตอยู่ ณ สถานที่แห่งนี้เป็นแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ผลงาน และการศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับพื้นที่ การได้สร้างสรรค์ผลงานที่โรงละครแห่งนี้จึงเปรียบเสมือนการได้กลับไปสู่ช่วงเวลาในอดีตที่ผู้สร้างสรรค์โหยหา เป็นการสร้างประสบการณ์ รวมถึงความทรงจำใหม่ในที่แห่งเดิม

โรงละครเอสี่ เป็นโรงละครแบบ Arena หรือพื้นที่แสดงที่ผู้ชมสามารถชมละครได้จากรอบด้าน เวทีอาจอยู่สูงหรือต่ำกว่าที่นั่งของผู้ชมก็ได้ พื้นที่ของโรงละครนี้เป็นรูปทรงแปดเหลี่ยมไม่มีเสาตรงกลาง พื้นที่กลางอาคารอยู่ต่ำกว่าพื้นที่โดยรอบ ตรงกันข้ามกับหลังคาที่บริเวณตรงกลางคือจุดสูงสุด อย่างไรก็ตามในการจัดแสดงละครเวที ผู้สร้างสรรค์ส่วนใหญ่มักเลือกให้เวทีอยู่ด้านตรงข้ามกับห้องควบคุมแสงและเสียงเพื่อให้สะดวกต่อการควบคุม ในผลงานชุดนี้ผู้สร้างสรรค์ได้ปรับการใช้พื้นที่ใหม่ โดยเลือกใช้การวางที่นั่งของผู้ชมให้หันหน้าไปยังห้องควบคุม เนื่องจากพื้นที่บริเวณที่นั่งเป็นมุมที่โปร่งและสามารถมองภาพได้กว้างโดยไม่มีคานไม้ขวางอยู่

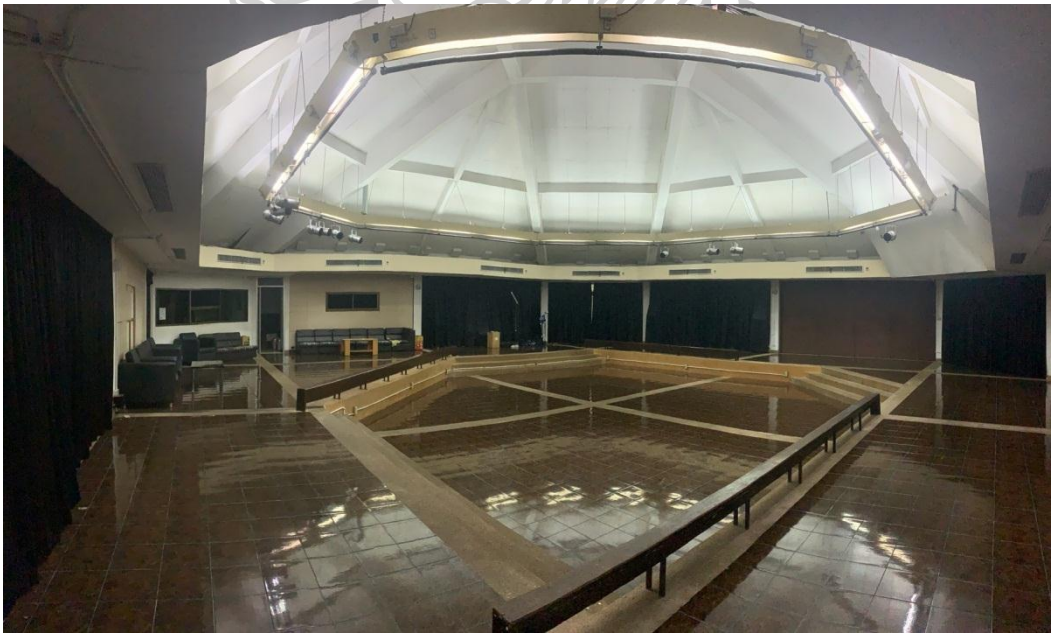

ภาพที่ 77 พื้นที่จัดแสดง อาคารวัชรนาฏยสภา มหาวิทยาลัยศิลปากร (ภายใน)

การสร้างพื้นที่เฉพาะในผลงานชุด ณ ที่แห่งหนึ่ง...แห่งนั้น แสงเป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญ ผู้สร้างสรรค์จึงดำเนินการจัดการพื้นที่ก่อนติดตั้งผลงาน โดยการปูพรมสีดำและติดม่านสีดำ

เพื่อป้องกันแสงสะท้อนจากบนพื้นและประตูต่าง ๆ และเพื่อสร้างบริเวณของพื้นที่จัดแสดงให้กลมกลืนเป็นพื้นที่เดียวกัน ทั้งนี้การติดตั้งผลงานแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1) องค์ประกอบของผลงานที่สื่อแสดงถึงความทรงจำส่วนบุคคล

ความทรงจำของบุคคลเกิดขึ้นจากการบันทึกประสบการณ์ที่ผ่านกระบวนการจัดเก็บจัดหมวดหมู่ และแปรค่าเป็นสัญลักษณ์จนเกิดเป็นภาพแทน โดยในผลงานชุดนี้ได้เลือกนำความทรงจำและความรู้สึกที่มีต่อทับแก้วมานำเสนอผ่านชิ้นงานแบบนามธรรม จำนวน 3 ชิ้นด้วยกัน โดยติดตั้งอยู่บริเวณสองฝั่งของพื้นที่จัดแสดงผลงานหลัก

ก่อนการติดตั้งชิ้นงานแรก ผู้สร้างสรรค์ได้แขวนผ้าสีขาวขนาดใหญ่จำนวนสามผืนเพื่อสร้างขอบเขตและพื้นที่ตกกระทบบริเวณสามด้านของพื้นที่จัดแสดง โดยด้านที่หนึ่งเป็นด้านที่ตรงกับประตูทางเข้า เมื่อผู้ชมเดินผ่านประตูเข้ามาจะพบกับแผ่นแสตนเลสฉลุลาย ซึ่งสื่อถึงความทรงจำในอดีตเกี่ยวกับบ้านหลังนี้ที่ถูกเชื่อมร้อยเข้าด้วยกันด้วยตัวอักษรภาษาจีนที่แปลว่าบ้าน ผลงานชิ้นนี้ไม่มีการให้แสงโดยตรง หากแต่เป็นการให้แสงมาจากอีกด้านหนึ่งของผ้า แผ่นแสตนเลสนี้จึงแสดงลวดลายผ่านการย้อนแสง

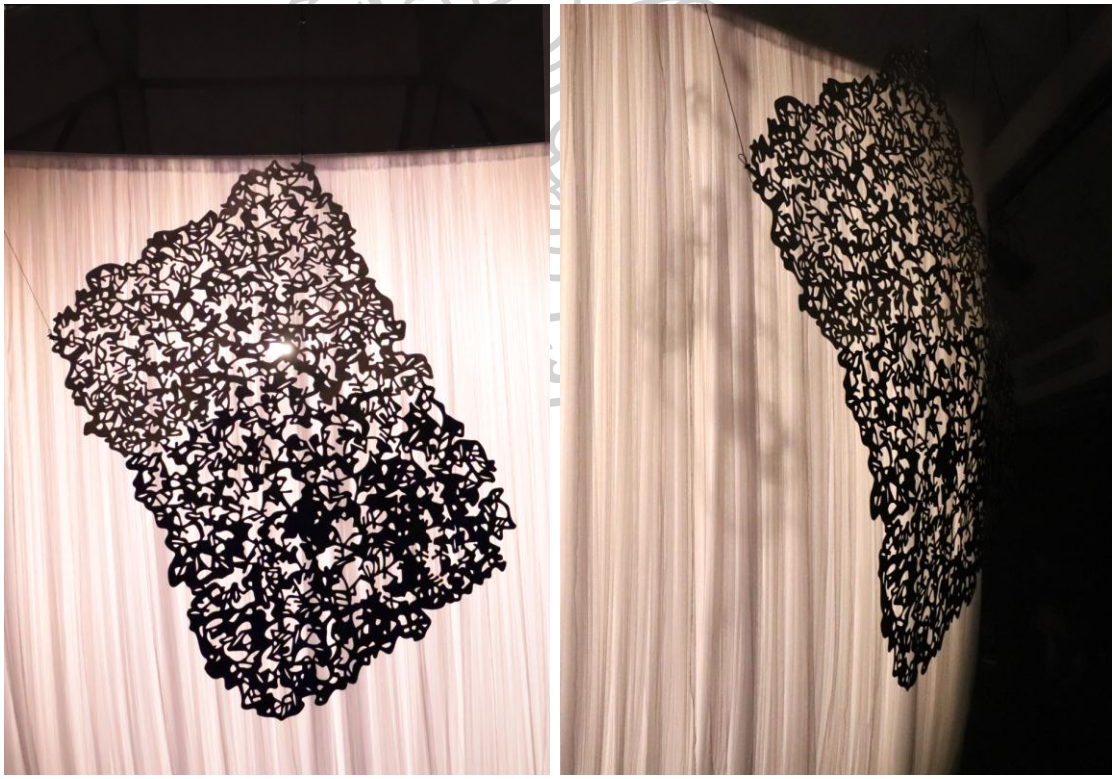

ภาพที่ 78 ลวดลายแห่งความทรงจำ มุมมองด้านหน้า และมุมมองด้านข้าง

อีกฝั่งหนึ่งของผืนผ้า มีลายเส้นการเดินทางจากความทรงจำแขวนลอยอยู่ในระดับใกล้เคียงกัน แสดงถึงเส้นทางจากชีวิตของผู้สร้างสรรค์ในอดีตที่ดำรงอยู่บนพื้นที่ แสงในชิ้นงานนี้สร้างขึ้นด้วยการฉายไฟจากด้านตรงข้าม ส่องแสงพาดผ่านพื้นที่จัดแสดงไปยังชิ้นงาน เมื่อแสงตกกระทบจึงทอดเงาลงบนริ้วผ้า เกิดเป็นลายเส้นบาง ๆ ทาบทับบนผ้าสีขาว ไม่ชัดเจน แสดงถึงร่องรอยความทรงจำที่เมื่อนึกถึงก็จะปรากฏขึ้น หากแต่ไม่สามารถจับต้องหรือหวนคืนกลับมาได้อีก

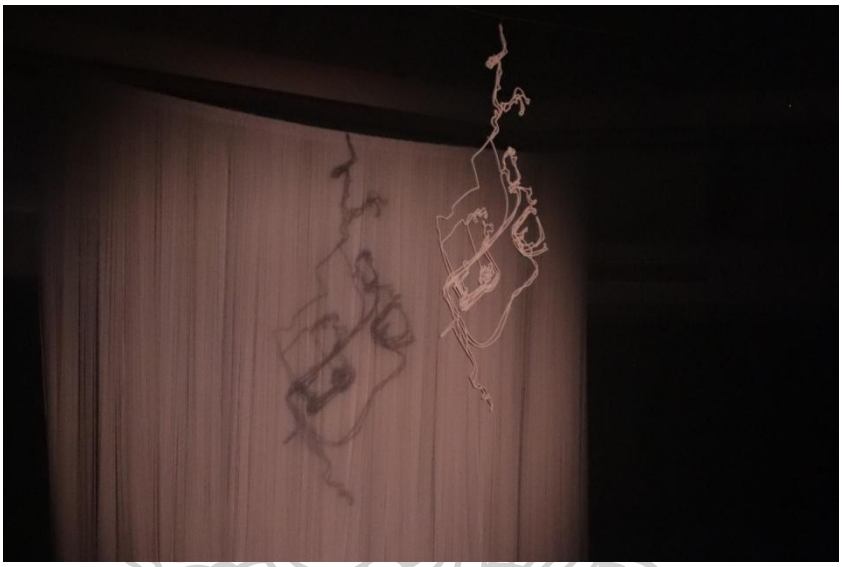

ภาพที่ 79 เงาร่างของความทรงจำ การใช้ชีวิตในทับแก้ว

ภาพที่ 80 ลำแสงที่ทอดข้ามพื้นที่จัดแสดงมายังลายเส้นการเดินทาง

สำหรับชิ้นงานสุดท้ายที่แสดงถึงความรู้สึกและความทรงจำของผู้สร้างสรรค์ ติดตั้งไว้ที่มุมหนึ่งของพื้นที่จัดแสดง ซึ่งอยู่ไกลออกไปในทิศทางตรงข้ามกับลายเส้น ชิ้นงานนี้เป็นแผ่นเหล็กฉลุ

ลวดลายเดียวกันกับแผ่นสเตนเลสด้านหน้า ติดตั้งโดยการแขวนในแนวระนาบและยกมุมทั้งสี่ของแผ่นเหล็กขึ้นเล็กน้อย เมื่อให้แสงจากด้านบนร่วมกับการเปิดเครื่องสร้างหมอก จึงก่อให้เกิดลำแสงพุ่งผ่านช่องว่างของลวดลายนั้น ปรากฏเป็นเงาที่มีลวดลายตกกระทบลงบนพื้น เมื่อผู้ชมเข้าไปอยู่บริเวณใต้แผ่นเหล็กจะมองเห็นแผ่นเหล็กแบบย้อนแสง ในขณะเดียวกันเงาที่ทอดลงมาก็จะทาบทับลงบนร่างกายของผู้ชมด้วย วงของแสงที่เกิดขึ้นภายใต้แผ่นเหล็กนี้เปรียบเสมือนขอบเขตของพื้นที่จำลองที่กั้นผู้ชมออกจากสภาพแวดล้อมอื่น

เมื่อแผ่นเหล็กฉลุลวดลายที่สื่อความหมายถึงบ้านสำหรับผู้สร้างสรรค์ ซึ่งในแง่มุมหนึ่งบ้านหลังนี้ปกป้องผู้อาศัยจากโลกภายนอกและสร้างความรู้สึกปลอดภัย การสร้างขอบเขตพื้นที่ด้วยเงานั้นจึงสื่อถึงการอยู่ภายใต้การปกป้องของที่พำนักแห่งนี้ ในอีกแง่หนึ่งคือร่มเงาของต้นไม้ซึ่งเป็นส่วนสำคัญของบรรยากาศในมหาวิทยาลัย ผลที่ได้จากการที่แสงลอดผ่านช่องว่างเล็กใหญ่จึงเปรียบเสมือนร่มเงาของต้นไม้ที่ทำให้เราเย็นสบาย

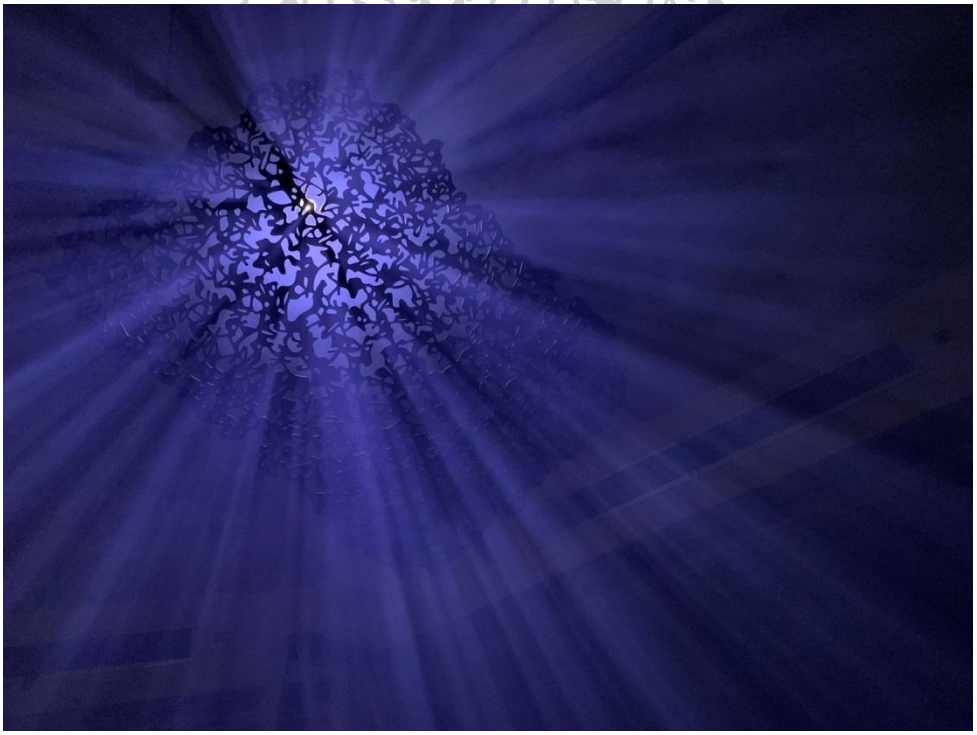

ภาพที่ 81 ร่มเงาแห่งที่พำนัก

ชิ้นงานทั้ง 3 ส่วนนี้ ผู้ชมจะสามารถมองเห็นได้ตั้งแต่เข้ามายังพื้นที่จัดแสดง ต่อเมื่อเริ่มการแสดงแล้ว แสงที่ชิ้นงานเหล่านี้จะลดลงและค่อย ๆ หายไป

2) การจัดแสดงผลงานหลัก

องค์ประกอบหนึ่งในผลงานชุดนี้ที่เป็นส่วนสำคัญในการเชื่อมองค์ประกอบทุกชิ้นเข้าด้วยกัน ได้แก่ บ่อน้ำกลางพื้นที่จัดแสดงขนาด 4 x 4 เมตร เท่ากับพื้นที่หลังคาบริเวณที่สูงสุดของโรงละคร ด้วยพื้นผิวของบ่อน้ำที่เป็นสีดำเงา เมื่อประกอบกับน้ำจึงก่อให้เกิดเงาสะท้อน เมื่อมีแสงหรือภาพใดเกิดขึ้นบนบริเวณโดยรอบ แสงหรือภาพนั้นจะปรากฏในน้ำเช่นกัน ซึ่งภาพเงาที่เห็นในน้ำก็ขึ้นอยู่กับมุมที่ผู้ชมมอง

นอกจากนี้ภายในบ่อน้ำยังมีแผนที่กัดกระจกแสดงภาพผังแม่บทของมหาวิทยาลัยในอดีตวางอยู่ โดยยกมุมด้านหนึ่งขึ้นพ้นน้ำ แผนที่นี้ทำหน้าที่ในการรับภาพและสร้างการสะท้อนภาพให้เกิดรูปทรงแบบนามธรรม การที่แผนที่ดังกล่าวมีส่วนที่จมอยู่ใต้น้ำแสดงให้เห็นถึงอดีตที่ผ่านไปแล้วและพร่าเลือนไปตามกาลเวลา อย่างไรก็ตาม อดีตยังคงดำรงอยู่ในฐานะรากฐานของปัจจุบัน

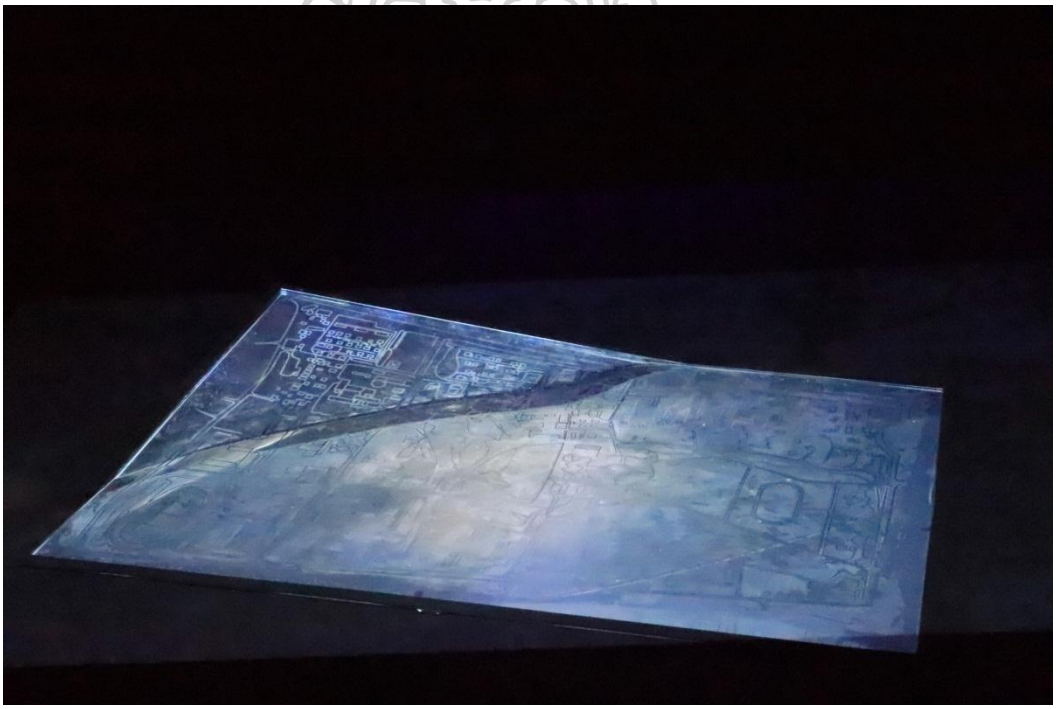

ภาพที่ 82 ผังแม่บท เทคนิคกัดกระจก ที่วางอยู่ในบ่อน้ำ

การแสดงผลงานชุดนี้ใช้เวลาประมาณ 8 นาทีต่อ 1 รอบ เป็นไปตามลำดับขั้นตอนดังต่อไปนี้

นาทีที่ 00.00 - 00.30

เมื่อผู้ชมพร้อมที่จะชมผลงานแล้ว แสงไฟบรรยากาศโดยรอบจะค่อย ๆ หรี่ลงจนดับเหลือทิ้งไว้เพียงแสงที่ส่องไปยังลายเส้นการเดินทางอย่างเลือนรางเท่านั้น

ภาพที่ 83 (ซ้าย) แสงบรรยากาศก่อนเริ่มการนำเสนอผลงาน
ภาพที่ 84 (ขวา) แสงที่หรี่ลงเพื่อเริ่มการนำเสนอผลงาน

นาทีที่ 00.31 - 02.00

วิดีโอลากเส้นการเดินทางจากความทรงจำ ฉายลงบนผืนผ้าด้านขวาของพื้นที่จัดแสดงและเกิดเงาของภาพสะท้อนในบ่อน้ำ

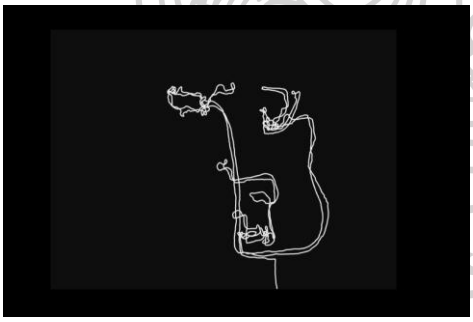

ภาพที่ 85 ภาพลายเส้นจากไฟล์วิดีโอ

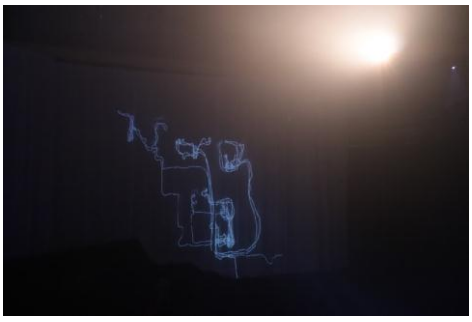
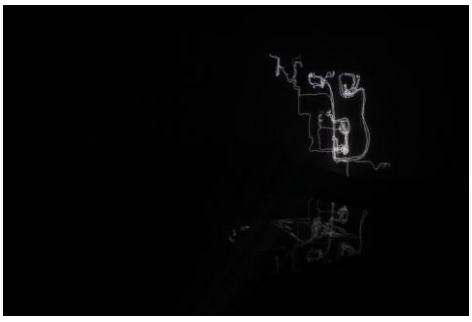

ภาพที่ 86 ภาพลายเส้นที่ปรากฏในผลงาน

นาทีที่ 02.00 - 02.10

แสงจ้าที่วาบขึ้นมาในภาพ เปรียบเสมือนความทรงจำที่วาบขึ้นมาในความคิด ซึ่งเมื่อมองให้ชัดจะพบว่าเป็นภาพของดวงอาทิตย์ที่แสงฉาบลงบนผิวน้ำ ภาพเคลื่อนไหวในช่วงนี้จะขยับไปตามแรงกระเพื่อมของน้ำ

ภาพที่ 87 ภาพแสงบนผิวน้ำในไฟล์วิดีโอ

ภาพที่ 88 ภาพแสงบนผิวน้ำที่ปรากฏในผลงาน

นาทีที่ 02.11 - 03.00

มุมมองจากใต้บ่อเก็บน้ำ ซึ่งแสดงให้เห็นกิ่งไม้และใบไม้ด้านบน พื้นที่ของภาพเป็นวงกลมตามรูปทรงของปากบ่อ ภาพในวิดีโอจะดูคล้ายว่าลอยสูงขึ้นเรื่อย ๆ ตามการเคลื่อนที่ของกล้องตามระลอกน้ำ จากนั้นภาพจะดำดิ่งลงใต้น้ำและลอยกลับขึ้นมาใหม่ เปรียบเสมือนการจมอยู่กับความทรงจำชั่วขณะหนึ่ง

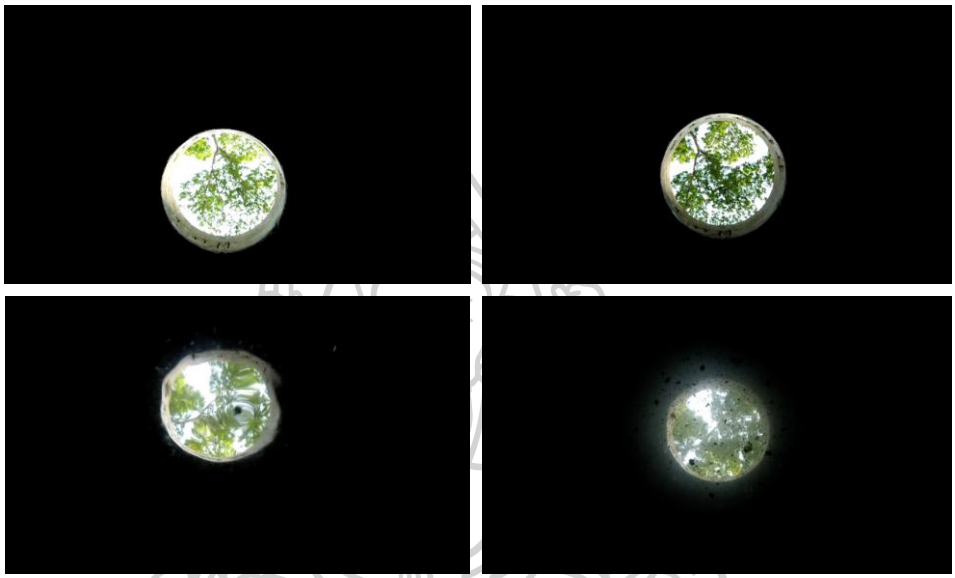

ภาพที่ 89 มุมมองจากใต้บ่อน้ำในไฟล์วิดีโอ

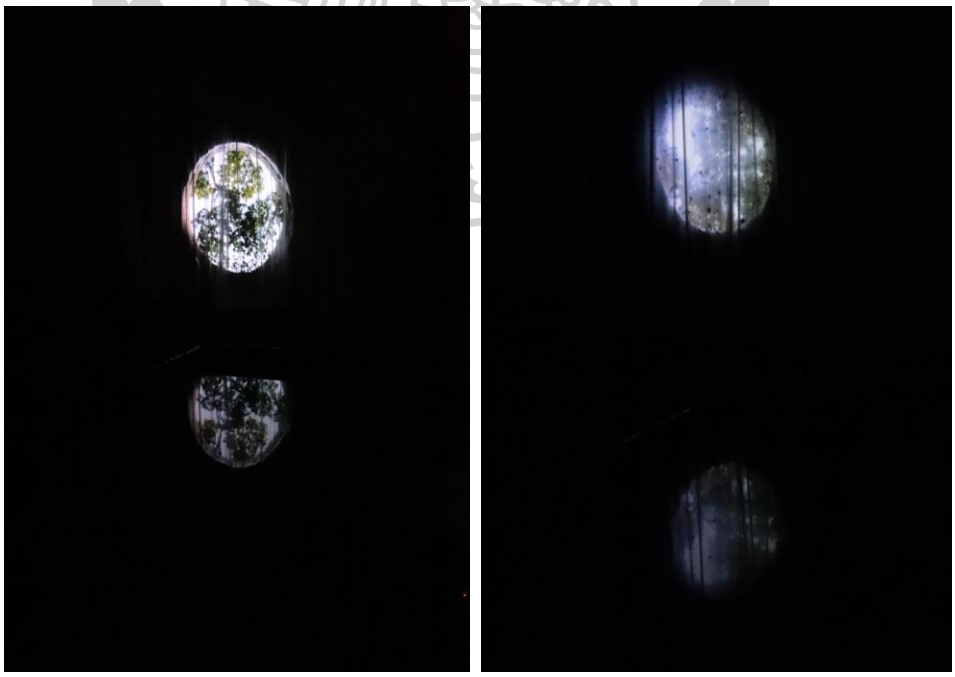

ภาพที่ 90 ภาพมุมมองจากใต้บ่อน้ำที่ปรากฏในผลงาน

นาทีที่ 03.01 - 04.00

เมื่อภาพบนผ้าม่านฝั่งขวามืดลง แสงจากโปรเจคเตอร์อีกเครื่องหนึ่งจะส่องลงในบ่อน้ำกลางพื้นที่จัดแสดง ก่อให้เกิดภาพสะท้อนขึ้นยังเพดานในมุมตรงข้ามในลักษณะบิดเป็นรูปทรงอิสระตามองศาของแสงที่ตกกระทบ บนพื้นหลังมีลวดลายของแผนที่ปรากฏอยู่ จากนั้นวิดีโอจึงค่อย ๆ เปลี่ยนเป็นภาพต้นไม้ที่มุมกล้องเคลื่อนไหวไปตามลมหายใจของผู้บันทึกภาพ ทำให้ภาพสะท้อนมีลวดลายของต้นไม้จากในวิดีโอไหลเลื่อนอยู่ด้วย

ภาพที่ 91 ภาพเงาไม้เคลื่อนตามลมหายใจในไฟล์วิดีโอ

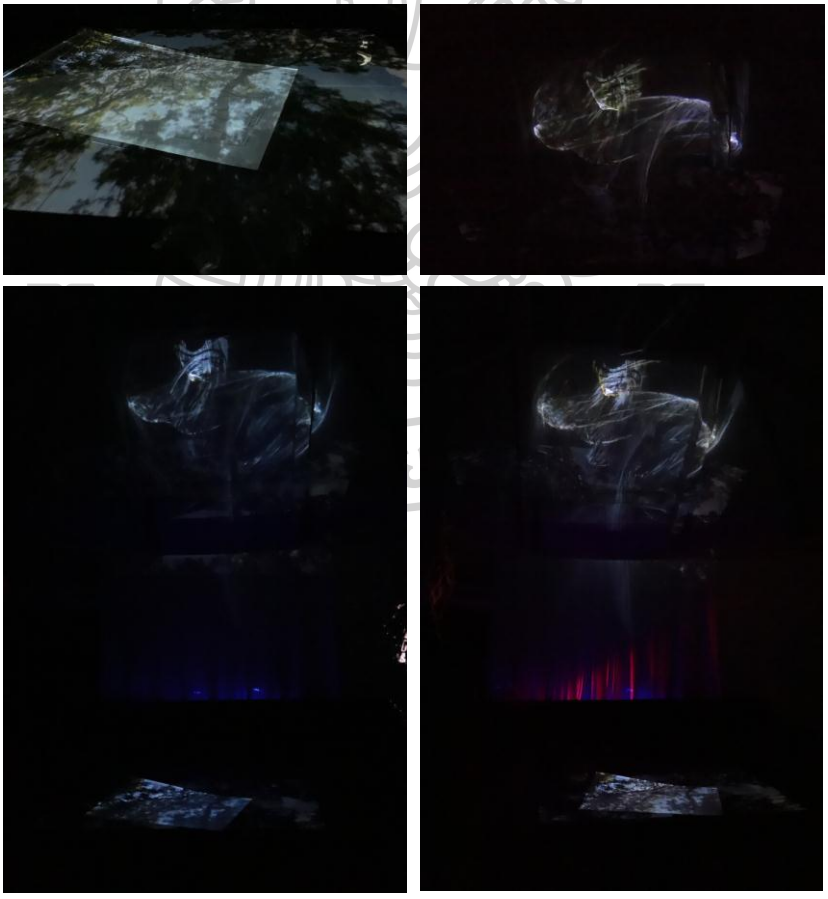

ภาพที่ 92 ภาพเงาไม้ที่ฉายลงในบ่อน้ำเสมือนและภาพสะท้อน

นาทีที่ 04.01 - 04.15

ในขณะที่ภาพต้นไม้ยังคงดำเนินไป น้ำซึ่งเปรียบเสมือนสายฝนค่อย ๆ รินลงในบ่อ เมื่อน้ำหยดลงกระทบน้ำในบ่อจึงเกิดวงน้ำที่ค่อยกระจายเป็นระลอกคลื่น ส่งผลให้เงาสะท้อนเปลี่ยนรูปร่างตามไปด้วย และเมื่อน้ำหยดลงมาแรงขึ้น ภาพสะท้อนจึงค่อย ๆ สลายรูปร่างไป

ภาพที่ 93 สายฝนที่โปรยลงในบ่อน้ำ

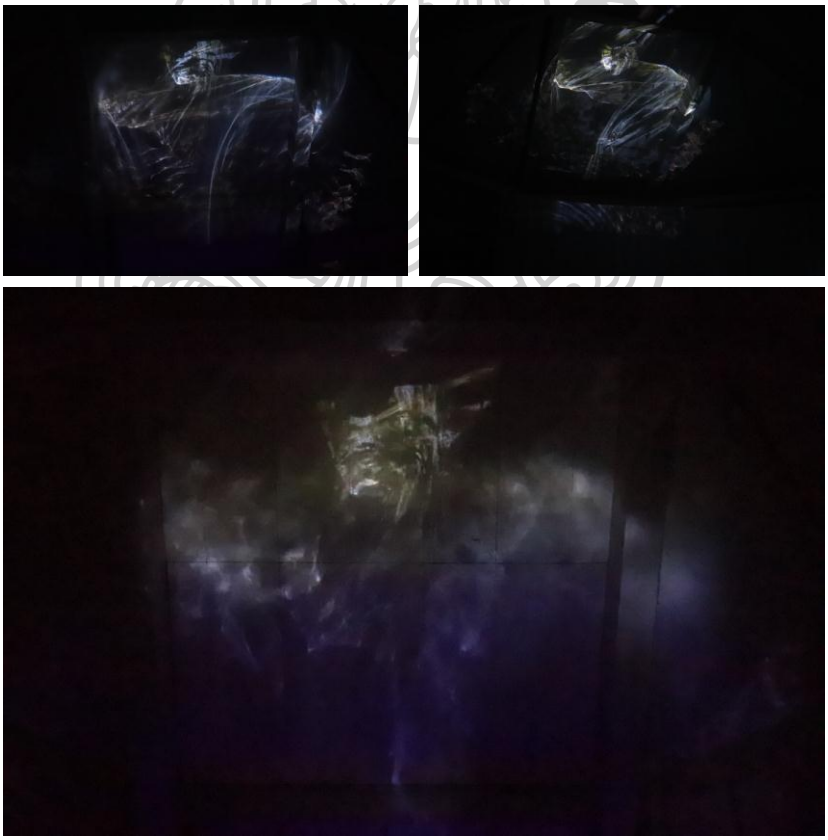

ภาพที่ 94 แรงกระทบของน้ำส่งผลต่อภาพสะท้อน

นาทีที่ 04.16 - 05.45

ระหว่างที่สายฝนพรมลงบ่อน้ำ ภาพจากโปรเจคเตอร์แปรเปลี่ยนเป็นภาพท้องฟ้าที่มีก้อนเมฆหมุนตัว ลอยผ่าน สลาย และก่อตัวขึ้นใหม่อีกครั้ง เมื่อสีและแสงในภาพเปลี่ยน เงาสะท้อนซึ่งไร้รูปร่างเพราะแรงกระเพื่อมของน้ำจึงเปลี่ยนสีไป

ภาพที่ 95 ภาพท้องฟ้าจากไฟล์วิดีโอ

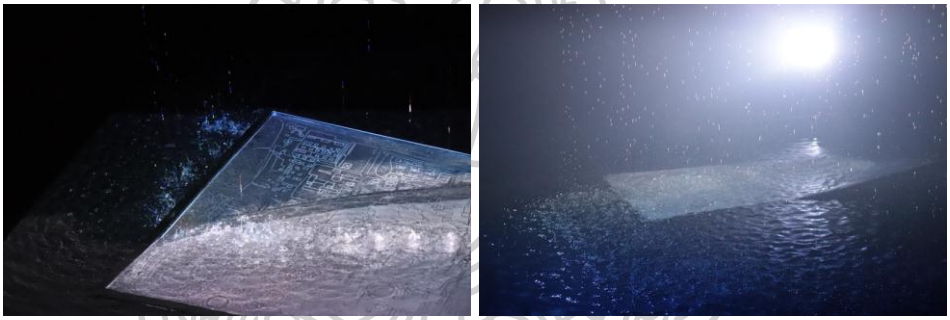

ภาพที่ 96 สายฝนที่ตกลงในบ่อน้ำ

ภาพที่ 97 ภาพสะท้อนที่ถูกสลายรูปร่างไป

นาทีที่ 05.46 - 06.30

สายฝนเริ่มเบาแรงลงเล็กน้อย ภาพเปลี่ยนเป็นภาพต้นไม้อีกครั้งหนึ่ง

นาทีที่ 06.31 - 08.30

ภาพท้องฟ้าและก้อนเมฆกลับมาปรากฏอีกครั้ง พร้อมกับสายฝนที่ค่อย ๆ เบาลงจนหยุด และภาพท้องฟ้าเดียวกันปรากฏคู่ขนานบนผ้าม่านฝั่งขวาของพื้นที่จัดแสดง จากนั้นภาพแสดงทั้งหมดจึงดับมืดลงพร้อมกันในตอนท้าย

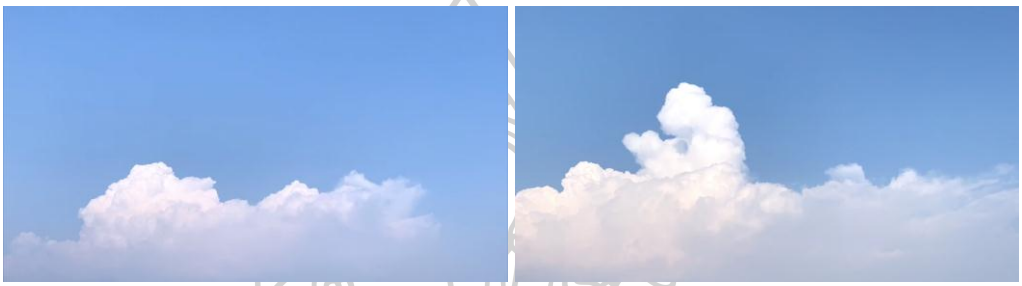

ภาพที่ 98 ภาพการก่อรูปของก้อนเมฆในไฟล์วิดีโอ

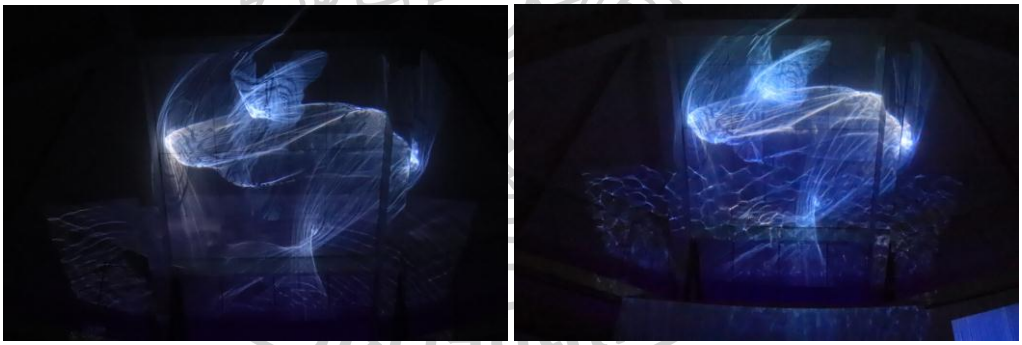

ภาพที่ 99 ภาพสะท้อนที่แสดงให้เห็นริ้วน้ำเมื่อฝนใกล้หยุด

ภาพที่ 100 ภาพรวมของผลงานในตอนจบ

ภาพที่ 101 สรุปลำดับภาพผลงานชุด ณ ที่แห่งหนึ่ง...แห่งนั้น

หลังจากที่การนำเสนอผลงานจบแล้ว ผู้สร้างสรรค์เลือกที่จะปล่อยให้ผลงานชุดนี้ดำเนินต่อไปเรื่อย ๆ เนื่องด้วยผลงานวิดีโอจากทั้งสองจอใช้เวลาแตกต่างกัน ทำให้ผลงานที่ดำเนินต่อไปนั้นเกิดภาพแสดงที่แตกต่างจากการนำเสนอใน 8.30 นาทีแรก เช่น ภาพจากใต้บ่อเก็บน้ำฉายบนผ้าม่านพร้อมกับภาพท้องฟ้าที่ฉายลงในบ่อน้ำเสมือน เมื่อประกอบกับแสงสีน้ำเงินจึงก่อให้เกิดบรรยากาศคล้ายช่วงเวลากลางคืน หรือภาพต้นไม้ที่ฉายลงบ่อน้ำเสมือนและเกิดภาพสะท้อนบนเพดาน ในขณะที่แสงส่องไปยังลายเส้นการเดินทาง ซึ่งแสดงให้เห็นบันทึกการเดินทางพร้อมกับความทรงจำที่เคลื่อนไหวอยู่ในภาพสะท้อน เป็นต้น

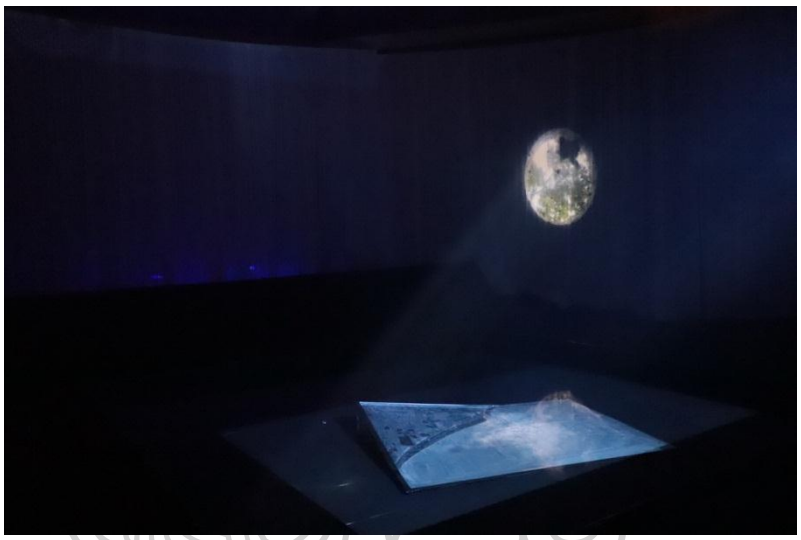

ภาพที่ 102 บรรยากาศของผลงานที่เกิดจากการเหลื่อมเวลาของผลงาน

ภาพที่ 103 บรรยากาศของผลงานที่เกิดจากการเหลื่อมเวลาของผลงาน

นอกจากลำดับภาพทั้งหมดที่กล่าวมาข้างต้น องค์ประกอบสำคัญอีกประการหนึ่งคือแสง ซึ่งในผลงานนี้ได้ใช้เครื่องสร้างหมอก (Fog Machine) เพื่อเสริมภาพให้เห็นลำแสงและวงของแสงให้ชัดเจนยิ่งขึ้น ทั้งแสงจากโคมไฟและแสงจากเครื่องฉายภาพ การทำให้แสงซึ่งเดินทางผ่านอากาศปรากฏชัดเป็นรูปธรรมสามารถสร้างประสบการณ์ทางพื้นที่ใหม่ให้กับผู้ชม โดยเฉพาะพื้นที่ของผลงาน

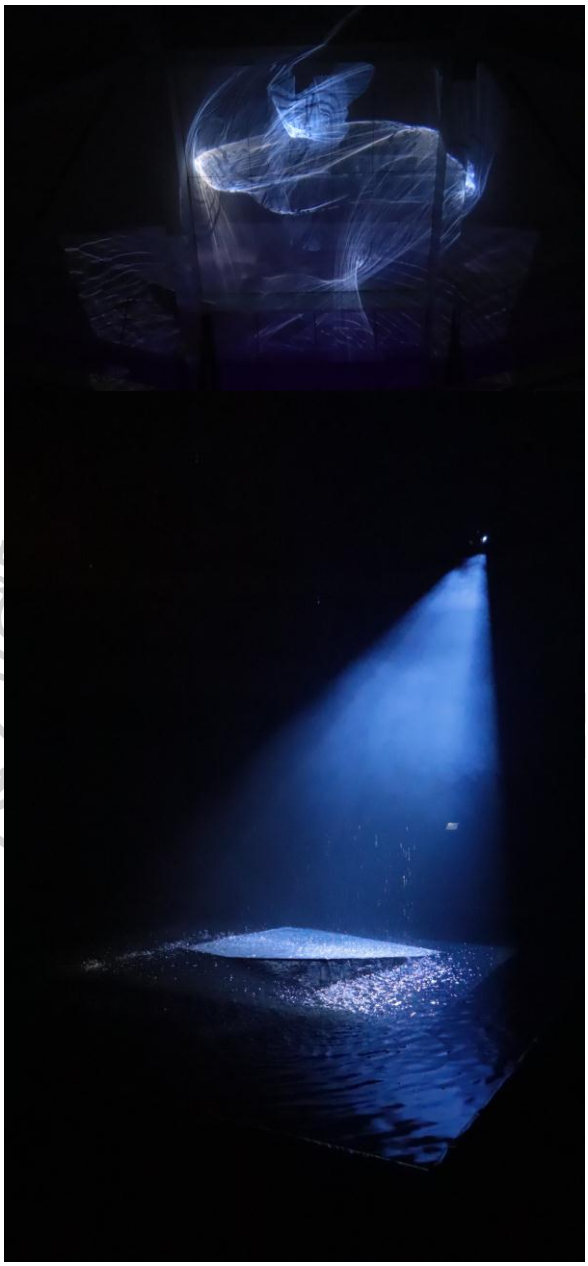

ภาพที่ 104 ลำแสงที่มองเห็นได้จากการใช้เครื่องสร้างหมอก

ในการนำเสนอผลงานครั้งนี้ มีเสียงประกอบทั้งหมด 3 เสียงด้วยกัน ได้แก่ เสียงนก เสียงน้ำ และเสียงดนตรี การใช้เสียงเหล่านี้เป็นไปเพื่อสร้างสภาพแวดล้อมภายในงานและถ่ายทอดความรู้สึกของผู้สร้างสรรค์ที่มีต่อความทรงจำกับพื้นที่ มีที่มาในการเลือกใช้เสียง ดังนี้

การเลือกนำเสียงนกมาใช้ในผลงานนี้เนื่องมาจากสภาพแวดล้อมภายในทับแก้วโดยเฉพาะบริเวณรอบสระแก้วและรอบอาคารวัชรนาฏสภาซึ่งเป็นแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ผลงาน เป็นพื้นที่ที่มีธรรมชาติอย่างต้นไม้ น้ำ และประกอบด้วยเสียงนกตลอดทั้งวัน การนำเอาเสียงนี้มาเป็นส่วนประกอบในผลงานจึงสื่อสารถึงธรรมชาติที่อยู่โดยรอบ และแสดงถึงความมีชีวิตชีวา

สำหรับเสียงน้ำ เป็นเสียงธรรมชาติที่เกิดขึ้นจริงในช่วงเวลาที่แสดงงาน การปล่อยน้ำจากด้านบนลงมาเสมือนว่าเป็นสายฝน โดยเบื้องล่างมีบ่อน้ำเสมือนรองรับอยู่ ทำให้เกิดเสียงของหยดน้ำกระทบกับผิวน้ำเบื้องล่างก่อนที่จะผสานรวมกัน นอกจากนี้ในบ่อน้ำยังมีแผนที่กัดกระจกวางอยู่ ซึ่งทำให้เกิดเสียงกระทบของน้ำกับพื้นผิวของแผนที่ด้วย ภาพของหยดฝนและเสียงของฝนเป็นปรากฏการณ์ที่ชีวิตของทุกคนล้วนเคยประสบ การจำลองช่วงเวลาในธรรมชาติมาแสดงในผลงานจึงเป็นส่วนที่เชื่อมโยงผู้ชมกับประสบการณ์ของตนเอง ทั้งนี้สภาพอากาศที่ทำให้ผู้สร้างสรรค์นึกถึงช่วงเวลาในอดีตมากที่สุดก็เป็นช่วงเวลาฝนตกนี้เอง

เสียงดนตรีบรรเลงในช่วงเวลาหลังฝนตกที่ดังขึ้นพร้อมกับภาพก้อนเมฆลอยตามลมในช่วงท้ายของการแสดง คือบทเพลง Clair de Lune (แสงจันทร์) ซึ่ง Claude Debussy นักประพันธ์เพลงชาวฝรั่งเศสได้ประพันธ์ไว้ในบทเพลงสำหรับเปียโนชุด Suite Bergamasque บทเพลงนี้ได้รับแรงบันดาลใจจากบทกวีชื่อเดียวกันของ Paul Verlaine ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับการตามหาจิตวิญญาณของตนเองภายใต้บรรยากาศแห่งความรื่นเริง บทเพลงนี้สื่อความรู้สึกถึงความเศร้าที่ซ่อนอยู่ภายใต้ความงดงาม เมื่อนำมาผสานกับภาพของก้อนเมฆที่ลอยผ่านหรือสลายไปตามเวลาจึงมีส่วนสะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลงและความทรงจำที่อาจคงอยู่ เลือนราง หรือจางหายไปตามกาลเวลาเช่นกัน อย่างไรก็ตามความทรงจำที่เกิดขึ้นนั้นล้วนงดงาม โดยเฉพาะความทรงจำในวัยเยาว์ที่สดใสถ่านทอดผ่านภาพของฟ้าที่เปิด แม้ว่าเมื่อนึกถึงแล้วจะเกิดความเศร้าขึ้นบ้างก็ตาม ทั้งนี้บทเพลงชุดที่นำมาใช้ในผลงานชุดนี้เป็นการบรรเลงโดยกลุ่ม Frankfurt Radio Symphony Orchestra

ข้อเสนอแนะจากคณาจารย์และผู้ทรงคุณวุฒิ

ในการนำเสนอผลงานครั้งนี้พบว่ามีข้อบกพร่องอยู่หลายแห่งด้วยกัน โดยสามารถเรียงตามลำดับการนำเสนอผลงานได้ดังนี้

1) การลากเส้นการเดินทางจากความทรงจำที่แสดงผ่านภาพเคลื่อนไหว ควรใช้การทำซ้ำ เพื่อย้ำเตือนให้เห็นถึงชีวิตบนพื้นที่ที่ดำเนินไปอย่างเป็นกิจวัตรมากยิ่งขึ้น รวมถึงแสดงให้เห็นช่วงเวลาที่ยาวนาน

2) แสงจากภาพที่วูบขึ้นมานั้น สร้างการปะทะทางความรู้สึกให้แก่ผู้ชมมากเกินไป ทำให้ผลงานไม่ไหลลื่นเท่าที่ควร และทำให้ผลงานขาดความต่อเนื่องด้านอารมณ์

3) ภาพที่ถ่ายจากใต้บ่อเก็บน้ำ เมื่อนำมาฉายบนผืนผ้าสามารถสื่อความถึงพระจันทร์ที่ค่อย ๆ ลอยขึ้นได้ หากแต่การที่ระลอกน้ำทำให้ภาพวูบไหวไปมานั้นทำให้ความหมายเคลื่อนไป

4) ลายเส้นการเดินทางวัสดุพลาสวูดที่แขวนลอยอยู่กลางอากาศ มีขนาดเล็กเกินไป จากมุมมองของผู้ชมไม่สามารถมองเห็นรูปร่างได้ชัดเจน จึงทำให้ความหมายของชิ้นงานอ่อนลงไปด้วย

5) จังหวะเวลาของผลงานสามารถทำให้ไหลลื่นมากขึ้นกว่านี้ได้

จากข้อเสนอแนะข้างต้น หากได้รับการแก้ไขจะทำให้ผลงานสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

บทสรุปแนวความคิดและกระบวนการสร้างสรรค์ผลงาน

การสร้างสรรค์ผลงานชุด ณ ที่แห่งหนึ่ง...แห่งนั้น (Once Upon a Place) ได้รับแรงบันดาลใจจากความรู้สึกผูกพันต่อสถานที่อย่างเหนียวแน่น ด้วยสถานที่แห่งหนึ่ง...แห่งนี้ เป็นสถานที่ที่ก่อร่างสร้างตัวตนของผู้สร้างสรรค์ในทางความคิดและชีวิตอย่างมาก เมื่อเวลาผ่านไปทำให้รู้ว่าเราไม่สามารถย้อนกลับไปยังช่วงเวลาเดิมได้อีก และช่วงเวลาขณะหนึ่งนั้นจะคงอยู่ได้เพียงในความทรงจำเท่านั้น

การสร้างสรรค์ผลงานชุดนี้เปรียบเสมือนการพาตนเองเดินทางย้อนกลับไปยังความทรงจำ โดยเริ่มต้นจากการบันทึกภาพเคลื่อนไหวด้วยการนอนลงและวางกล้องบนหน้าท้อง เพื่อให้ลมหายใจของตนเองสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมของพื้นที่นั้น ตามมาด้วยการบันทึกภาพธรรมชาติในบริเวณอื่น ๆ ของมหาวิทยาลัย ไม่ว่าจะเป็นภาพท้องฟ้ายามกลางวัน หยดน้ำหลังฝนตกยามค่ำคืน หรือแม้แต่การบันทึกภาพจากใต้บ่อน้ำซึ่งเป็นพื้นที่ที่ตนเองชอบไปนั่งพัก โดยที่ไม่เคยรู้มาก่อนว่าใต้บ่อน้ำนั้นเป็นอย่างไร การกลับไปทำงานกับพื้นที่ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญในการสร้างสรรค์งานทำให้เกิดความรู้สึกซาบซึ้งต่อความเป็นสถานที่ยิ่งขึ้น และนำมาสู่การเลือกใช้สัญลักษณ์และสื่อในการนำเสนอผลงาน

ความสัมพันธ์ของผู้สร้างสรรค์กับสถานที่ไม่ได้ประกอบด้วยร่างกายของตนเองและอาคารสถานที่เท่านั้น หากยังประกอบด้วยองค์ประกอบอีกมากมายหลอมรวมกัน อาทิ สภาพแวดล้อมโดยรอบ ผู้คนที่ใช้ชีวิตร่วมกัน สภาพอากาศที่เปลี่ยนไปในแต่ละช่วงเวลา เสียงที่ได้ยิน อากาศที่หายใจ รวมถึงกลิ่นที่ได้รับรู้ เป็นต้น ดังนั้นผลงานจึงแสดงออกถึงความสัมพันธ์ระหว่างชิ้นงาน โดยอาศัยทั้งการสะท้อน การหยดน้ำลงหลอมรวมกัน กระทั่งแสงและเสียงที่เชื่อมโยงผลงานไว้ด้วยกัน และที่สำคัญคือความมุ่งหวังที่ผู้ชมจะได้เชื่อมผลงานที่รับรู้เข้าสู่ประสบการณ์และความทรงจำของตนเอง

มหาวิทยาลัยศิลปากร

บทที่ 4

การวิเคราะห์ผลงานสร้างสรรค์

ผลงานสร้างสรรค์ชุด ณ ที่แห่งหนึ่ง...แห่งนั้น (Once Upon a Place) เป็นผลงานที่มีที่มาจากความรู้สึกของผู้สร้างสรรค์ที่ผูกพันกับสถานที่ อันเป็นการรวบรวมประสบการณ์ขณะที่ใช้ชีวิตอยู่ในระดับมหาวิทยาลัยจนเกิดเป็นความทรงจำที่หวนระลึกถึงอยู่เสมอ ผลงานชุดนี้ถ่ายทอดผ่านศิลปะจัดวางสื่อประสม (Multimedia Installation Art) โดยอาศัยองค์ประกอบทางทัศนศิลป์ในการสร้างสภาพแวดล้อมเพื่อให้ผู้ชมได้ใช้เวลาและเชื่อมโยงสภาพพื้นที่กับประสบการณ์ของตนเอง ขอบเขตการวิเคราะห์เป็นการวิเคราะห์ผลงานในระยะการสร้างสรรค์และพัฒนาผลงานศิลปนิพนธ์ จำนวน 3 ชุด โดยมีแนวทางการวิเคราะห์ทั้งหมด 2 ประเด็นหลัก ได้แก่ การวิเคราะห์พื้นที่และเวลาผ่านมุมมองทางปรากฏการณ์วิทยา และการวิเคราะห์รูปรอยของความทรงจำในผลงาน มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

แนวคิดในการวิเคราะห์

ในทัศนะของเอ็ดมันด์ ฮุสเซิร์ล (Edmund Husserl) ผู้ริเริ่มแนวคิดปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenology) เสนอว่าการสำนึกถึงเวลามีความเกี่ยวเนื่องกับการรับรู้ทางกายภาพ และมักเชื่อมโยงกับประสบการณ์ในอดีตเสมอ โดยมาร์ติน ไฮเดกเกอร์ (Martin Heidegger) เสนอเพิ่มเติมว่าการวิเคราะห์พื้นที่และเวลามีความสัมพันธ์กับการดำรงอยู่ของมนุษย์ เพราะการสังเคราะห์ช่วงเวลาใดก็ตาม ต้องอาศัยการหลอมรวมประสบการณ์ในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต จึงส่งผลให้เกิดตัวตนที่ดำรงอยู่ท่ามกลางโลกแวดล้อมขึ้น

จากทฤษฎีการรับรู้ทางพื้นที่ 3 ระดับของ แอน สเตนรอส (Ann Stenros) พบว่ามีความสอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับพื้นที่และเวลาในแง่ประสบการณ์ส่วนบุคคล เมื่อมนุษย์เข้าไปมีปฏิสัมพันธ์กับพื้นที่ ทำให้พื้นที่นั้นมีคุณค่าและความหมาย พื้นที่จึงกลายเป็นสถานที่อย่างสมบูรณ์ ทั้งนี้นักประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมอย่างคริสเตียน นอร์เบิร์ก-ชูลส์ (Christian Norberg-Chulz) ได้นำกรอบคิดข้างต้นมาศึกษาสถาปัตยกรรมที่แวดล้อมคนและวัฒนธรรมเฉพาะ พบว่าสถานที่แต่ละแห่งล้วนมีความเฉพาะเจาะจงและมีองค์ประกอบแตกต่างกันทั้งในลักษณะของรูปธรรมและนามธรรม

ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับสถานที่เกิดขึ้นจากการที่บุคคลสามารถหาที่ทางให้กับตนเองหรือมีประสบการณ์ต่อสภาพแวดล้อมที่ดำรงอยู่อย่างมีความหมาย และสามารถสัมผัสถึงคุณลักษณะของสถานที่ได้ การดำรงอยู่ในสถานที่นั้นเรียกว่า “การพำนัก” สืบเนื่องจากข้อเสนอของไฮเดกเกอร์ที่ว่าการพำนักนั้นมีความเกี่ยวเนื่องกันอยู่กับสภาวะทางอารมณ์และความเป็นอยู่ของผู้อาศัยอย่าง

แนบชิดเสมอ ทำให้ความทรงจำส่วนที่เก็บประสบการณ์นั้นปรากฏขึ้นอีกครั้งในความคิดและความรู้สึก และในบางครั้งความทรงจำที่มีความหมายก็ทำให้เราเกิดความคิดถึงช่วงเวลาในอดีต เพียงแต่เรารู้ว่าเวลาได้ผ่านไปแล้ว และสรรพสิ่งเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ทำให้เราไม่สามารถกลับไปยังช่วงเวลาในอดีตได้อีก ความรู้สึกโหยหาอดีตนี้ เรียกว่า “Nostalgia” ซึ่งเป็นตัวยืนยันตัวตนของบุคคลในปัจจุบันและความคาดหมายในอนาคต เนื่องมาจากการบันทึกความทรงจำของเรามีการเติมและปรับเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา

การวิเคราะห์พื้นที่และเวลาในผลงานชุด ณ ที่แห่งหนึ่ง...แห่งนั้น

แนวความคิดในการสร้างสรรค์ผลงานชุดนี้ทั้งสามระยะเกิดขึ้นจากความผูกพันที่ผู้สร้างสรรค์มีต่อมหาวิทยาลัย เนื่องเพราะในอดีตเคยอาศัย เคยศึกษา เคยมีชีวิตอยู่ในพื้นที่เป็นระยะเวลา 5 ปี การปฏิสัมพันธ์กับพื้นที่ รวมถึงผู้คนแวดล้อมในช่วงเวลาดังกล่าวก่อให้เกิดความคุ้นเคยกับบรรยากาศ และได้สั่งสมประสบการณ์ที่มีต่อสถานที่แห่งนี้ในความทรงจำ ก่อนที่จะย้ายที่พำนักไปต่างประเทศ และเมื่อกลับมาอีกครั้งก็ได้พบว่าบรรยากาศแวดล้อมได้เปลี่ยนแปลงไปแล้ว ไม่ใช่เพียงพื้นที่ทางกายภาพเท่านั้น แต่เป็นบรรยากาศในความรู้สึก การสร้างสรรค์และพัฒนาผลงานชุดนี้จึงเป็นการเชื่อมโยงตัวตนของผู้สร้างสรรค์เข้ากับสถานที่แห่งความทรงจำ และถ่ายทอดความรู้สึกที่มีต่อสถานที่นี้ผ่านมุมมองของตนเอง

การนำเสนอแนวความคิดเกี่ยวกับพื้นที่และเวลาแสดงออกผ่านองค์ประกอบทางทัศนศิลป์ในผลงาน โดยที่แต่ละองค์ประกอบล้วนมีความสัมพันธ์กันด้วยการจัดวาง (พื้นที่) และการเปลี่ยนแปลงของภาพระหว่างการจัดแสดง (เวลา) ดังต่อไปนี้

1. วีดิทัศน์ เป็นสื่อที่กินเวลาที่ผู้ชมจะต้องใช้เวลาในการรับรู้ ระหว่างที่ภาพถูกฉายเวลาก็ดำเนินไปเรื่อย ๆ พร้อมกับการเปลี่ยนแปลงในภาพ และทุกภาพที่เปลี่ยนไปก็กลายเป็นอดีตในที่สุด ในขณะเดียวกันวีดิทัศน์ยังแสดงให้เห็นการบันทึกช่วงเวลาปัจจุบันของพื้นที่ในอดีตที่ถูกนำกลับมาแสดงซ้ำอีกครั้งในช่วงเวลาปัจจุบัน

วีดิทัศน์แรกที่จะกล่าวถึง ได้แก่ ภาพเคลื่อนไหวซึ่งเกิดจากการวางกล้องบนหน้าท้องและปล่อยให้ภาพเคลื่อนไปตามจังหวะการหายใจของตนเอง ภาพที่ปรากฏเป็นภาพต้นไม้ที่มองจากด้านล่าง และมุมกล้องเคลื่อนขึ้น-ลงระหว่างลำต้นจนถึงยอดไม้ ด้วยเวลาที่ผ่านไปทำให้สามารถสังเกตเห็นการขยับของใบไม้ตามแรงลมและแสงที่เปลี่ยนไป อันเกิดจากการเคลื่อนตัวของเมฆ

ภาพเคลื่อนไหวนี้แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างผู้สร้างสรรค์กับสภาพแวดล้อมจากลมหายใจที่เข้าและออกช้า ๆ ด้วยความผ่อนคลาย ท่ามกลางบรรยากาศที่

ล้อมรอบด้วยต้นไม้อันคุ้นเคย เนื่องจากสถานที่ที่ใช้ในการบันทึกภาพดังกล่าวเป็นสถานที่ที่ผู้สร้างสรรค์มักมาใช้เวลาเพื่อพักผ่อนและพูดคุยกับผู้คนรอบตัวในอดีต นอกจากความผ่อนคลายแล้ว การกลับมานอนพักและบันทึกภาพในที่แห่งนี้จึงทำให้หวนระลึกถึงช่วงเวลาที่เคยมีอีกด้วย ผลงานวีดิทัศน์นี้ปรากฏอยู่ในผลงานทั้ง 3 ระยะ ด้วยการจัดวางที่แตกต่างกันโดยติดตั้งควบคู่กับแผนที่กัดกระจกทั้งหมด

แผนที่กัดกระจกนี้สร้างขึ้นตามผังแม่บทของมหาวิทยาลัยในอดีต อันเป็นส่วนหนึ่งของการวางแผนทางกายภาพของมหาวิทยาลัย โดยในความเป็นจริงการพัฒนาที่เกิดขึ้นไม่ตรงกับแผนผังที่วางไว้ในอดีต ดังนั้นเมื่อมองจากช่วงเวลาปัจจุบัน การนำผังแม่บทมานำเสนอในผลงานจึงเปรียบเสมือนการนำพื้นที่อนาคตของอดีตมาแสดงในปัจจุบัน ในฐานะความทรงจำของบุคคลเล็ก ๆ ที่อาศัยอยู่ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงในภาพใหญ่ อีกทั้งยังสื่อถึงพื้นที่ที่มีเรื่องราว เหตุการณ์ ประสบการณ์ใหม่ทับเข้ามาเรื่อย ๆ และมีความเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

ในผลงานชุดทับแก้ว (A Place Called Home) ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของผลงานศิลปนิพนธ์นี้ เลือกใช้การผสานระหว่างแผนที่ซึ่งแสดงถึงลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ในอดีตและปัจจุบันกับภาพเคลื่อนไหว โดยการติดตั้งภาพแผนที่ทั้งสองให้สะท้อนกัน และฉายภาพเคลื่อนไหวนี้จากพื้นด้านล่าง เป็นมุมมองเดียวกับการนอนมองภาพต้นไม้ขณะบันทึกภาพ ภาพจึงฉายชัดบนแผนที่กระจกด้านบนและสะท้อนกลับมาคลุมพื้นด้านล่าง

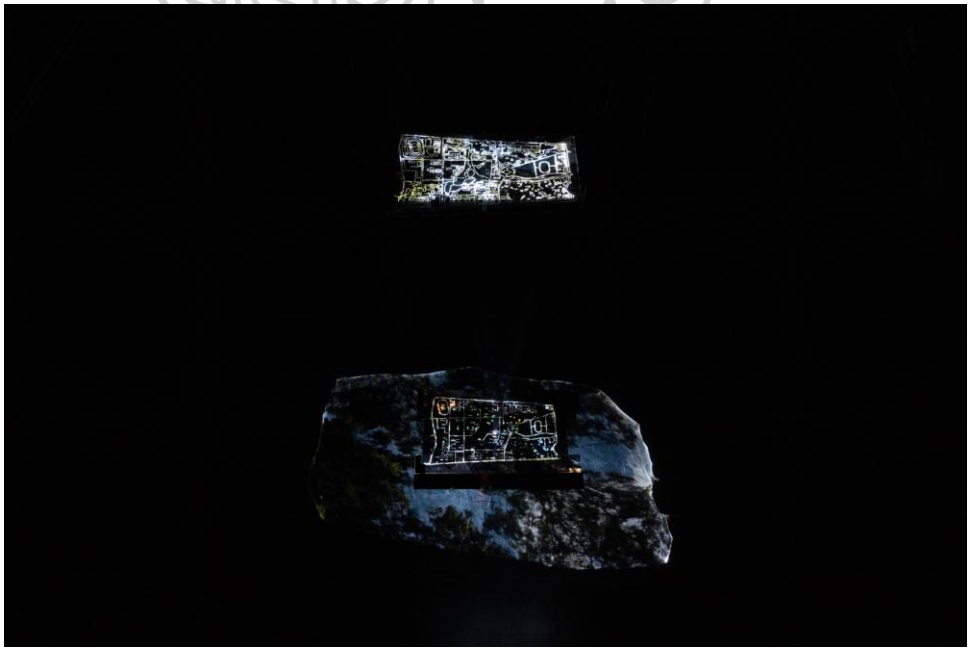

ภาพที่ 105 ภาพเคลื่อนไหวที่เกิดจากการฉายภาพขึ้นไปยังกระจกด้านบนและตกกระทบกลับลงมาที่พื้น

การติดตั้งผลงานดังกล่าวนอกจากจะสื่อถึงความเคลื่อนไหวของสภาพแวดล้อมที่ผู้สร้างสรรค์ดำรงอยู่แล้ว ยังสื่อความหมายในแง่พื้นที่และเวลาด้วยการฉายภาพไปยังพื้นที่ในอดีต โดยภาพจากอดีตนั้นได้สะท้อนกลับมาครอบคลุมพื้นที่ปัจจุบัน เปรียบเสมือนการที่ช่วงเวลาในปัจจุบันเป็นส่วนสะท้อนมาจากอดีต ไม่ว่าจะบิดเบือนไปอย่างไรก็ตาม

สำหรับการพัฒนาผลงานระยะที่ 1 การจัดวางชิ้นงานได้ถูกปรับเปลี่ยนไปให้สอดคล้องกับพื้นที่จัดแสดง โดยมีองค์ประกอบหลักคือบ่อน้ำเสมือนที่สร้างขึ้นจากแผ่นสเตนเลส และวางแผนที่ในอดีตไว้ด้านในในลักษณะบิดเข้าหาผนัง ภาพจากเครื่องฉายภาพเมื่อตกกระทบลงบนแผนที่กระจกที่บิดเอียงอยู่จึงสะท้อนกลับโดยมีผนังเป็นพื้นที่ตกกระทบ ภาพสะท้อนที่ปรากฏนั้นมีลักษณะบิดรูปร่างโดยมีภาพของแผนที่อยู่เบื้องหลัง ในขณะที่ภาพเคลื่อนไหวจากลมหายใจนั้นไหลเวียนอยู่บนแผนที่ดังกล่าว กล่าวคือภาพที่ปรากฏนั้นเป็นการซ้อนทับระหว่างภาพที่ฉายในปัจจุบันกับแผนที่ซึ่งสื่อแสดงถึงอดีต

ภาพที่ 106 ภาพสะท้อนที่แสดงให้เห็นลวดลายของแผนที่ที่มีภาพเคลื่อนไหวไหลเวียนอยู่

การสะท้อนในลักษณะที่ไร้รูปทรงนี้ทำให้ภาพที่บันทึกไว้บิดเบือนไป เช่นเดียวกับความทรงจำที่ไม่สามารถคงความเป็นจริงไว้ได้ทั้งหมด เนื่องมาจากการบันทึกความทรงจำของแต่ละบุคคลเป็นการเลือกนำส่วนที่มีความหมายกับตนเองมาผสานเข้ากับประสบการณ์ในอดีตเสมอ นอกจากนี้การสะท้อนภาพไปยังผนังก่อให้เกิดการรับรู้พื้นที่ที่เปลี่ยนแปลงไปด้วยการเชื่อมโยงชิ้นงานเข้ากับพื้นที่จัดแสดงให้กลายเป็นส่วนเดียวกัน

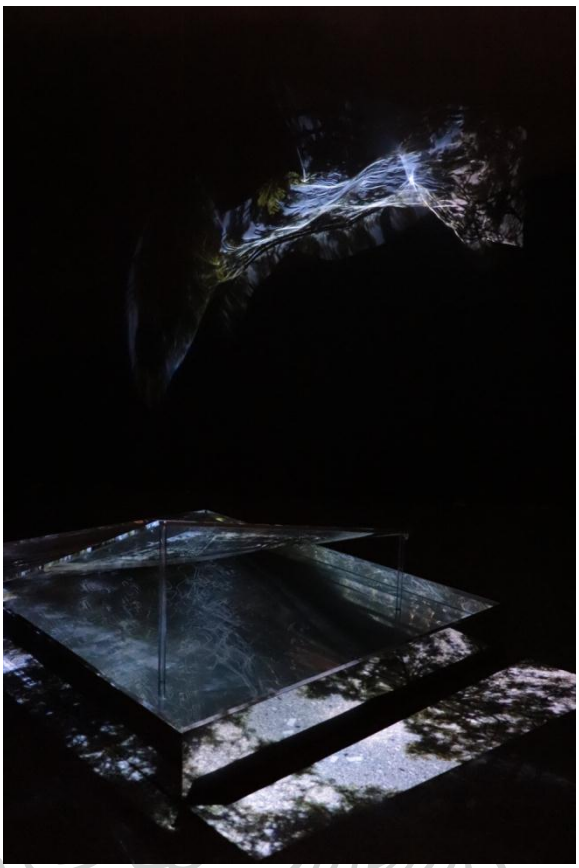

ภาพที่ 107 การติดตั้งผลงานและการสะท้อนภาพจากแผ่นที่กัดกระจกบนผนัง ในการพัฒนาผลงานระยะที่ 1

การจัดวางผลงานในการพัฒนาผลงานระยะที่ 2 ใช้หลักการเดียวกันกับการพัฒนาผลงานระยะแรก คือการฉายภาพลงบนแผ่นกระจกที่อยู่ในบ่อน้ำและจัดองศาให้เกิดการสะท้อนในมุมที่ต้องการ แตกต่างกันที่พื้นที่จัดแสดงซึ่งมีขนาดและรูปแบบของพื้นที่ที่แตกต่างจากเดิม ในการนำเสนอผลงานครั้งก่อนหน้าเป็นการกั้นห้องสี่เหลี่ยมขนาดเล็กและเพดานของอาคารค่อนข้างต่ำ ทำให้พื้นที่ของผลงานอยู่ใกล้กันเป็นกลุ่มก้อนในระดับสายตา ในขณะที่การนำเสนอผลงานครั้งนี้จัดแสดงในโรงละครซึ่งเป็นอาคารทรงแปดเหลี่ยมที่มีพื้นที่กว้างและเพดานตรงกลางสูงคล้ายกับโดม ระยะของการฉายภาพจึงมีมากกว่า และเนื่องจากการสะท้อนภาพไปยังเพดานด้านหนึ่งของอาคารมีระยะที่ห่างจากบ่อน้ำที่ติดตั้งอยู่บนพื้นมาก ภาพสะท้อนที่ปรากฏจึงมีขนาดใหญ่และอยู่ในมุมที่สูงขึ้นไป นอกจากนี้มุมสะท้อนที่แตกต่างจากเดิมยังทำให้ภาพสะท้อนมีลักษณะแตกต่างจากเดิมด้วย

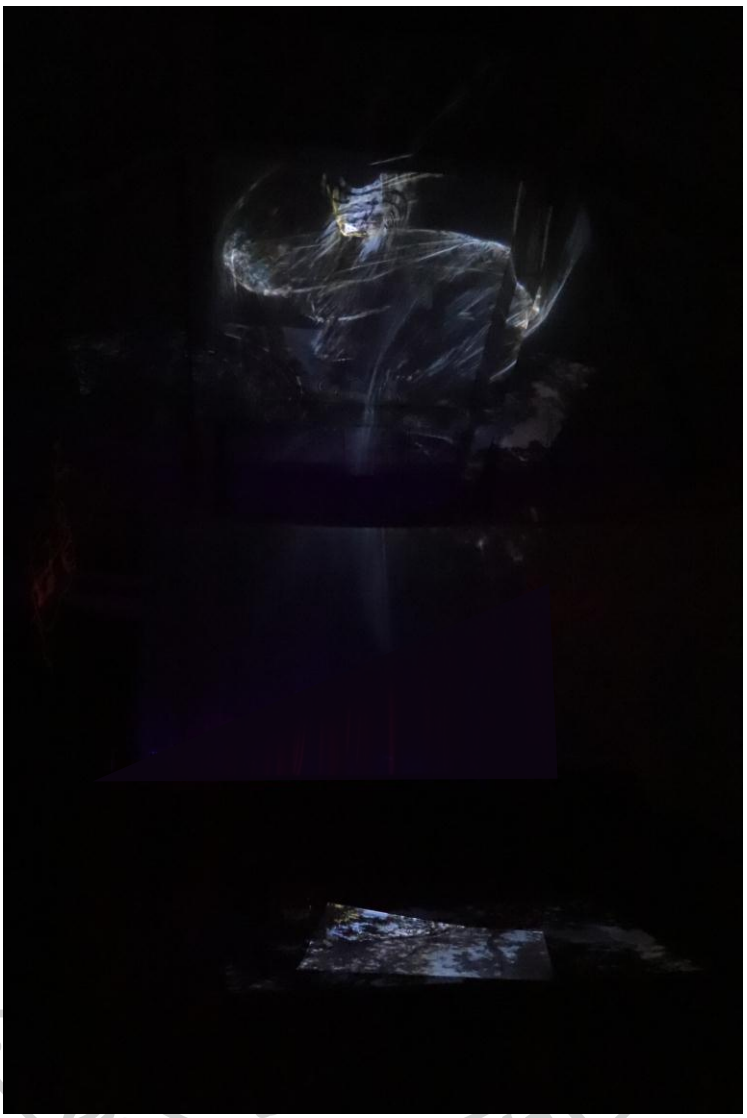

ภาพที่ 108 การติดตั้งผลงานและการสะท้อนภาพจากแผนที่กัดกระจกบนผนัง ในการพัฒนาผลงานระยะที่ 2

สิ่งที่พัฒนาเพิ่มเติมจากการฉายภาพลงบนแผนที่ คือการปล่อยน้ำลงในบ่อคล้ายสายฝนตามคำแนะนำของอาจารย์ที่ปรึกษา ซึ่งส่งผลให้การเปลี่ยนแปลงของภาพชัดเจนขึ้น กล่าวคือเมื่อน้ำเริ่มหยดลงในบ่อก่อให้เกิดริ้วน้ำ ซึ่งแสดงให้เห็นในภาพสะท้อนด้วย เมื่อน้ำหยดลงมามากขึ้นและคลื่นน้ำเกิดการกระทบกันมากเข้า ลวดลายของภาพสะท้อนจึงรางเลือนไป เมื่อน้ำหยุดหยดลงมา ต้องอาศัยเวลาสักครู่หนึ่งกว่าที่น้ำจะหยุดนิ่ง และภาพสะท้อนค่อย ๆ คืนกลับมาดังเดิม การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นบนพื้นที่ศิลปะในช่วงเวลาสั้น ๆ นี้เป็นปรากฏการณ์ที่สามารถเทียบเคียงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันได้ โดยแสดงให้เห็นว่าเวลานั้นเคลื่อนที่ไปอย่างไม่มีวันหยุด เช่นเดียวกับทุกสรรพสิ่งที่ย่อมมีการเปลี่ยนแปลงไม่ว่ามากหรือน้อย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่ามนุษย์ในฐานะผู้ประสบจะสามารถรับรู้หรือตระหนักถึงความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นรอบตัวได้หรือไม่

การนำเสนอภาพต้นไม้ที่บันทึกไปกับลมหายใจของผู้สร้างสรรค์ เป็นการนำช่วงเวลาปัจจุบันของพื้นที่ในอดีตมาแสดงซ้ำ ด้วยการเคลื่อนไหวที่ดำเนินไปตามเวลาจริงในการบันทึก แตกต่างจากภาพท้องฟ้าที่นำมาแสดงในผลงานชุดสุดท้ายนี้ที่ผ่านการบีบอัดเวลาให้เร็วกว่าเวลาจริง ด้วยการถ่ายภาพเคลื่อนไหวแบบ Time-lapse ที่ใช้การนำเฟรมภาพนิ่งมาเรียงต่อกัน โดยใช้ระยะการบีบอัดต่างกันตามระยะเวลาในการบันทึกภาพ

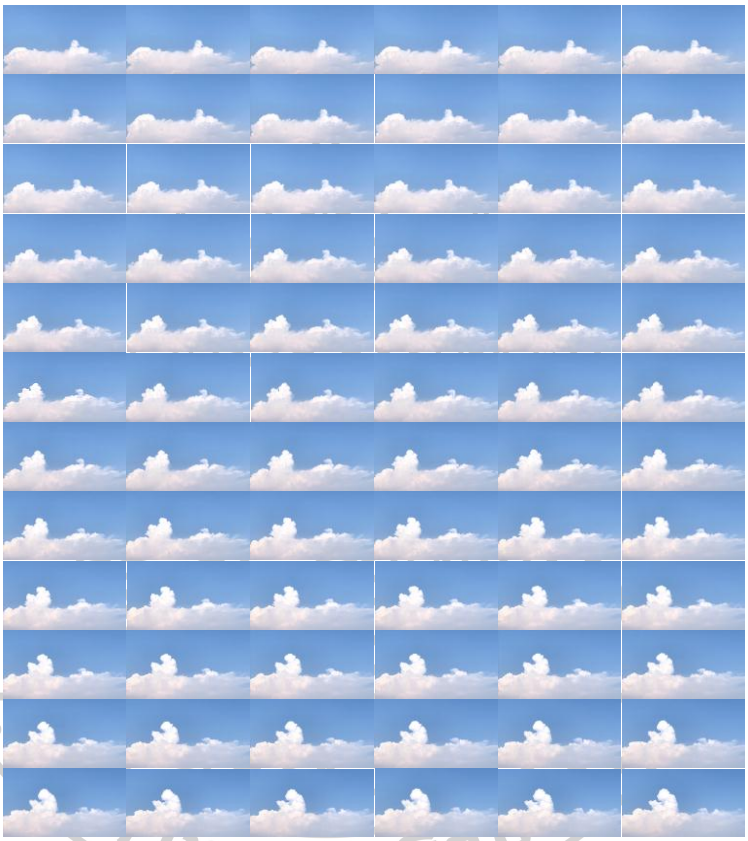

ภาพที่ 109 เฟรมภาพเมฆจำนวน 72 ภาพที่นำมาเรียงกันเป็นวิดีโอความยาว 4 วินาที

จากภาพที่ 5 เมื่อมองภาพที่ต่อเนื่องกันอาจมองแทบไม่เห็นความแตกต่างหรือการเปลี่ยนแปลง คล้ายกับการมองท้องฟ้าในขณะที่ไม่มีลม เราอาจรู้สึกว่าทุกอย่างหยุดนิ่ง อาจมองไม่เห็นการเคลื่อนไหวของก้อนเมฆเลย แต่เมื่อเวลาผ่านไปและเรามองมันอีกครั้งหนึ่ง เราอาจสังเกตเห็นว่าภาพท้องฟ้านั้นได้เปลี่ยนไปแล้ว ตัวอย่างเช่น วีดิทัศน์ท้องฟ้าในขณะที่นำเสนอผลงาน เราต่างเห็นการเคลื่อนที่ของเมฆและการเปลี่ยนรูปทรงได้อย่างชัดเจน ซึ่งภาพเคลื่อนไหวระยะเวลา 30 วินาทีที่เห็นนั้นเกิดจากการใช้เวลาบันทึกภาพถึง 2 ชั่วโมงในวันที่ไร้ลม การมองภาพเคลื่อนไหวนี้ไม่ต่างจากการนึกถึงช่วงเวลาในอดีตที่บางเหตุการณ์ใช้เวลายาวนานมาก แต่ภาพในความทรงจำจะถูกบีบอัดให้เรานึกเห็นภาพเพียงชั่วขณะเดียว

2. การหยดน้ำลงในบ่อน้ำเสมือน เป็นสื่อที่แสดงให้เห็นเวลา ด้วยทุกการหยดของน้ำอาศัยเวลา และเมื่อน้ำหยดลงมาแล้วก็เกิดเป็นวงหรือระลอกคลื่น จากนั้นจึงค่อย ๆ หยุดนิ่งลง จนกระทั่งมีน้ำหยดใหม่หยดลงมา วนเป็นกระบวนการอย่างนั้น เช่นเดียวกับวัฏจักรทางธรรมชาติ การที่น้ำหยดไม่เพียงสร้างความเปลี่ยนแปลงต่อน้ำที่มีอยู่เดิม หากยังสร้างผลกระทบต่อภาพสะท้อนดังที่กล่าวถึงในหัวข้อภาพวีดิทัศน์

การหยดน้ำลงในบ่อน้ำเสมือนนี้เริ่มทดลองตั้งแต่การพัฒนาผลงานระยะที่ 1 หากด้วยปริมาณน้ำที่หยดลงอย่างช้า ๆ ทีละหยด และพื้นผิวของบ่อน้ำที่เป็นสเตนเลสซึ่งมีคุณสมบัติเงาและสะท้อนภาพแผนที่ ทำให้การเปลี่ยนแปลงของภาพสามารถสังเกตเห็นได้น้อย นอกจากนี้บริเวณพื้นที่จัดแสดงประกอบด้วยเสียงรบกวนอื่น ๆ ทำให้เสียงน้ำหยดกระทบลงบ่อน้ำนั้นเบาจนแทบไม่ได้ยิน

ภาพที่ 110 หยดน้ำ ในการพัฒนาผลงานระยะที่ 1

ในขณะที่การพัฒนาผลงานระยะที่ 2 ได้ติดตั้งราวน้ำฝนที่สามารถปล่อยน้ำลงได้พร้อมกันเป็นม่านน้ำสี่ด้าน ผนวกกับความสูงของเพดาน การหยดน้ำจึงมีระยะที่ไกลพอสมควรทำให้ผลปรากฏที่ผลงานชัดเจนกว่ามากทั้งในแง่ของภาพและเสียง ผู้ชมสามารถมองเห็นริ้วน้ำที่ขยายวงและหายไปได้อย่างชัดเจนทั้งในบ่อน้ำและภาพสะท้อน รวมถึงได้ยินเสียงน้ำตั้งแต่เริ่มหยด กลายเป็นเสียงฝนตก กระทั่งหยุดลง

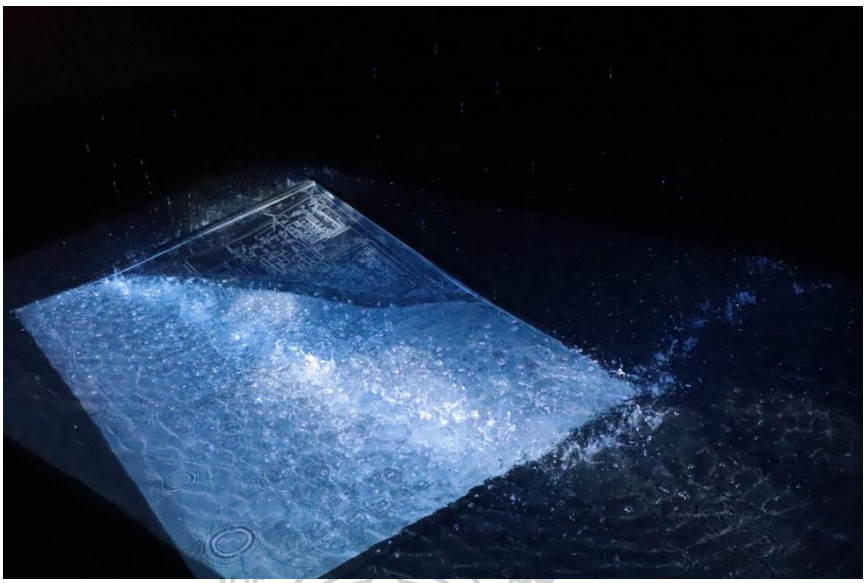

ภาพที่ 111 ระลอกคลื่นของน้ำที่ตกลงในบ่อน้ำเสมือน ในการพัฒนาผลงานระยะที่ 2

ภาพที่ 112 ภาพสะท้อนที่แสดงให้เห็นริ้วน้ำ ในการพัฒนาผลงานระยะที่ 2

นอกจากความเปลี่ยนแปลงที่หยดน้ำมีต่อภาพสะท้อนแล้ว การปล่อยน้ำลงพร้อมกันคล้ายสายฝนนั้นยังเปลี่ยนแปลงการรับรู้บรรยากาศของพื้นที่ด้วย เนื่องมาจากการจัดแสดงผลงานอยู่ในพื้นที่ปิดและให้ความเย็นด้วยเครื่องปรับอากาศ การที่น้ำหยดลงมาจากยอดหลังคา ผ่านอากาศกระทั่งตกลงในบ่อน้ำ ประกอบกับช่วงเวลาที่ปล่อยน้ำลงมานั้นมากเพียงพอที่จะทำให้อากาศภายในพื้นที่จัดแสดงชื้นและเย็นขึ้น เมื่อผสานภาพที่เห็นและเสียงที่ได้ยินเข้ากับอุณหภูมิแล้ว บรรยากาศจึงคล้ายกับช่วงเวลาฝนตก

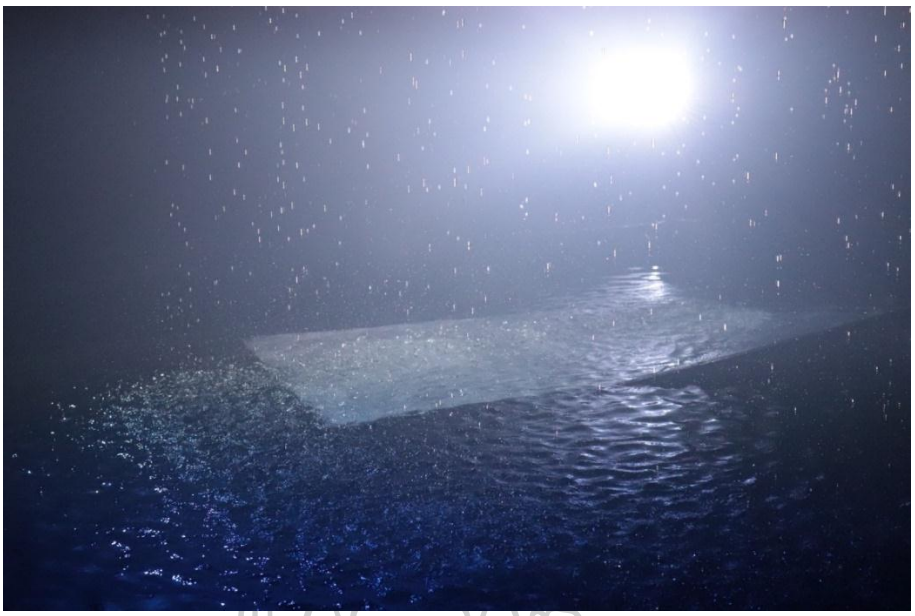

ภาพที่ 113 น้ำที่หยดลงในผลงาน คล้ายช่วงเวลาฝนตก

4. แสงและสีของแสง เป็นหนึ่งในองค์ประกอบหลักของการพัฒนาผลงานทั้งครั้งที่ 1 และ 2 เนื่องด้วยแสงเป็นองค์ประกอบสำคัญในการดำรงอยู่ ทำให้มนุษย์รับรู้ถึงเวลาและบรรยากาศผ่านความเข้มของแสง ทิศทาง และสีของแสง ในการนำเสนอความก้าวหน้าครั้งที่ 1 แสงมีบทบาทในการแสดงให้เห็นถึงกาลเวลาที่เปลี่ยนแปลงไป โดยผู้สร้างสรรค์อาศัยการเทียบเคียงจากความรู้สึกสัมผัสต่อแสงธรรมชาติ ทั้งสีที่เห็นและอุณหภูมิ

ภาพที่ 114 จังหวะการเปลี่ยนแสง ในการพัฒนาผลงานระยะที่ 1

นอกจากการบอกเวลาแล้ว แสงยังสามารถสื่อถึงความรู้สึกได้อีกด้วย ในความทรงจำที่ผู้สร้างสรรค์มีต่อสถานที่ มิได้มีเพียงช่วงเวลาแห่งความสุขเท่านั้น แต่ยังมีทั้งช่วงเวลาที่เศร้า โกรธ เหนื่อย ฯลฯ หากแสดงความรู้สึกในความทรงจำผ่านสีก็จะประกอบด้วยสีจำนวนมาก ในการพัฒนาผลงานครั้งที่ 1 จึงใช้การตั้งค่าสีโดยไล่ระดับจากโทนร้อนไปสู่โทนเย็นกลับไปกลับมาเป็นวงจร

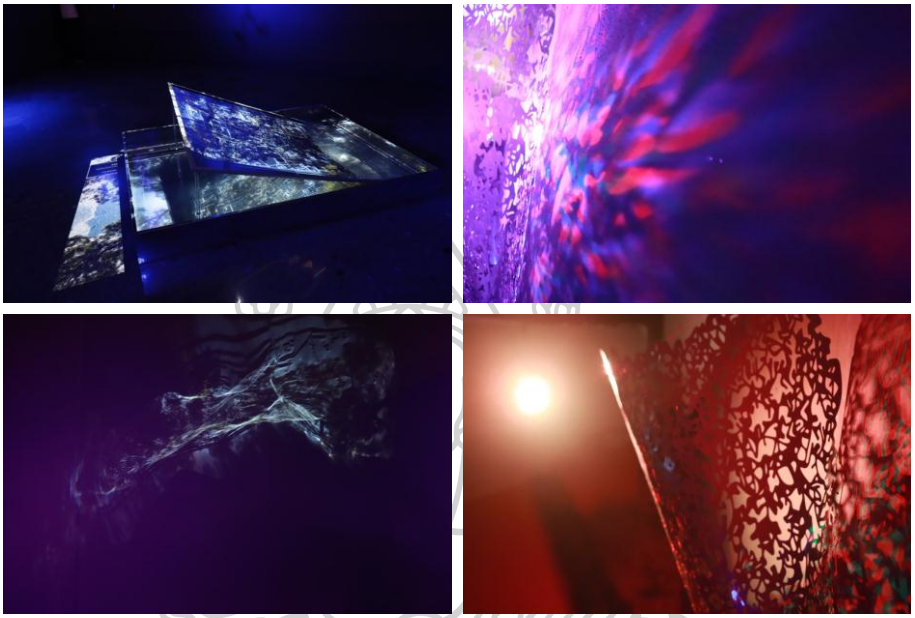

ภาพที่ 115 สีของแสงในการนำเสนอความก้าวหน้าของผลงานครั้งที่ 1

ในการสร้างสรรค์ผลงานเพื่อนำเสนอความก้าวหน้าครั้งที่ 2 อาจไม่ได้มุ่งเน้นการใช้สีของแสงมากนัก เนื่องจากการนำเสนอภาพวิดิทัศน์โดยการฉายลงบนผืนผ้าสีขาว มีส่วนในการแสดงสีที่ชัดเจนแล้ว ส่วนของแสงที่เพิ่มเติมในงานชุดนี้คือการสร้างหมอกในพื้นที่จัดแสดง ในทางการรับรู้ของบุคคล หมอกเป็นปรากฏการณ์ธรรมชาติที่เชื่อมโยงกับอุณหภูมิหรือสภาพอากาศ การที่ผลงานชุดนี้ใช้หมอกจำลอง ผู้ชมอาจรับรู้และเกิดความรู้สึกที่แตกต่างกัน เช่น รู้สึกถึงความเย็น ความชื้น ความคลุมเครือ ฯลฯ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับประสบการณ์และการตีความของแต่ละบุคคล

อย่างไรก็ตาม เหตุที่เลือกนำหมอกมาเป็นส่วนหนึ่งของผลงาน ประการหนึ่งเนื่องมาจากการที่หมอกสามารถเปลี่ยนแปลงการรับรู้บรรยากาศของผู้ชมได้ดังที่กล่าวมาข้างต้น อีกประการหนึ่งคือการที่หมอกมีคุณสมบัติบางเบา สามารถมองเห็นแต่ไม่อาจจับต้องได้ สามารถล่องลอยไปทั่วบริเวณและจางหายไปตามกาลเวลา การที่หมอกหนาค่อย ๆ เบาบางลงจึงสามารถแสดงให้เห็นถึงเวลาที่ผ่านไปในผลงาน คุณสมบัติเหล่านี้สามารถเปรียบได้กับความทรงจำของบุคคลที่แม้ว่าจะอยากเก็บเรื่องราว ความสัมพันธ์ ช่วงเวลา ความงดงาม ฯลฯ ไว้มากเพียงใด แต่เมื่อเวลาผ่านไป ประสบการณ์ทั้งหมดสามารถบันทึกไว้ได้เพียงในความทรงจำเท่านั้น

ในด้านภาพแสดงของผลงาน ความสัมพันธ์ที่หมอกมีต่อแสงคือเมื่อแสงตัดผ่านอากาศไปยังพื้นผิวตกกระทบ ไม่ว่าจะเป็นแสงจากโคมไฟหรือเครื่องฉายภาพ หมอกซึ่งเป็นไอน้ำในอากาศมีส่วนสำคัญในการทำให้ลำแสงปรากฏขึ้น ผู้ชมจึงสามารถมองเห็นทิศทางของแสง โดยการรับรู้ทิศทางของแสงมีส่วนในการนำสายตาของผู้ชมสู่ชิ้นงาน ในขณะเดียวกันก็เป็นการสร้างพื้นที่ในอากาศที่ทำให้เห็นรูปทรงของแสงอย่างชัดเจน

ภาพที่ 116 หมอกทำให้เห็นลำแสงที่ส่องลอดผ่านลวดลาย

มหาวิทยาลัยศิลปากร

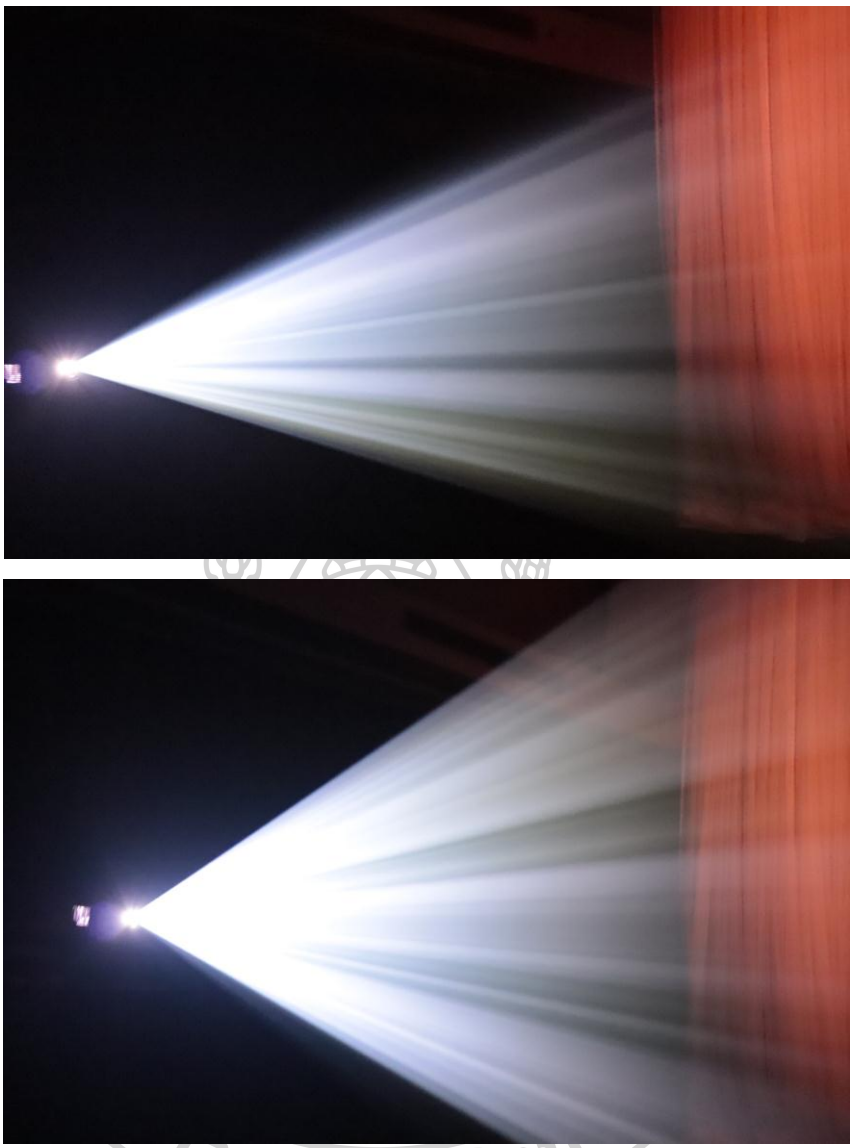

ภาพที่ 117 แสงจากเครื่องฉายภาพที่แสดงภาพขนาดแตกต่างกัน

การที่แหล่งกำเนิดแสงส่วนหนึ่งคือเครื่องฉายภาพ ซึ่งแสดงภาพเคลื่อนไหวหลากสีสัน เมื่อหมอกตัดผ่านแสงเหล่านั้นจึงแสดงให้เห็นทั้งสีของแสง ขนาดของลำแสงที่แตกต่างกันตามภาพ รวมถึงเส้นของแสงที่ประกอบสร้างเป็นภาพต่าง ๆ กล่าวคือ การที่หมอกทำปฏิกิริยาต่อแสงเหล่านี้ส่งผลต่อทั้งพื้นที่ของผลงานและบรรยากาศ ตัวอย่างเช่น การที่แสงคลุมพื้นที่ของชิ้นงานทำให้เกิดรูปทรงของชิ้นงานใหม่ การที่สีของแสงเปลี่ยนแปลงสามารถสร้างการรับรู้บรรยากาศที่เปลี่ยนไป หรือการที่แสงจากสองแหล่งกำเนิดขึ้นไปส่องแสงไปยังทิศทางที่แตกต่างกันทำให้เกิดการรวมหรือแยกพื้นที่ เป็นต้น ทั้งนี้มุมมองในการรับชมมีส่วนสำคัญในการรับรู้ผลงานอย่างมาก

ภาพที่ 118 ลำแสงที่มีลักษณะเป็นเส้นส่องลงมายังผิวน้ำ คล้ายกับแสงที่ลอดเงาไม้ลงมา

ภาพที่ 119 ลำแสงที่ส่องลงมายังผิวน้ำ คล้ายกับแสงยามค่ำคืน

ภาพที่ 120 แสงที่ปกคลุมชิ้นงานทำให้เกิดรูปทรงใหม่

ภาพที่ 121 แสงจากทิศทางที่แตกต่างกัน แสดงให้เห็นพื้นที่ในอากาศ

4. วีดิทัศน์ถ่ายทอดสดการจัดแสดงผลงาน ปรากฏในการนำเสนอผลงานเพื่อเสนอหัวข้อวิทยานิพนธ์ โดยการย่อภาพความเป็นจริงให้อยู่ในจอรับภาพขนาดใหญ่ เพื่อสร้างพื้นที่เสมือนและแสดงให้เห็นมุมมองในการรับรู้ของคนที่แม้จะอยู่ในพื้นที่เดียวกัน แต่มีการรับรู้ที่แตกต่างกัน รู้สึกต่างกัน ได้รับประสบการณ์ต่างกัน

แม้ว่าภาพเหตุการณ์ที่อยู่บนจอกับภาพที่เกิดขึ้นบนพื้นที่จริงนั้นมีความคล้ายคลึงกันจนอาจทำให้ผู้ชมรู้สึกว่าภาพที่เห็นจากตรงหน้าและในจอเกิดขึ้นพร้อมกัน แต่อย่างไรก็ตาม ในด้านเทคนิคยังมีการเหลื่อมกันของเวลาที่ใช้ในการรับภาพและส่งสัญญาณออกจากเครื่องฉายภาพ หากแต่ในการรับรู้ของคน เวลาที่เกิดขึ้นนั้นต่างกันน้อยมากจนเราอาจไม่รู้สึกหรือไม่สามารถแยกช่วงเวลานั้นจากกันได้

ภาพที่ 122 ภาพถ่ายทอดสดบนจอรับภาพที่ซ้อนทับอยู่กับความเป็นจริง

จากการวิเคราะห์ผลงานผ่านแนวความคิดเกี่ยวกับพื้นที่และเวลา พบว่ามีองค์ประกอบทางทัศนศิลป์ที่สอดคล้องกับแนวคิดปรากฏอยู่ในผลงานทั้ง 3 ชุด มีทั้งหมด 5 ส่วนด้วยกัน ได้แก่ วีดิทัศน์การหยดน้ำลงในบ่อน้ำเสมือน แสงและสีของแสง และวีดิทัศน์ถ่ายทอดสด

การวิเคราะห์รูปรอยของความทรงจำในผลงานชุด ณ ที่แห่งหนึ่ง...แห่งนั้น

ความทรงจำเป็นเรื่องเฉพาะบุคคล แม้ว่าจะมีความเป็นไปได้ที่บุคคลจะมีความทรงจำร่วมกับผู้อื่น แต่ไม่ว่าอย่างไรก็ตามการบันทึกความทรงจำนั้นล้วนมีมุมมอง ประสบการณ์ และความคาดหมายต่ออนาคตของแต่ละคนร่วมอยู่ด้วยเสมอ ทำให้เราไม่สามารถอาศัยความทรงจำเป็นตัวชี้วัดความจริงในอดีตได้ เพราะเราอาจเลือกจำเฉพาะสิ่งที่มีความหมายอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ และในการบันทึกความทรงจำ ประสบการณ์ปัจจุบันจะถูกหลอมรวมเข้ากับประสบการณ์ในอดีตด้วย สำหรับผลงานชุดนี้ องค์ประกอบที่สะท้อนถึงความทรงจำ ได้แก่

1. ลายเส้นแผนที่การเดินทาง อันเกิดจากการระลึกถึงเส้นทางที่เคยใช้ในชีวิตประจำวันในอดีต ดังนั้นจึงเป็นการหลอมรวมภาพจำจากหลายช่วงเวลาเข้าด้วยกัน และประมวลออกมาในภาพรวม ดังนั้นลายเส้นนี้มิได้แสดงความจริงจากรายละเอียดของแต่ละวัน ขณะที่ผู้สร้างสรรค์ลากเส้นดังกล่าวอาศัยการจินตนาการภาพในอดีตร่วมด้วย ลายเส้นนี้จึงไม่อาจนำมาเทียบกับเส้นทางตามกายภาพจริง

การนำลายเส้นมาจัดวางในผลงานแต่ละชุด มีวิธีการเน้นที่แตกต่างกัน โดยการนำเสนอความก้าวหน้าครั้งที่หนึ่ง เน้นที่ความรู้สึกที่เปลี่ยนไปจากการเดินทางบนลายเส้นนี้ผ่านการใช้สีของแสงที่แตกต่างกัน

ภาพที่ 123 การจัดวางลายเส้นแผนที่การเดินทางในการนำเสนอความก้าวหน้าครั้งที่ 1

ส่วนการนำเสนอความก้าวหน้าครั้งที่สอง ผู้สร้างสรรค์เลือกใช้แสงตัดผ่านพื้นที่จัดแสดงทั้งหมด พุ่งเข้าสู่ลายเส้นแผนที่นี้เพื่อเสนอว่าภาพที่เกิดขึ้นในพื้นที่จัดแสดงเกิดจากการหลอมรวมความทรงจำของตนเองที่มีต่อทับแก้ว เมื่อแสงตกกระทบ เงาของลายเส้นที่ทอดลงบนริ้วผ้าที่ทับซ้อนกันทำให้เส้นดูเข้มและจางต่างกันตามริ้วของผ้า คล้ายกับความทรงจำที่เมื่อนึกถึงก็จะปรากฏขึ้นแต่ไม่อาจจับต้องหรือยึดเอาไว้ได้

ภาพที่ 124 การติดตั้งลายเส้นการเดินทางในการนำเสนอความก้าวหน้าครั้งที่ 2

มหาวิทยาลัยศิลปากร

2. บ่อน้ำเสมือนและน้ำที่อยู่ภายใน เปรียบเสมือนพื้นที่กักเก็บความทรงจำ น้ำในการจัดแสดงนี้มีความหมายเทียบเคียงกับความทรงจำ เมื่อมีอะไรมากระทบก็จะเคลื่อนไหวมีชีวิตขึ้นมา แต่เมื่อเวลาผ่านไปก็จะกลับมานิ่งอยู่เหมือนเดิม การหยดน้ำลงไปก็เหมือนกับการเติมความทรงจำในชีวิต ที่เมื่อเติมลงไปแล้วความทรงจำนั้นไม่ได้อยู่อย่างลำพัง แต่ผสานกลืนไปกับน้ำที่มีอยู่เดิม และค่อย ๆ ระเหยไป เปรียบได้กับความทรงจำที่เมื่อเวลาผ่านไปนาน ๆ ก็จะจางหายไปเช่นกัน นอกจากนี้ เมื่อมองผิวน้ำขณะที่น้ำนิ่ง ยังสามารถเห็นเงาสะท้อนจากด้านบนด้วย

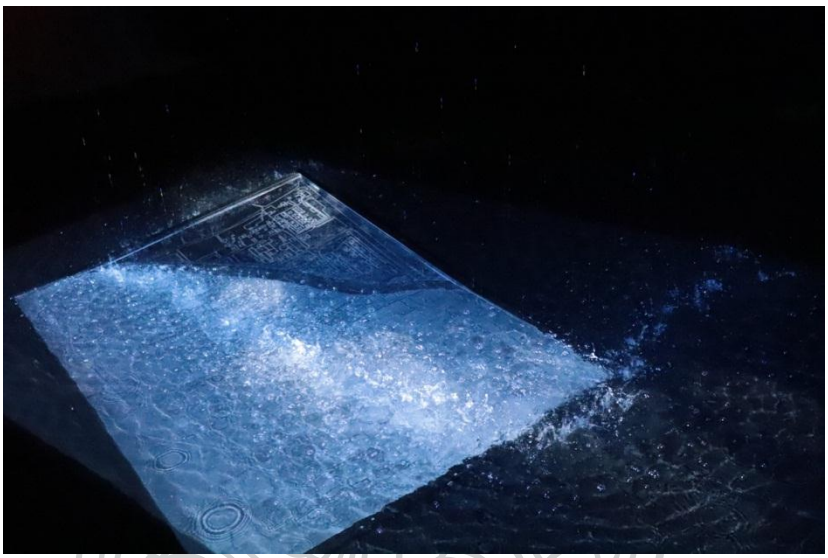

ภาพที่ 125 น้ำ - ความทรงจำ ที่ได้รับการเติม

ภาพที่ 126 เงาสะท้อนลายเส้นความทรงจำในน้ำ

3. แผ่นสเตนเลสฉลุลายและเงาตกกระทบ ถ่ายทอดภาพความทรงจำที่ผ่านการแปรค่าประสบการณ์ด้วยความรู้สึก เชื่อมต่อกันอย่างไร้รูปทรงที่แน่นอน ลวดลายนี้สร้างขึ้นจากตัวอักษรจีนที่แปลว่าบ้าน ซึ่งมีความหมายต่อผู้สร้างสรรค์สองทาง คือการที่บ้านเป็นครอบครัวเชื้อสายจีนและได้เห็นตัวอักษรจีนอย่างคุ้นเคย เมื่อเข้าเรียนที่คณะอักษรศาสตร์ก็ได้ศึกษาในสาขาภาษาจีนด้วย

ในการนำเสนอผลงานเพื่อเสนอหัวข้อวิทยานิพนธ์ ชิ้นงานนี้ติดตั้งโดยการแขวนชิ้นงาน และใช้แสงส่องเพื่อให้เงาตกกระทบไปยังผืนผ้าที่ตั้งอยู่ด้านหน้าในระยะที่เหมาะสม เงาที่ทาบทับลงบนผ้านั้นจึงขยายใหญ่กว่าความเป็นจริงอย่างมาก วิธีการติดตั้งดังกล่าวเป็นไปเพื่อสื่อถึงการนำความทรงจำมาขยาย หรืออีกนัยหนึ่งคือความทรงจำของเรามันใหญ่กว่าเหตุการณ์หรือเรื่องราวที่เราประสบ เนื่องจากการบันทึกมีความรู้สึกและประสบการณ์เดิมของเรารวมอยู่ด้วย

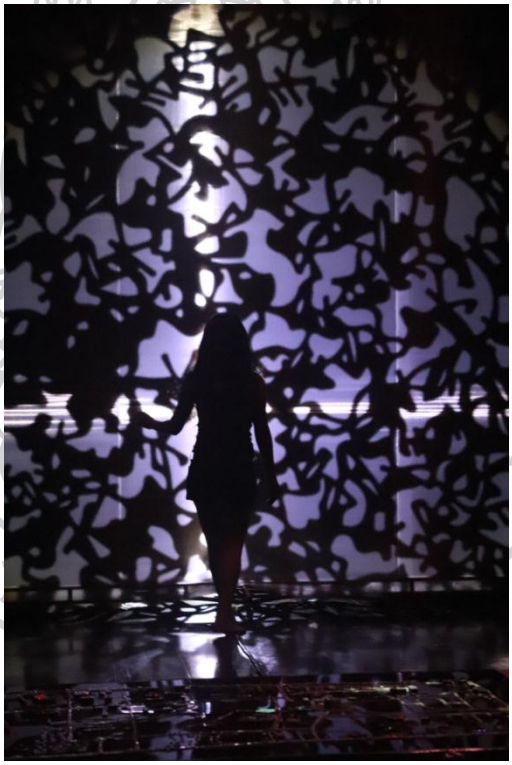

ภาพที่ 127 การติดตั้งแผ่นสเตนเลสฉลุลายและเงาตกกระทบในผลงาน

การวิเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับความทรงจำในผลงาน พบว่ามีองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องปรากฏอยู่ในผลงานทั้งสามชุด ได้แก่ ลายเส้นความทรงจำ การกักเก็บน้ำ และแผ่นสเตนเลสที่ฉลุลวดลายเพื่อแทนความทรงจำที่มีต่อบ้าน โดยชิ้นงานทั้งหมดถูกปรับเปลี่ยนวิธีการติดตั้ง เพื่อให้สอดคล้องกับภาพรวมของผลงานแต่ละชุด

บทที่ 5

สรุปและอภิปรายผล

การศึกษาแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสถานที่ อันส่งผลต่อความทรงจำและการโหยหาอดีต พบว่าการรับรู้และมีประสบการณ์ต่อสิ่งใดก็ตาม มนุษย์จำเป็นต้องอาศัยร่างกายเป็นสื่อในการสัมผัส เนื่องด้วยการสัมผัสทำให้รับรู้ถึงการเปลี่ยนแปลงของสรรพสิ่งและกาลเวลา เมื่อประกอบกับการพิจารณาสิ่งรอบตัวด้วยความใส่ใจ การรับรู้ของมนุษย์ก็จะละเอียดอ่อนขึ้น ทำให้สามารถมองเห็นความสัมพันธ์ของตนเองกับสิ่งรอบตัวได้มากขึ้น ประทับสิ่งที่ได้รับรู้ไว้ในความทรงจำ และนำมาสู่ประสบการณ์ชีวิตที่ค่อย ๆ หลอมรวมเป็นตัวตน

จากแง่มุมของปรากฏการณ์วิทยาที่เน้นประสบการณ์ส่วนบุคคลนั้น เมื่อนำมาวิเคราะห์กับผลงานสร้างสรรค์ของศิลปินทั้ง 5 คน พบว่าผลงานทั้งหมดล้วนเกี่ยวพันอยู่กับประสบการณ์ของผู้ชม ทั้งการพาให้ผู้ชมเชื่อมโยงประสบการณ์ปัจจุบันเข้ากับประสบการณ์ในอดีต และการสร้างประสบการณ์ใหม่ให้แก่ผู้ชมขณะสัมผัสกับผลงาน สำหรับแนวทางในการสร้างสรรค์ผลงานพบว่ามี 2 แนวทาง ได้แก่ แนวทางการอ้างอิงกับวัฒนธรรมเฉพาะ และแนวทางการอ้างอิงกับธรรมชาติที่ผ่านการตีความของศิลปิน ทั้งนี้ผลงานที่มีที่มาจากวัฒนธรรมเฉพาะทำให้ค้นพบว่าการดำรงอยู่ของมนุษย์ไม่สามารถเป็นปัจเจกบุคคลได้เสมอไป เนื่องด้วยการก่อรูปของวัฒนธรรมเฉพาะเป็นกรอบประสบการณ์ที่ส่งผลให้คนเกิดความทรงจำร่วมต่อสถานที่ ส่วนผลงานที่อ้างอิงกับธรรมชาติโดยผ่านการตีความของศิลปินนั้น สามารถกระตุ้นการรับรู้ของผู้ชมได้ในทางสากล ก่อให้เกิดการตีความบนพื้นฐานของประสบการณ์ส่วนบุคคล

องค์ประกอบทางทัศนศิลป์ที่สอดคล้องกับแนวคิดดังที่กล่าวมาปรากฏอยู่ในผลงานชุด ณ ที่แห่งหนึ่ง...แห่งนั้น โดยถ่ายทอดผ่านรูปสัญญะที่สื่อความหมายหลากหลายรูปแบบ เมื่อสรุปผลจากการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะจัดวาง พบว่ามีองค์ประกอบที่สะท้อนถึงแนวคิดเกี่ยวกับพื้นที่ เวลา และความทรงจำ ได้แก่

1. วีดิทัศน์ เป็นสื่อที่ใช้ทั้งเวลาในการบันทึกและเวลาในการชม ทั้งยังแสดงช่วงเวลาหลายช่วงไปพร้อมกัน การใช้วิดีทัศน์เป็นส่วนประกอบของผลงานเป็นการนำเอาช่วงเวลาปัจจุบันในอดีตมาสู่ช่วงเวลาปัจจุบัน โดยแสดงให้เห็นถึงการรับรู้ของมนุษย์ที่มีต่อเวลาจากการที่ผู้ชมสามารถแยกแยะช่วงเวลาในอดีตที่กำลังมองเห็นผ่านจอในเวลาปัจจุบันออกจากกันได้

สำหรับเนื้อหาของภาพแสดงส่วนหนึ่งเป็นการนำเสนอความเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมที่เกิดขึ้นอยู่ทุกขณะ โดยเทียบเคียงความเปลี่ยนแปลงของผู้สร้างสรรค์กับ

สภาพแวดล้อมด้วยการวางกล้องบนหน้าท้อง ทำให้มุมกล้องเคลื่อนไปตามการเข้า-ออกของลมหายใจ เมื่อพิจารณาภาพด้วยความใส่ใจจะพบว่าในเวลาเพียงหนึ่งลมหายใจสามารถทำให้เรามองเห็นแสง สี และภาพที่เปลี่ยนไปจากเดิม

นอกจากนี้ภาพในวีดิทัศน์ยังแสดงให้เห็นสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติขนาดใหญ่ที่เปลี่ยนแปลงไปในระยะเวลาสั้น ๆ ตัวอย่างเช่นภาพท้องฟ้าที่เมื่อนำมาบีบอัดระยะเวลาของภาพให้ดำเนินเร็วขึ้นกว่าความเป็นจริง สามารถแสดงให้เห็นการเคลื่อนที่ การก่อรูป และการสลายตัวของเมฆที่ลอยอยู่บนท้องฟ้า ซึ่งหากเราไม่ใช้เวลาในการสังเกตอย่างละเอียด เราอาจไม่รู้สึกถึงความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนั้นได้

2. ภาพสะท้อนวีดิทัศน์ เกิดจากการฉายภาพลงในบ่อน้ำที่มีแผนที่กัดกระจกวางอยู่ แผนที่ดังกล่าวถูกสร้างขึ้นตามผังแม่บทมหาวิทยาลัยในอดีตบนวัสดุกระจกอะคริลิค เมื่อฉายภาพลงบนแผนที่นี้จึงเกิดการสะท้อนภาพในทิศทางตรงกันข้าม ด้วยการบิดแผนที่ในองศาที่เหมาะสมประกอบกับน้ำที่อยู่ในบ่อทำให้ภาพสะท้อนเกิดเป็นรูปทรงนามธรรม โดยมีภาพแผนที่เป็นพื้นหลังที่กำหนดโครงสร้างของภาพสะท้อน ในขณะที่วีดิทัศน์ไหลเลื่อนไปบนแผนที่ แสดงให้เห็นการซ้อนทับของพื้นที่และช่วงเวลาจากการที่แผนที่เป็นส่วนแสดงถึงพื้นที่ในอดีตที่ยังคงอยู่ในปัจจุบัน โดยมีภาพของปัจจุบันไหลเลื่อนอยู่ เปรียบเสมือนพื้นที่มหาวิทยาลัยที่คงอยู่โดยมีผู้คน เรื่องราว และการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นบนพื้นที่นั้นอยู่เสมอ

3. การหยดและปล่อยน้ำลงในบ่อน้ำเสมือน จากหยดน้ำเพียงไม่กี่หยดสู่การปล่อยน้ำลงเป็นสายคล้ายม่านฝน แสดงให้เห็นถึงเวลาที่ดำเนินไป ตั้งแต่การเดินทางของน้ำจากด้านบนผ่านอากาศลงมากระทบกับผิวน้ำเบื้องล่าง เกิดเป็นริ้วน้ำสู่ระลอกคลื่น และผสานกลายเป็นหนึ่งเดียวกัน การหลอมรวมของน้ำดังกล่าวเปรียบได้กับประสบการณ์ที่เติมเข้ามาในชีวิตตลอดเวลา กลายเป็นความทรงจำใหม่ที่ถูกผสานกลืนเข้ากับความทรงจำที่มีอยู่เดิม หากเวลาผ่านไปและความทรงจำที่สะสมไว้ไม่ถูกกระตุ้น ความทรงจำนั้นจะค่อย ๆ จางหายไปเช่นเดียวกับน้ำที่ระเหยไปตามเวลา

4. ลายเส้นแผนที่การเดินทาง อันเกิดจากการระลึกถึงเส้นทางที่เคยใช้ในชีวิตประจำวันในอดีต เป็นการหลอมรวมภาพจำจากหลายช่วงเวลาเข้าด้วยกันและประมวลออกมาในภาพรวม การนึกถึงเส้นทางเป็นจุดเริ่มต้นหนึ่งในการเชื่อมโยงถึงสภาพแวดล้อม เนื่องจากเส้นทางไม่อาจเป็นเส้นทางได้หากไม่ประกอบด้วยสิ่งที่อยู่แวดล้อมอื่น ๆ โดยลายเส้นนี้ปรากฏอยู่ในผลงานทั้งในรูปแบบชิ้นงานที่เป็นวัตถุและภาพที่ฉายด้วยโปรเจคเตอร์ ลายเส้นนี้จึงแสดงถึงพื้นที่ในหลายมิติ ทั้งพื้นที่ในความทรงจำที่บันทึกข้อมูล อารมณ์ และความรู้สึกของผู้สร้างสรรค์ พื้นที่จริงในอดีตที่ผู้สร้างสรรค์เคยประสบ รวมถึงพื้นที่ในผลงาน

5. แผ่นสเตนเลสฉลุลาย ถ่ายทอดภาพความทรงจำที่ผ่านการแปรค่าประสบการณ์ด้วยความรู้สึก เชื่อมร้อยลายเส้นด้วยอักษรจีนคำว่า 家 ที่แปลว่าบ้าน ชิ้นงานนี้สื่อถึงความรู้สึกอบอุ่นและปลอดภัยในที่พำนัก การแขวนชิ้นงานลอยอยู่เหนือศีรษะของผู้ชม และใช้แสงส่องจากด้านบนทำให้เมื่อแสงลอดผ่านช่องว่างจึงเกิดเป็นเงาที่มีลวดลายคล้ายร่มไม้ อีกทั้งวงของแสงที่เกิดขึ้นภายใต้แผ่นสเตนเลสนี้ยังเปรียบเสมือนขอบเขตของพื้นที่เฉพาะที่พาเราออกจากสภาพแวดล้อมอื่นอีกด้วย

กล่าวโดยสรุป ผลงานชุดนี้อาจเริ่มต้นจากความผูกพันกับสถานที่ของผู้สร้างสรรค์หากด้วยการใช้สื่อที่แสดงถึงธรรมชาติซึ่งเป็นสิ่งที่ทุกคนล้วนเคยมีประสบการณ์ เช่น ฝน ร่มไม้ ก้อนเมฆที่มีอยู่ในทุกวันของชีวิต การรับรู้ผลงานของผู้ชมจึงสามารถเชื่อมโยงกับประสบการณ์เดิมที่แต่ละบุคคลมีได้ ผลงานนี้มุ่งหวังว่าเมื่อผู้ชมได้เข้ามารับรู้บรรยากาศภายในผลงานแล้ว จะสามารถกลับไปมองเห็นความงดงามของสิ่งที่อยู่รอบตัว ใส่ใจกับความมีและเป็นของตัวเอง เพียงผู้ชมอยู่ในผลงานแล้วนึกถึงบางสิ่งบางอย่างที่เคยประสบ อาจนึกถึงสถานที่ นึกถึงผู้คน นึกถึงความคิดของตนเองที่เคยมีต่อสิ่งเหล่านี้ ก็เปรียบเสมือนการได้เข้าไปแตะเสี้ยวหนึ่งของประสบการณ์ในอดีต ในขณะที่กำลังรับรู้ประสบการณ์ใหม่ในขณะที่ชมผลงาน ผลงานนี้จึงเป็นการเชื่อมบุคคลเข้ากับโลกที่แวดล้อมอยู่ เชื่อมบุคคลเข้ากับภาวะด้านในของตัวเอง

มหาวิทยาลัยศิลปากร

รายการอ้างอิง

Altuglas International. (2016). *Acrylic sheet: optical & transmission characteristics*. Retrieved from Philadelphia:

Eliasson, O. (2003-2004). The Weather Project: Public Delivery.

Eliasson, O. (2003-2004). The Weather Project (details): James Bulley.

Ernesto Neto. (2015). The Huni Kuin: Aru Kuxipa (Sacred Secret): Designboom, Ernesto Neto + the Huni Kuin tribe turn vienna's TBA21 into a spiritual space.

Ernesto Neto. (2017a). Ernesto Neto, Um Sagrado Lugar (A Sacred Place) บันไดเชือกที่แขวนลงจากยอดกระโจม. เทศกาล Venice Biennale ครั้งที่ 57: ณัฐภรณ์ สถิตวราทร.

Ernesto Neto. (2017b). Ernesto Neto, Um Sagrado Lugar (A Sacred Place) พื้น. เทศกาล Venice Biennale ครั้งที่ 57: ณัฐภรณ์ สถิตวราทร.

Ernesto Neto. (2017c). Ernesto Neto, Um Sagrado Lugar (A Sacred Place) ภายนอก. เทศกาล Venice Biennale ครั้งที่ 57: ณัฐภรณ์ สถิตวราทร.

Gorham, G. (2007). Descartes on Time and Duration. *Early Science and Medicine, 12*(1), 32. Retrieved from http://www.jstor.org/stable/4130293

Hamilton, A. (2011-2012a). Ann Hamilton, The Event of a Thread: Ann Hamilton Studio.

Hamilton, A. (2011-2012b). Ann Hamilton, The Event of a Thread (a reader) and (radio transmissions): Ann Hamilton Studio.

Hamilton, A. (2011-2012c). Ann Hamilton, The Event of a Thread (curtain): Ann Hamilton Studio.

Hamilton, A. (2011-2012d). Ann Hamilton, The Event of a Thread (newspapers): Ann Hamilton Studio.

Hamilton, A. (2011-2012e). Ann Hamilton, The Event of a Thread (pigeons): Ann Hamilton Studio.

Hamilton, A. (2011-2012f). Ann Hamilton, The Event of a Thread (swings): Ann Hamilton Studio.

Hamilton, A. (2011-2012g). Ann Hamilton, The Event of a Thread (vocalist) and (record player): Ann Hamilton Studio.

Hamilton, A. (2011-2012h). Ann Hamilton, The Event of a Thread (writer): Ann Hamilton

Studio.

Hamilton, A. (2011-2012i). Ann Hamilton, The Event of a Thread (ผู้ชมที่นอนลงใต้ผืนผ้า): Ann Hamilton Studio.

Hamilton, A. (2012-2013). *ANN HAMILTON: THE EVENT OF A THREAD December 5, 2012 - January 6, 2013*. Retrieved from http://www.armoryonpark.org/mobile/event_detail/ann_hamilton/

Heidegger, M. (1978). *Basic writings from 'Being and time' (1927) to 'The task of thinking' (1964)* (M. H. a. D. F. Krell Ed.). London: Routledge and Kegan Paul.

Heidegger, M. (1996). *Being and Time* (J. Stambaugh, Trans.). New York: State University of New York Press.

Heidegger, M. (2001). *Poetry, Language, Thought* (A. Hofstadter Ed.). New York: Harper Collins.

Langhammer, F. (2018). Ernesto Neto. Retrieved from https://www.collectorsagenda.com/en/in-the-studio/ernesto-neto.

Larrabee, M. J. (1989). Time and Spatial Models: Temporality in Husserl. *Philosophy and Phenomenological Research 49*(3), 373-392.

Le Poidevin, R. (2019). "The Experience and Perception of Time." The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Summer). Retrieved from https://plato.stanford.edu/archives/sum2015/entries/time-experience.

Leyden, W. V. (1964). Time, number, and eternity in Plato and Aristotle *The Philosophical Quarterly (1950-), 14*(54), 35.

Lynch, K. (1960). *The Image of the City*. Cambridge, MA: MIT Press.

Maroja, C. (2019). The persistence of primitivism: equivocation in Ernesto Neto's A Sacred Place and critical practice. *Decolonizing Contemporary Latin American Art, 8*(111).

Martyna D. (Writer). (2010). Nablus soap: Martyna D.

Mona Hatoum. (1996). Present Tense: Clarissa.

Mona Hatoum. (2006). Bunker: Anna Seaman.

Mona Hatoum. (2010). Balancoires: Mona Hatoum.

Mona Hatoum. (2015). Map (clear): The Hepworth Wakefield.

Olafur Eliasson. (2003-2004a). The Weather Project (spectators): Photodelusions.

Olafur Eliasson. (2003-2004b). The Weather Project (ภาพรวม): The Weather Project by Olafur Eliasson.

Ponty, M. M. (1962). *Phenomenology of Perception*. London: Routledge.

Ponty, M. M. (2002). *Phenomenology of Perception* (C. Smith, Trans.). London and New York: Routledge.

Sedikides, C., Wildschut, T., Arndt, J., & Routledge, C. (2008). Nostalgia: Past, Present, and Future. *Current Directions in Psychological Science, 17* (5), 304-307.

Soo Sunny Park. (2013a). Unwoven Light: Soo Sunny Park.

Soo Sunny Park. (2013b). Unwoven Light (Day): imgurinc.

Soo Sunny Park. (2013c). Unwoven Light (detail): Rice Gallery.

Soo Sunny Park. (2013d). Unwoven Light (Evening): Soo Sunny Park.

Stenros, A. (1993). *Orientation, Identification, Representation Space and Perception in Architecture*. Tampere, Finland: Tampere University of Technology.

Susan May. (2003). *Olafur Eliasson : the weather project*. London: Tate Publishing.

Vincent van Gogh. (1886). A Pair of Shoes (Vol. 38.1 x 45.3 cm.): Van Gogh Museum.

Zumthor, P. (2006). *Atmospheres: architectural environments ; surrounding objects* (5 ed.). Basel, Switerland: Birkhauser.

ณัฐภรณ์ สถิตวราทร. (2562). สะพานสระแก้ว. มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์ จังหวัดนครปฐม.

นพพร ประชากุล. (2546a). วิจักษ์วิจารณ์วรรณกรรมฝรั่งเศส (pp. 37). กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ.

นพพร ประชากุล. (2546b). วิจักษ์วิจารณ์วรรณกรรมฝรั่งเศส (pp. 117). กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ.

นราธร สายเสง็. (2560). ธรรมชาติมนุษย์กับมุมมองเชิงพื้นที่. *Veridian E-Journal Silpakorn University 10*, 635-646.

มหาวิทยาลัยศิลปากร. (2510-2519). งบประมาณแผ่นดิน ประจำปี *2510-2519* เกี่ยวกับค่าก่อสร้างอาคารต่าง ๆ ทั้งสองวิทยาเขต. Retrieved from มหาวิทยาลัยศิลปากร:

ศูนย์ทรัพย์สินทางปัญญาและบ่มเพาะวิสาหกิจมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. (2562). สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (Geographical Indications: GI). Retrieved from http://tuipi.tu.ac.th/tuip06.php

สมบูรณ์ วัฒนะ. (2553). ปรัชญาของ MARTIN HEIDEGGER. Retrieved from

https://buddhistphilo.blogspot.com/2010/09/martin-heidegger.html?fbclid=IwAR18Pw4OT_fvcIA_Ks4IRyJC1JeZKe1xN2TibnoK2L8tt8XbTBmHLZnq9vw

สรายุทธ เลิศปัจฉิมนันท์ และคำแหง วิสุทธางกูร. (2561). ท่าทีแบบปรากฏการณ์วิทยาในปรัชญญี่ปุ่น. มนุษยศาสตร์สาร *19*(1), 179-191.

หม่อมหลวงนิพาดา เทวกุล. (2548). การดำรงชีวิตอย่างแท้จริงของมนุษย์ในทัศนะของไฮเดกเกอร์. มนุษยศาสตร์สาร*, 13*.

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-สกุล	ณัฐภรณ์ สถิตวราทร
วัน เดือน ปี เกิด	7 มิถุนายน 2533
สถานที่เกิด	ชลบุรี
วุฒิการศึกษา	ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาทัศนศิลป์ คณะจิตรกรรม ประติมากรรมและภาพพิมพ์ มหาวิทยาลัยศิลปากร Master of Arts in Drama: Theatre and Young People University of Worcester, United Kingdom อักษรศาสตรบัณฑิต (อ.บ.) เกียรตินิยมอันดับสอง สาขาวิชานาฏศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
ที่อยู่ปัจจุบัน	836/22 ม.1 ต.บ้านบึง อ.บ้านบึง จ.ชลบุรี 20170
ผลงานตีพิมพ์	จากพิธีกรรมของชนพื้นเมืองฮูนิคูอิน สู่การสร้างสรรค์ผลงานศิลปะของเออร์เนสโต เนโต. วารสารอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ปีที่ 41 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2562). หน้าที่ 203-224.

มหาวิทยาลัยศิลปากร